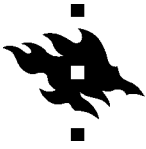

Aiemman rikostuomion todistusvaikutus tuomioharkinnassa ja sen suhde
syytetyn oikeusturvaan

Helsingin yliopisto
Oikeustieteellinen tiedekunta
Prosessioikeus
OTM -tutkielma
Mia Hellgrén
Ohjaaja: Tuula Linna
Toukokuu 2019

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Oikeustieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution– Department	
Tekijä/Författare – Author Hellgrén, Mia			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Aiemman rikostuomion todistusvaikutus tuomioharkinnassa ja sen suhde syytetyn oikeusturvaan			
Oppiaine /Läroämne – Subject Prosessioikeus			
Työn laji/Arbetets art – Level OTM -tutkielma		Aika/Datum – Month and year 05/2019	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages XVII + 80
Tiivistelmä/Referat – Abstract			
<p>Rikosasian vastaajan aiemmalla rikollisuudella ei yleensä ole merkitystä ratkaistaessa vastaajan syyllistymistä uuteen rikokseen. Tämän johtuu syytetyn suojana olevasta syyttömyysolettamasta. Korkein oikeus on kuitenkin ratkaisuisaan KKO 2017:12, KKO 2017:93 ja KKO 2019:2 todennut, että vastaajan aikaisemmillä rikostuomioilla voi olla vaikutusta uuden rikoksen näytön arvioinnissa, jos aiemmalla rikoksella ja uudella rikoksella on esimerkiksi samanlainen tekotapa tai muita yhdistäviä piirteitä. Syyttäessä vastaajaa useasta samankaltaisesta rikoksesta, voi myös näillä teoilla olla vastaajan syyllisyyttä tukeva vaikutus. Vastaajan aiempi rikostuomio voi siis saada todistusvaikutuksen uuden rikoksen tuomioharkinnassa. Aiempi tuomio ei sido tuomioistuinta, mutta se voidaan ottaa todisteena huomioon.</p> <p>Pääosin lainopillisen tutkielman tutkimustehtävänä on selvittää, voidaanko syytetyn aiemman rikollisuuden huomioimisen todistusharkinnassa katsoa vaarantavan syytetyn oikeusturvaa. Tutkimustehtävä jakautuu kahteen osaan. Tutkielmassa pyritään ensinnäkin oikeuskäytännön valossa selvittämään ja systematisoimaan, miten tuomioistuimet ovat soveltaneet perusteina korkeimman oikeuden ilmaisemaa ”samanlaista tekotapaa ja muita yhdistäviä piirteitä”. Tämän jälkeen tutkielmassa selvitetään, voidaanko näiden perusteiden katsoa varantavan syytetyn oikeusturvaa. Tarkastelu tehdään erityisesti syyttömyysolettaman valossa, mutta myös vastaajan vastakuulusteluoikeuden ja selitysvastuun problematiikkaa käsitellään. Tutkielman lähdemateriaalina on hyödynnetty virallisaineistoa ja oikeuskirjallisuutta. Keskeisen osan tutkielmasta luo hovioikeuksilta kerätty empiirinen aineisto, jonka perusteella aiemman rikostuomion todistusvaikutuksen perusteita on analysoitu. Aineisto sisältää myös muutamia korkeimman oikeuden sekä kärjäoikeuksien ratkaisuja.</p> <p>Tutkielma jakautuu kuuteen eri lukuun, joista ensimmäisessä esitellään tutkimuskysymys ja -metodi. Tutkielman toisessa luvussa käsitellään syytetyn suojaa todistelussa. Kolmannessa ja neljännessä luvussa käsitellään aiempaa rikostuomiota osana vapaata todistelua sekä vapaata todistusharkintaa. Tutkielman viides luku keskittyy tuomioistuinten ratkaisujen analysointiin. Luvussa pyritään systematisoimaan tarkemmin, mitä rikosten samanlaisella tekotavalla ja muilla yhdistävillä piirteillä on tarkoitettu. Kuudennessa luvussa esitetään tutkielman johtopäätökset aiemman rikostuomion todistusvaikutuksen ja syytetyn oikeusturvan suhteesta.</p> <p>Oikeuskäytännön analyysin perusteella aiemman rikostuomion todistusvaikutuksen perusteiksi voidaan todeta samanlainen yksilöity tekotapa, rikoksen kohteena olevan omaisuuden laadullinen yhteys, rikoskumppanuus, samaan asianomistajaan kohdistuvat rikokset sekä rikosten ajallinen ja paikallinen yhteys. Tutkielman johtopäätöksenä todetaan, että aiemman rikollisuuden huomioiminen näyttönä on lähtökohtaisesti perusteltua eikä sen voida merkittävästi katsoa vaarantavan vastaajan oikeusturvaa. Sen sijaan tuomioistuinten tulisi kiinnittää erityisesti huomiota perusteluihinsa ja tuoda paremmin esiin todistusvaikutuksen perusteena huomioidut seikat. Koska kyse on syyttömyysolettamasta poikkeavan todistelun huomioimisesta, on perusteluiden läpinäkyvyys ensiarvoisen tärkeää.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords prosessioikeus – rikosprosessi – todistelu – vapaa todistusteoria – vapaa todistusharkinta - aiempi rikostuomio - todistusvaikutus – syyttömyysolettama – syytetyn oikeusturva			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited E-thesis			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

LÄHDELUETTELO	III
KIRJALLISUUS	III
VIRALLISLÄHTEET	XI
LYHENTEET	XVII
1 Johdanto	1
1.1. Aluksi.....	1
1.2. Tutkimuskysymys, aiheen rajausta ja keskeiset käsitteet	3
1.2.1. Tutkimuskysymys ja aiheen rajausta	3
1.2.2. Keskeiset käsitteet	6
1.3. Tutkielman metodologisista valinnoista ja rakenteesta	7
2 Syytetyn suoja todistelussa	11
2.1. Todistelu ja vapaa todistusteoria.....	11
2.2. Todistustaakka ja syyttömyysolettama	14
2.3. Todistelun kontradiktorisuus ja vastakuulustelu-oikeus	19
2.4. Selitysvastavuus	22
3 Aiempi rikostuomio osana vapaata todistelua	24
3.1. Rikostuomio todisteena.....	24
3.2. Syyttäjän rooli aiempaan tuomioon vetoamisessa	27
3.3. Syyttämättä jättämispäätös ja vapauttava tuomio todisteena	29
3.4. Aiemman rikostuomion hyödyntämiskielto.....	32
4 Aiempi rikostuomio osana vapaata todistusharkintaa	35
4.1. Rikostuomion todistusvaikutus	35
4.2. Rikostyyppien merkitys	39
4.3. Vapaa todistusharkinta	43
4.3.1. Aiemman rikollisuuden näyttöarvo	43
4.3.2. Kokonaisharkinta	45
5 Oikeuskäytännön analyysi	50
5.1. Aineisto	50
5.2. Samanlainen teko-tapa	51
5.2.1. Sama rikoslaji ja rikosnimike	51
5.2.2. Teon toteuttamiseen liittyvät järjestelyt ja tekoväline	53
5.2.3. Tekotavan yksilöitävyys	56
5.3. Muut yhdistävät piirteet	58

5.3.1. Laadullinen yhteys.....	58
5.3.2. Rikoksumppanuus ja sama asianomistaja.....	61
5.3.3. Ajallinen ja paikallinen yhteys	64
5.3.4. Muut piirteet	68
5.4. Yhteenveto	70
6 Johtopäätökset.....	72
6.1. Tutkielman tuloksista.....	72
6.1.1. Syyttömyysolettaman suojaaminen	72
6.1.2. Selitysvollisuus ja kontradiktorisuus	76
6.1.3. Todistusvaikutuksen perustelevminen.....	77
6.2. Lopuksi.....	79

LÄHDELUETTELO

KIRJALLISUUS

Aarnio 2006

Aarnio, Aulis: Tulkinnan taito - ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. WSOY. Vantaa 2006.

Ashworth 2006

Ashworth, Andrew: Four threats to the presumption of innocence. *The International Journal of Evidence & Proof* 2006. Volume 10, Issue 4, s. 241–279.

Boman 1990

Boman, Robert: Bevisbördan. Teoksessa Klami, Hannu (toim.) : Rätt och sanning – Ett Bevisteoretiskt symposium i Uppsala 26 – 27 maj 1989. Iustus Förlag AB. Uppsala 1990, s. 113–117.

Capra – Richter 2018

Capra, Daniel – Richter, Liesa L.: Character Assassination: Amending Federal Rules of Evidence 404(B) to Protect Criminal Defendants. *Columbia Law Review* Vol 118, 769, 2018.

Ekelöf ym. 2006

Ekelöf, Per – Bylund, Torleif – Edelstam, Henrik: Rättegång: Tredje häftet. Norstedts Juridik AB. Visby 2006.

Ervo 2012

Ervo, Laura: Tie totuuteen. Teoksessa Hyttinen, Tatu – Jokela, Antti – Tapani, Jussi – Vuorenpää, Mikko (toim.): Rikoksesta rangaistukseen, juhlaulkaisu Pekka Viljanen 1952 – 26/8 – 2012. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2012.

Frände 2017

Frände, Dan: Syyte rikosprosessissa. Teoksessa Frände, Dan (toim.): Prosessioikeus. 5. uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki 2017, s. 545–568.

Gamble 1979

Gamble, Charles W.: Prior Crimes as Evidence in Present Criminal Trials. *Campbell Law Review* 1979. Vol 1, Iss. 1.

Gardemeister 2012

Gardemeister, Kaira: Kirjatun todistajakertomuksen käyttö näytön arvioinnissa. Teoksessa Ervo, Laura – Lahti, Raimo – Siro, Jukka (toim.): *Perus- ja ihmisoikeudet rikosprosessissa*. Helsingin hovioikeuden julkaisuja. Helsinki 2012, s. 77–100.

Hendricks 1966

Hendricks, Allen J.: Evidence: Prior Crimes Used to Show Specific Intent and Identity. *Marquette Law Review* 1966. Volume 50, Issue 1 s. 133–142.

Hirvelä 2006

Hirvelä, Päivi: Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. WSOY. Vantaa 2006.

Hirvonen 2011

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.

Huovila 2005

Huovila, Mika: Oikeuslähdeoppi ja oikeudellinen argumentaatio rikostuomion perustelussa. Teoksessa Huovila, Mika – Lahti, Raimo – Ojala, Timo (toim.): *Rikostuomion perusteleminen*. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2005, s. 13–99.

Jackson – Summers 2012

Jackson, John D. – Summers, Sarah J.: *The Internationalisation of Criminal Evidence – Beyond the Common Law and Civil Law Traditions*. Cambridge University Press 2012.

Jokela 2015

Jokela, Antti: Pääkäsittely, todistelu ja tuomio – Oikeudenkäynti III. 2. uudistettu painos. Talentum Media Oy. Liettua 2015.

Jokela 2018

Jokela, Antti: Rikosprosessioikeus. 5. uudistettu painos. Alma Talent Oy. Liettua 2018.

Jonkka 1991

Jonkka, Jaakko: Syytekynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Vammala 1991.

Jonkka 1992

Jonkka, Jaakko: Rikosprosessioikeuden yleisistä opeista. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki 1992.

Jonkka 1993

Jonkka, Jaakko: Todistusharkinnasta. Lakimiesliiton Kustannus. Tampere 1993.

Jonkka DL 2003

Jonkka, Jaakko: Syyttäjänrooli ja syytekynnys. Defensor Legis 6/2003, s. 976–992.

Jääntti 2005

Jääntti, Sirkka: Korkeimman oikeuden, hovioikeuksien ja käräjäoikeuksien tuomioiden perustelujen funktioiden eroista ja niiden vaikutuksesta perusteluihin. Teoksessa Huovila, Mika – Lahti, Raimo – Ojala, Timo (toim.): Rikostuomion perusteleminen. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2005, s. 145–157.

Kangas 1997

Kangas, Urpo: Minun metodini. Teoksessa Häyhä, Juha (toim.): Minun metodini. Werner Söderström Lakitieto Oy. Helsinki 1997, s. 90–109.

Keinänen – Väättänen 2016

Keinänen, Anssi – Väättänen, Ulla: Empiirinen oikeustutkimus – mitä ja milloin? Edita Publishing Oy. Joensuu 2016.

Klami 1995

Klami, Hannu Tapani: Todistelun ongelmia: Oikeus ja totuus -projektin kirjoituksia. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1995.

Korvenmaa 2012

Korvenmaa, Jenni: Itsekriminointisuoja korkeimman oikeuden viimeaikaisessa oikeuskäytännössä – tarkastelun kohteena erityisesti ratkaisut KKO 2009:80 ja KKO 2010:41. Teoksessa Ervo, Laura – Lahti, Raimo – Siro, Jukka (toim.): Perus- ja ihmisoikeudet rikosprosessissa. Helsingin hovioikeuden julkaisuja. Helsinki 2012, s. 239–264.

Kotanen – Smolej 2014

Kotanen, Riikka – Smolej, Mirka: Lähisuhteissa tehtyjen lievien pahoinpitelyiden syyteoikeuden muutos 2011 – lakimuutoksen tavoitteet ja poliisitutkinnan ongelmat tapauksissa, joissa lähisuhdeväkivalta on toistuvaa. Oikeus 1/2014, s. 7–29.

Koulu 2016

Koulu, Risto: Käsitellä vai eikö käsitellä? – Käsittelykiellot oikeudenkäynnin esteinä. Conflict Management Institute, University of Helsinki. Helsinki 2016.

Kuuliala 2017

Kuuliala, Matti: Tekijän aikaisempi rikollisuus rangaistuksen koventamisperusteena. Teoksessa Riekkinen, Juhana (toim.): Oikeutta oikeudenkäynnistä täytäntöönpanoon. Juhlajulkaisu Tuula Linna 1957 – 25/9 – 2017. Alma Talent. Helsinki 2017, s. 172–193.

Laakso 2012

Laakso, Seppo: Lainopin teoreettiset lähtökohdat. Tampereen Yliopisto. Tampere 2012.

Lappalainen 2001

Lappalainen, Juha: Siviiliprosessioikeus II. Talentum Media Oy. Jyväskylä 2001.

Lappalainen – Hupli 2017

Lappalainen, Juha – Hupli, Tuomas: Tuomio-opit. Teoksessa Frände, Dan (toim.): Prosessioikeus. 5. uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki 2017, s. 737–808.

Lappalainen – Rautio 2017

Lappalainen, Juha – Rautio, Jaakko: Todistelu. Teoksessa Frände, Dan (toim.): Prosessioikeus. 5. uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki 2017, s. 601–736.

Laudan – Allen 2011

Laudan, Larry – Allen, Ronald J.: The Devastating Impact of Prior Crimes Evidence and Other Myths of the Criminal Justice Process. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 2011. Volume 101, Issue 2, s. 493–528.

Linna 2019

Linna, Tuula: *Prosessioikeuden oppikirja*. Talentum. Helsinki 2019.

Lundberg ym. 2015

Lundberg, Konrad – Schüldt, Johan – Rother – Schirren, Theddo – Lagerstedt, Anders – Calleman, Catharina – Nordell, Per Jonas – Persson, Annina H. – Radetzki, Marcus – Zila, Josef : *Juridik – Civilrätt, Straffrätt, Processrätt*. 3. uudistettu painos. Sanoma Utbildning. Riika 2015.

Motomura 1986

Motomura, Hiroshi: Using Judgements as Evidence,. *Minnesota Law Review* 1986. Volume 70, Issue 5, s. 979–1056.

Murphy 2015

Murphy, Peter: *Murphy on Evidence*. Oxford University Press. New York 2015.

Määttä 2012

Määttä, Kalle: Rikoksen uusiminen rangaistuksen koventamisperusteena – voiko oikeustieteen oikousteestä olla apua rikoslain tulkinnassa? *Edilex* 2012/36.

Määttä 2015

Määttä, Tapio: Metodinen pluralismi oikeustieteessä – Ympäristöoikeudellisen tutkimuksen suuntauksset ja menetelmät. Teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.): *Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta*. Edita Publishing Oy 2015.

Niemi – Virtanen 2018

Niemi, Hannu – Virtanen Miialiiila: Huumausaine-, alkoholi- ja dopingrikokset. Teoksessa Niemi, Hannu (toim.): *Rikollisuustilanne 2017 – Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimus-*

ten valossa. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 29/2018. Helsinki 2018, s. 187–198.

Pohjola LM 2017

Pohjola, Annakaisa: Vaarallinen rikoksentekijä? Näkemyksiä rikoksentekijän vaarallisuudesta ja sen arvioinnista. Lakimies 3-4/2017, s. 471–475.

Pölönen 2003

Pölönen, Pasi: Henkilötodistelu rikosprosessissa. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Jyväskylä 2003.

Pölönen – Tapanila 2015

Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti: Todistelu oikeudenkäynnissä. Tietosanoma Oy. Tallinna 2015.

Pölönen 2017

Pölönen, Pasi: KKO 2017:12: Näytön arviointi huumausainerikosasiassa. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein 2017:I. Helsinki 2017.

Rautio – Frände 2016

Rautio, Jaakko – Frände, Dan: Todistelu - Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu 2016.

Riekkinen 2014

Riekkinen, Juhana: Todisteiden hyödyntämiskiellot rikosprosessissa – Teoreettinen perusta ja oikeustila Suomessa. Oikeustiede – Jurisprudentia XLVII:2014, s. 123–202.

Rintala 2006

Rintala, Matti: Näkökulmia todistelun rajoittamiseen – erityisesti hovioikeudessa. Teoksessa Lappalainen, Juha – Ojala, Timo (toim.): Kirjoituksia todistusoikeudesta. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2006, s. 187–211.

Sahavirta 2006

Sahavirta, Ritva: Käännetty todistustaakka rikosprosessioikeudessa. Teoksessa Lappalainen, Juha – Ojala, Timo (toim.): Kirjoituksia todistusoikeudesta. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2006, s. 225–241.

Siltala LM 2002

Siltala, Raimo: Oikeustieteen tutkijan itseymmärryksestä. Lakimies 1/2002, s. 95–100.

Siltala 2003

Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalainen lakimiesyhdistys. Vammala 2003.

Spring-Reiman 2012

Spring-Reiman, Petra: Totuus vai oikeudenmukaisuus – milloin tuomioistuimen tulee jättää todistelu hyödyntämättä rikosprosessissa. Teoksessa Ervo, Laura – Lahti, Raimo – Siro, Jukka (toim.): Perus- ja ihmisoikeudet rikosprosessissa. Helsingin hovioikeuden julkaisuja. Helsinki 2012, s. 147–173.

Tapanila 2019

Tapanila, Antti: Kontradiktorisuus syytetyn oikeutena. Tietosanoma Oy. Tallinna 2019.

Tapani – Tolvanen 2011

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosoikeus - Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Talentum. Helsinki 2011.

Timonen 1987

Timonen, Pekka: Ennakkotapaukset ja niiden merkitys oikeuslähteenä. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1987.

Tirkkonen 1953

Tirkkonen, Tauno: Suomen rikosprosessioikeus II. Werner Söderström Osakeyhtiö. Helsinki 1953.

Tirkkonen 1975

Tirkkonen, Tauno: Suomen prosessioikeus pääpiirteittäin. 4. uudistettu painos. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo 1975.

Tirkkonen 1977

Tirkkonen, Tauno: Suomen siviiliprosessioikeus II. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo 1977.

Tiukuvaara 2005

Tiukuvaara, Eija: Rikostuomion perusteluista ja niiden rakenteesta. Teoksessa Huovila, Mika – Lahti, Raimo – Ojala, Timo (toim.): Rikostuomion perusteleminen. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2005, s. 115–130.

Turunen 2017

Turunen, Tuomas: Rikosasioiden todistusharkinnasta ja todistusratkaisun perustelemisesta oikeuskäytännössä. Teoksessa Lahti, Raimo – Konttinen, Essi – Nardo, Di (toim.): Kirjoituksia modernista rikosoikeudesta, Helsingin hovioikeus. Tampere 2017.

Virolainen – Martikainen 2010

Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri: Tuomion perusteleminen. Talentum Media Oy. Hämeenlinna 2010.

Virolainen – Pölönen 2003

Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi: Rikosprosessin perusteet – Rikosprosessioikeus: I. Talentum Media. Jyväskylä 2003.

Virolainen – Vuorenpää 2017

Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko: Johdatus prosessioikeuteen. Teoksessa Frände, Dan (toim.): Prosessioikeus. 5. uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki 2017, s. 39–236.

Vuorenpää DL 2003

Vuorenpää, Mikko: Syyttäjää velvoittava objektiivisuusperiaate. Defensor Legis N:o 6/2003, s. 993–1008 .

Vuorenpää 2007

Vuorenpää, Mikko: Syyttäjän tehtävät. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Vammala 2007.

Vuorenpää 2017

Vuorenpää, Mikko: KKO 2017:93: Todistelun suullisuus ja syytetyn vastakuulustelu-oikeus. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein 2017:II. Helsinki 2017.

Ylevä DL 2012

Ylevä, Lasse: Syyllisyyskysymyksen ratkaisemiseen liittyvästä todistusharkinnasta. Defensor Legis 6/2012, s. 797–807.

VIRALLISLÄHTEET

Kotimaiset virallislähteet

HE 137/1945 vp – Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi oikeudenkäymiskaaren 17, 21 ja 24 luvun, korvauksesta todistajille valtion varoista annetun lain, maakaaren 1 luvun, ulosottolain 3 luvun sekä rikoslain 17 luvun muuttamisesta.

HE 82/1995 vp – Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 44/2002 vp – Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 58/2013 vp – Hallituksen esitys Eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.

HE 46/2014 vp – Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

LaVM 19/2014 vp – Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

OMSO 65/2012 – Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja - Vertailua eräistä todistusoi-
keudellisista kysymyksistä Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa.

OM 69/2012 – Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja - Todistelu yleisissä tuomiois-
tuimissa.

Ulkomaiset virallislähteet

Euroopan neuvoston puitepäätös 2008/7675/YOS, tehty 24 päivänä heinäkuuta 2008, Eu-
roopan unionin jäsenvaltioissa annettujen tuomioiden huomioon ottamisesta uudessa ri-
kosprosessissa.

Prop. 1982/83:117 – Regeringens proposition 1982/83:117 om erkännande och verkstäl-
lighet av österrikiska domar på privaträttens område; beslutad den 24 mars 1983.

OIKEUSKÄYTÄNTÖ

Ulkomainen oikeuskäytäntö ja säädökset

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö

Averill v. Yhdistynyt Kuningaskunta, 6.6.2000

Telfner v. Itävalta, 20.3.2001

Konstantinos Tsotsos v. Kreikka, 30.4.2009

Maria Marinescu v. Romania, 2.2.2010

Krumpholz v. Itävalta, 18.3.2010

Balciunas v. Liettua, 20.7.2010

Schatschaschwili v. Saksa, 15.12.2015

Kanada

Supreme Court of Canada: R. v. D. (L.E.), [1989] 2 SCR 111, 1989 SCC 20702

Supreme Court of Canada: R. v. Handy, [2002] 2 SCR 908, 2002 SCC 56

Skotlanti

High Court of Glasgow: Moorov v HM Advocate, [1930] JC 68

Yhdysvallat

United States Court of Appeals, 8th Circuit: United States v. Smith, [2015] 789 F.3d 923

Kansallinen oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 2002:47

KKO 2005:90

KKO 2006:78

KKO 2007:101

KKO 2011:58

KKO 2012:27

KKO 2013:90

KKO 2014:68

KKO 2016:26

KKO 2017:12

KKO 2017:93

KKO 2019:2

Hovioikeudet

Helsingin hovioikeus 15.6.2011, 11/1812, R 10/1928

Helsingin hovioikeus 8.6.2017, 17/123135, R 16/2165

Helsingin hovioikeus 30.6.2017, 17/126599 , R 16/1791

Helsingin hovioikeus 30.6.2017, 17/126602, R 16/2338

Helsingin hovioikeus 24.10.2017, 17/142445, R 17/640

Helsingin hovioikeus 21.3.2018, 18/112685, R 17/2153

Helsingin hovioikeus 29.3.2018, 18/113956, R 17/1704

Helsingin hovioikeus 29.5.2018, 18/122144, R 17/2002

Helsingin hovioikeus 19.7.2018, 18/130041, R 17/2311

Helsingin hovioikeus 19.10.2018, 18/144388, R 18/384

Helsingin hovioikeus 22.1.2019, 19/102796, R 18/449

Kouvolan hovioikeus 20.4.2005, nr 422

Kouvolan hovioikeus 26.3.2010, 10/299, R 10/106

Itä-Suomen hovioikeus 26.2.2002, S 01/187

Itä-Suomen hovioikeus 2.2.2016, 16/104160, R 15/905

Rovaniemen hovioikeus 19.2.2015, 15/107581, R 14/180

Rovaniemen hovioikeus 19.2.2015, 15/107604, R 14/277

Rovaniemen hovioikeus 30.4.2015, 15/119102, R 14/362

Rovaniemen hovioikeus 15.4.2016, 16/116040, R 15/985

Rovaniemen hovioikeus 17.6.2016, 16/126368, R 15/544

Rovaniemen hovioikeus 27.6.2016, 16/127626, R 15/692

Rovaniemen hovioikeus 26.10.2017, 17/142875, R 16/284

Rovaniemen hovioikeus 9.5.2018, 18/119683, R 18/273

Rovaniemen hovioikeus 11.5.2018, 18/120015, R 17/955

Rovaniemen hovioikeus 15.2.2019, 19/106447, R 18/728

Vaasan hovioikeus 30.11.2018, 18/153045, R 18/397

Vaasan hovioikeus 21.2.2019, 19/107602, R/107602

Käräjäoikeudet

Vantaan käräjäoikeus 23.6.2010, 10/2072, R 10/1183

Helsingin käräjäoikeus 28.11.2017, 17/148741, R 17/8925

Oulun käräjäoikeus 19.8.2013, 13/110050, R 12/3190

Oulun käräjäoikeus 1.4.2015, 15/114579, R 13/2067

Oulun käräjäoikeus 4.10.2017, 17/139126, R 17/1607

Oulun käräjäoikeus 9.2.2018, 18/105877, R 17/237

MUUT LÄHTEET

Lakimiesliitto 2019–2023

Lakimiesliiton oikeusvaltio-ohjelma 2019–2023.

Internet –lähteet

Helsingin Uutiset 31.3.2015: Pysäyttävä tilasto: 1 prosentti rikollisista tekee 42 prosenttia rikoksista. <https://www.helsinginuutiset.fi/artikkeli/276147-pysayttava-tilasto-1-prosentti-rikollisista-tekee-42-prosenttia-rikoksista>, Luettu 30.4.2019.

Tutkintapyyntö valtakunnansyyttäjälle 24.9.2018: Siviilioikeuden professori Emeritus Erkki Aurejärven kevytsavukkeita koskeva tutkintapyyntö valtakunnansyyttäjälle.

<https://lsv.fi/parasol/wp-content/uploads/2018/10/24.9.18-Kevytsavukkeita-koskeva-tutkintapyyntö-valtakunnansyyttäjälle.pdf>, Luettu 27.3.2019

Valtakunnansyyttäjänvirasto 15.1.2019: Valtakunnansyyttäjä Raija Toiviainen: Koko rikosprosessiketjun resurssit on turvattava.

<https://www.valtakunnansyyttajanvirasto.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2019/01/valtakunnansyyttajaraijatoiviainenkokorikosprosessiketjunresurssitonturvattava.html>. Luettu 9.3.2019.

Yle Uutiset 7.2.2019: Syyttäjä Sanna Savolainen paiskii töitä illat ja viikonloput, mutta rikosten uhrit joutuvat usein liikaa odottamaan – ”Viimeiseen asti venytään”.

<https://yle.fi/uutiset/3-10629515>, Luettu 9.3.2019.

Rikosseuraamuslaitos 14.3.2019: Vankien määrä väheni edelleen, mutta rikoksen uusijoiden määrä kasvoi hieman vuonna 2018.

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset/Tiedotteetjauutiset/2019/03/vankienmaaravahenedelleenmuttarikoksenuusijoidenmaarakasvoihiemavuonna2018.html>. Luettu 1.4.2019.

Rikostentorjunta – Teorioita rikollisuuden syistä.

<https://rikostentorjunta.fi/teorioita-rikollisuuden-syista>. Luettu 9.5.2019.

LYHENTEET

DL	Defensor Legis
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi, SopS 18 – 19/1990)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EU	Euroopan unioni
HE	hallituksen esitys
HO	hovioikeus
KKO	korkein oikeus
KP -sopimus	Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 7 – 8/1976)
LM	Lakimies
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
OK	oikeudenkäymiskaari (4/1734)
PL	perustuslaki (731/1999)
RL	rikoslaki (39/1889)
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)

1 Johdanto

1.1. Aluksi

Tuomioistuimen vaikeimpana ja tärkeimpänä tehtävänä voidaan pitää rikosasian vastaajan syyllisyyskysymyksen ratkaisemista.¹ Tuomioistuimen tulee kuitenkin ottaa toiminnassaan huomioon rikosprosessin² eri tavoitteet. Rikosprosessissa vastakkaisina tavoitteina ovat rikosvastuun toteuttamisvaatimus sekä rikoksesta epäillyn oikeusturvavaatimus, jotka toteutuvat silloin, kun rikoksentekijä paljastuu ja tuomitaan tai kun rikoksesta epäilty osoitetaan syyttömäksi.³ Niinpä tuomioistuimen tulee tutkia ja ratkaista kysymys rikosoikeudellisesta vastuusta ja samalla varmistaa, ettei yksilön oikeusturvaa loukata. Kun otetaan huomioon syyllisyyden toteavan ratkaisun huomattava haitallisuus syytetyn kannalta, voidaan rikosprosessissa oikeusturvavaatimuksen toteutumista pitää erityisen tärkeänä.⁴ Syyttömän tuomitsemista voidaan pitää haitallisena myös yhteiskunnan kannalta.⁵ Syyteyllä tuleekin olla rikosprosessissa käytössään erittäin vahvat oikeusturvatakeet.

Suomessa niin riita- kuin rikosprosessia ohjaa vapaa todistusteoria. Vapaaseen todisteluun kuuluu se, että osapuolet voivat esittää tuomioistuimelle haluamansa näytön ja tuomioistuimella vapaan todistusharkinnan puitteissa määrittää kullekin todisteelle näyttöarvon. Jotta tuomioistuin voi päätyä määräämään lainmukaisen seuraamuksen, on todistusteeman eli oikeustositseikkoja koskevan väittämän tueksi tullut esittää riittävä näyttö. Rikosprosessissa tämä näyttötaakka on syyttäjällä. Tämän jälkeen tuomioistuin suorittaa todistusaineiston näytön arvioinnin eli todistusharkinnan.⁶ Näytön arviointi on osa lähes kaikkea juridista ratkaisutoimintaa ja ratkaisun kannalta relevanttien oikeustositseikkojen olemassaolosta on pyrittävä varmistumaan mahdollisimman tarkasti. Erityisesti rikosprosessissa näyttöratkai-

¹ Ylevä DL 2012, s. 797.

² Rikosprosessiin katsotaan kuuluvan laajassa merkityksessä esitutkinta, tuomioistuimessa tapahtuva vahvistusmenettely sekä rangaistuksen täytäntöönpano. Tirkkonen 1975, s. 17.

³ Jonkka 1993, s. 26; Vuorenpää 2007, s. 9–16 ja Spring-Reiman 2012, s. 147.

⁴ Perinteisesti katsottuna rikosprosessi on nähty julkisen ja yksityisen välisenä jännitteenä, jossa julkista valtaa edustaa syyttäjä ja yksityistä rikoksesta syytetty. Tähän jännitteeseen on luotu tasapainoa *equality of arms* -periaatteella, jota ilmentää puolustuksen suosimisen periaate eli *favor defensionis* -periaate. Hirvelä 2006, s. 24.

⁵ HE 82/1995 vp, s. 83.

⁶ Jonkka 1993, s. 19–20. Jonkka on käyttänyt termiä todistusharkinta kuvaamaan sitä, miten yksittäisen todisteen näyttöarvosta varmistutaan ja useiden samansuuntaisten todisteiden muodostama kokonaisuusnäyttöä arvioidaan. Jonkan mukaan juuri rikosprosessissa aktualisoituvat todistusharkinnan tavanomaisimmat ongelmat.

sulla on korostetun tärkeä merkitys yksilön oikeusturvan kannalta.⁷ Rikosprosessissa tavoitellaan aineellista totuutta ja tämä tavoite on prosessissa yksi keskeisimpiä periaatteita.⁸ Koska rikosprosessissa on esillä julkinen intressi siviiliprosessia korostetummin, on aineellisen totuuden periaatteella hyvin korkea painoarvo tehtäessä niin lainsäädäntö- kuin lainkäyttötasonkin ratkaisuja.⁹ Aineellisen totuuden selvittämisen tärkeyden vuoksi on tosiasiapuolen toteaminen rikosprosessissa normaalisti vaikeampaa kuin oikeuskysymyksen selvittäminen.¹⁰ Aineellisen totuuden tavoitteen kanssa voi kilpailla myös muita arvoja ja tavoitteita.¹¹ Prosessissa toimitaan aina eri tasoilla todennäköisyyksillä silläkin riskillä, että tuomioistuin päätyy väärään päätökseen.¹² Täten syytetyn oikeusturvasta on huolehdittava koko prosessin ajan ja tuomioistuimen tulee varmistua ratkaisunsa oikeellisuudesta.

Rikoksissa välittömän näytön saaminen on vaikeutunut jatkuvan digitalisoitumisen ja yhteiskunnan kehittymisen vuoksi. Rikosten suunnitelmallisuus, järjestelmällisyys sekä internetin ja bitcoinien luomat anonymiteetin mahdollisuudet vaikeuttavat jatkuvasti esitutkintaviranomaisten työtä. Syyttäjä voi joutua turvautumaan syytteensä tueksi yhä enemmän aihetodisteluun, jos välitöntä näyttöä rikoksesta ei ole. Tällaisessa välilliseen näyttöön ja aihetodisteluun perustuvassa todistelussa on erityisesti varmistuttava siitä, ettei syytetyn suojaksi luotuja periaatteita ja säännöksiä loukata. Näillä periaatteilla turvataan syytetyn oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Yksi merkittävimmistä syytetyn suojaperiaatteista on syyttömyysolettama, jonka perusteella rikosasian vastaajaa tulee kohdella syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Näistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin lähtökohdista ja syytetyn suojaksi luoduista periaatteista johtuen rikosasian vastaajan aiemmalla rikollisuudella ei yleensä ole merkitystä harkittaessa sitä, onko vastaaja syyllistynyt uuteen rikokseen. Vastaajan aiempia rikostuomioita¹³ ei näin ollen yleisesti oteta huomioon tuomioistuimessa harkittaessa vastaajan syyllistymistä uuteen rikokseen.

⁷ Jonkka 1993, s. 23.

⁸ Vrt. Jonkka 1993, s. 24. Jonkan mukaan aineellista totuutta voidaan pitää lähtökohtaisesti prosessin yhtenä keskeisimpänä periaatteena, mutta sitä ei kuitenkaan voida pitää sillä tavalla absoluuttisena tavoitteena, että se syrjäyttäisi aina muut sen kanssa ristiriidassa olevat periaatteet.

⁹ Tirkkonen 1975, s. 13–14 ja Jonkka 1993, s. 24–25.

¹⁰ Tirkkonen 1975, s. 14.

¹¹ Tavoite- ja arvoperiaatteista Virolainen – Vuorenpää 2017, s. 119–125.

¹² Jonkka 1993, s. 23–24.

¹³ Linna 2019, s. 178 ja Jokela 2018, s. 737. Rikostuomiot jaotellaan langettaviin ja vapauttaviin tuomioihin ROL 11:4:n mukaisesti.

Korkein oikeus on kuitenkin ratkaisuisaan KKO 2017:12, KKO 2017:93 ja KKO 2019:2 linjannut, että jos vastaajan syyksi aikaisemmin luetuilla rikoksilla ja hänen tekemäksi väitetyllä rikoksella on esimerkiksi samanlainen tekotapa tai muita yhdistäviä piirteitä, voi aiemmalla tuomiolla olla vaikutusta näytön arvioinnissa. Tällöin vastaajan aiempi rikollisuus voidaan ottaa todistusvaikutuksena huomioon samaa vastaajaa koskevassa uudessa rikosasiassa. Myös syytettäessä vastaajaa useammasta samanlaisesta rikoksesta voi muilla syytekohdilla olla samanlainen vaikutus harkittaessa vastaajan syyllistymistä. Korkeimman oikeuden linjaus herättääkin kysymyksen, voiko tällainen aiemman rikostuomion huomiointi olla jollain tavalla ristiriidassa rikosasian vastaajan suojaksi säädettyjen periaatteiden kanssa.

1.2. Tutkimuskysymys, aiheen rajaus ja keskeiset käsitteet

1.2.1. Tutkimuskysymys ja aiheen rajaus

Tutkielman keskeisenä tutkimustehtävänä on selvittää, vaarantaako vastaajan aiemman rikostuomion huomioon ottaminen uuden rikoksen näytön arvioinnissa syyttömyysolettaman tai aiheuttaako tällainen aiemman rikollisuuden huomiointi muita ongelmia vastaajan oikeusturvan kannalta. Tutkimustehtävä jakautuu kahteen osaan. Kysymystä lähestytään ensin selvittämällä ja systematisoimalla oikeuskäytännön perusteella niitä seikkoja, joita tuomioistuin ottaa huomioon arvioidessaan aiemman tuomion todistusvaikutusta.¹⁴ Tutkielmassa selvitetään, mitä oikeuskäytännössä on tulkittu korkeimman oikeuden linjaaman *samanlaisen tekotavan ja muiden yhdistävien piirteiden* tarkoittavan ja miten nämä seikat on otettu huomioon tuomioistuinten todistusharkinnassa. Toiseksi tutkielmassa selvitetään, voidaanko näiden todistusharkinnassa huomioitavien perusteiden katsoa vaarantavan syyttömyysolettamaa tai muita syytetyn suojaksi luotuja periaatteita.

Tutkielmassa suhteutetaan aiemman rikostuomion huomiointi erityisesti vapaan todistelun ja vapaan todistusharkinnan periaatteisiin. Kyse on tuomioistuimen tuomioharkinnassa huomioon otettavasta seikasta, jolle tuomioistuin saa vapaan todistusharkinnan mukai-

¹⁴ Ks. Laakso 2012, s. 332. Tulkitsemalla korkeimman oikeuden avoimia linjauksia pyritään eliminoimaan epävarmuus siitä, mitä tietyillä ilmauksilla tarkoitetaan.

sesti määrittää haluamansa näyttöarvon.¹⁵ Sekä vastaajan aiempi rikostuomio että samaan aikaan uudessa prosessissa käsiteltävät samanlaiset syytekohtat voivat saada näyttöä tukevan todistusvaikutuksen todistusharkinnassa. Tutkielmassa puhutaan selvyuden vuoksi ainoastaan aiemmasta rikostuomiosta, joka kuitenkin sisältää merkityksessään myös muut samankaltaiset syytekohtat. Ero näiden välille on tehty ainoastaan silloin, kun se on katsottu tarpeelliseksi tutkielman kannalta.

Tutkielmassa keskitytään normaalissa rikosprosessissa eli suullisessa pääkäsittelyssä syntyneisiin samaa vastaajaa koskeviin tuomioihin. Tämän takia rikosprosessin erityiset lajit kuten mm. syyteneuvottelu, sakkomenettely ja kirjallinen menettely ja niiden tuloksena syntyneet tuomiot ja ratkaisut jäävät tutkielman ulkopuolelle.¹⁶ Lähtökohtana on siis samanlaisissa rikosprosesseissa suullisen pääkäsittelyn tuloksena syntyneiden tuomioiden todistusvaikutus. Aiheen tarkastelu on rajattu syyksilukeviin tuomioihin, mutta lyhyesti on käsitelty myös vastaajaa koskevan syyttämättäjättämispäätöksen, esitutkinnan rajoittamis- päätöksen sekä vapauttavan tuomion mahdollista todistusvaikutusta.

Tutkielman fokus on aikaisemman rikostuomion tai muiden samankaltaisten syytekohtien todistusvaikutuksessa silloin, kun aiemman rikoksen voidaan katsoa tukevan näyttöä henkilön syyllistymisestä myös uuteen rikokseen. Aiempi rikostuomio toimii ainoastaan todisteena tai aputosiseikkana uudessa prosessissa tukemassa näyttöä ja osoittamassa aiemman rikoksen ja uuden rikoksen yhdistäviä piirteitä. Aiemman rikostuomion vaikutus suuntautuu käsillä olevaan tekoon, ei tulevaisuuteen tai menneisyyteen. Uudessa prosessissa ei voida riitauttaa aiemman tuomion oikeellisuutta eikä kyseinen tuomio toisaalta saa sitovaa vaikutusta uudessa prosessissa.¹⁷ Tutkielmassa sivutaan myös aiemman tuomion todistusvaikutusta siviiliprosessissa niiltä osin kuin se on tarkoituksenmukaista tutkielman kannalta. Muuten siviiliprosessin käsittely jää kuitenkin tutkielman ulkopuolelle.

Vastaajan aikaisempi rikollisuus voidaan ottaa huomioon rikoslain 6:5.1:n 5 kohdan mukaisesti koventamisperusteena, jos aiemman rikollisuuden ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä. Koventamisperusteen vaikutus suuntautuu kuitenkin ainoastaan

¹⁵ Ks. Jonkka 1993, s. 23. Jonkan mukaan todistusharkinnassa on kyse empiiris-loogisesta kysymyksestä, eikä normatiivisesta kysymyksestä. Näin ollen todisteelle annettava näyttöarvo ei riipu siitä, onko kyse siviili- vai rikosprosessista.

¹⁶ Rikosprosessin erityisistä lajeista tarkemmin Virolainen – Vuorenpää 2017, s. 66–67.

¹⁷ Lappalainen - Hupli 2017, s. 795.

rangaistuksen mittaamiseen ja sen tarkoituksena on nostaa rikosten uusimiskynnystä suhtautumalla tuomitsevasti uusintarikollisuuteen.¹⁸ Koventamisperuste ei siis ota kantaa vastaajan syyllisyyskysymykseen, kun taas aiemman rikostuomion todistusvaikutus kohdistuu teon syyksi lukemiseen.¹⁹ Niinpä vastaajan aiemman rikoksen huomioiminen on mahdollista samassa asiassa sekä näyttönä että koventamisperusteena.²⁰ Tutkielman kannalta on tärkeä ymmärtää aiemman rikostuomion todisteena käyttämisen suuntautuminen käsillä olevan teon näyttöön ja vaikutukseen tuomioharkinnassa. Kuten yleisesti rikosoikeudessa, myös rangaistuksen mittaamisessa on suhtauduttu torjuvasti tekijäsyyllisyyteen ja lähtökohtana on tekosyyllisyys. Rikoksentekijän persoonallisuudella tai muilla elämäntavoilla ei saa olla ratkaisussa merkitystä yli sen, mitä syytetystä rikoksesta on ilmennyt.²¹

Tutkimuskysymykseen ei löydy suoraan vastauksia lakitasolta, eikä aiheesta ole kirjoitettu paljon oikeuskirjallisuudessa. Tiedot aiemman rikostuomion käyttämisestä todisteena uudessa rikosasiassa rajautuvat lähinnä muutamaan korkeimman oikeuden ratkaisuun. Aiheen kannalta on paneuduttava yleisesti todistelun säännöksiin rikosprosessissa ja erityisesti vapaaseen todistusteoriaan. Aiemman tuomion todistusvaikutusta on muutenkin sivuttu oikeustieteellisissä julkaisuissa hyvin rajatusti ja erityisesti aiemman rikostuomion todistusvaikutuksen käsittely uudessa samaa vastaajaa koskevassa rikosasiassa on hyvin vähäistä. Oikeuskirjallisuudessa on keskitytty käsittelemään ainoastaan aiemman tuomion todistusvaikutusta siviiliprosessin osalta erityisesti, kun ongelmana on aiemman tuomion todistusvaikutuksen ja tuomion oikeusvoiman suhde. Tämän vuoksi aiemman rikostuomion todistusvaikutuksen perusteiden systematisointia ja analysointia voidaan pitää tarkoituksenmukaisena ja tarpeellisena oikeustilan selvennyksenä. Jäsentelemällä tuomioistuinten oikeuskäytännön perusteella niitä seikkoja, jotka otetaan huomioon aikaisemman rikostuomion todistusvaikutusta harkittaessa, voidaan paremmin tutkia myös syytetyn oikeusturvan toteutumista.

¹⁸ Määttä 2012, s. 7.

¹⁹ Toisaalta rikoksen uusiminen vaikuttaa myös rangaistuslajin valintaan eli esimerkiksi siihen tuomitaanko rangaistus ehdollisena vai ehdottomana vankeutena.

²⁰ Rovaniemen hovioikeus on tuomioissaan 16/116040 todennut, ettei *ne bis in idem* -periaate eli kaksoisrangaistavuuden kielto soveltunut tällaista tilannetta koskevassa tapauksessa.

²¹ HE 44/2002 vp, s. 188–189 ja Kuuliala 2017, s. 172.

1.2.2. Keskeiset käsitteet

Tutkielmassa keskitytään erityisesti syytetyn eli rikosasian vastaajan näkökulmaan. Tutkielman aiheena olevassa todistusvaikutuksessa on kyse vasta rikosprosessin alkamisen jälkeen tuomioistuimessa tapahtuvasta todistusharkinnasta. Tällöin syytetyn asema on edennyt jo rikosasian vastaajaksi, ja tämän vuoksi tutkielmassa käytetään termiä *vastaaja* kuvaamaan rikosasiassa syytetyn asemassa olevaa henkilöä aina, kun se on mahdollista.²² Myös tutkielman lähteinä olevissa tuomioissa käytetään tätä termiä, joten tutkielmassa on katsottu perustelluksi puhua vastaajasta.²³ Vastaaja on kuitenkin aina samalla syytetty ja kun tutkielmassa puhutaan rikosprosessin aikaisemmista vaiheista tai muuten syytettyä koskevista yleisistä periaatteista, käytetään tällöin tutkielmassa sanaa *syytetty*, joka siis sisältää myös henkilön epäiltyä olemisen aseman.

Tutkielman kannalta keskeinen käsite on tuomion todistusvaikutus. Todistusvaikutus on perinteisesti yhdistetty aiemman tuomion huomioon ottamiseen uudessa tuomioistuinkäsittelyssä. Tutkielman aiheen kannalta on tärkeää erottaa todistusvaikutus tuomion positiivisesta oikeusvoimasta, jonka tarkastelu jää tutkielman aiheen ulkopuolelle. Perinteisesti todistusvaikutuksessa on kyse esimerkiksi aiemman rikostuomion käyttämisestä todisteena myöhemmässä samaa asiaa koskevassa siviiliprosessissa kuten esimerkiksi samoja asianosaisia koskevan vahingonkorvauskanteen yhteydessä. Tällöin todistusvaikutuksen ja positiivisen oikeusvoiman erottelu nousee esiin.²⁴ Käsitteellisesti todistusvaikutuksen ja positiivisen oikeusvoimavaikutuksen ero on selvä, mutta todellisuudessa voi olla vaikea vetää raja näiden kahden välille.²⁵ Oikeusvoimalla tarkoitetaan lainvoimaisen tuomion sitovuutta tulevaisuuteen nähden.²⁶ Kyse on tällöin tuomioistuimen lainvoimaisen ratkaisun sitovasta vaikutuksesta. Positiivisen oikeusvoimavaikutuksen vaikutus uudessa oikeudenkäynnissä on sitova. Tällöin tuomio ja siinä vahvistettu relevantti oikeussuhde asetetaan uudessa oikeudenkäynnissä oikeustositseikkana ratkaisun lähtökohdaksi. Negatiivinen oikeusvoima-

²² Vrt. Pölönen 2003, s. 3. Pölönen on katsonut perustelluksi käyttää termiä *syytetty*, koska näin tehdään selväksi, että kyse on rikos- eikä siviiliasiaista. Tutkielmassa aihe on kuitenkin rajattu ainoastaan rikosprosessiin, joten sekaannuksen vaaraa ei ole. *Syytetty* -termiä käyttävät myös mm. Jonkka 1992 ja Jokela 2018. Jokelan mukaan käyttämällä *syytetystä* neutraalimpaa ilmaisua 'vastaaja', on kyse lakikielen tarpeettomasta köyhdyttämisestä.

²³ Tämä vastaa myös ROL:ssa esitettyä terminologiaa.

²⁴ Tuomion oikeusvoiman ja todistusvaikutuksen erosta Ekelöf ym. 2006, s. 259–263 ja Koulu 2016, s. 119.

²⁵ Lappalainen 2001, s. 403.

²⁶ Ks. Oikeusvoiman käsitteestä esim. Tirkkonen 1953, s. 562–567; Lappalainen 2001, s. 400; Ekelöf ym. 2006, s. 171–174 ja Jokela 2018, s. 781–782.

vaikutus taas tarkoittaa sitä, ettei lainvoimaisesti ratkaistua asiaa voida ottaa uudelleen tutkittavaksi. Rikosasioissa voidaan puhua myös *ne bis in idem* -periaatteesta, jonka mukaisesti ketään ei saa kahta kertaa syyttää samasta asiasta.²⁷ Rikostuomiolla ei ole positiivista oikeusvoimavaikutusta toisessa rikosoikeudenkäynnissä.²⁸ Prosessioikeudessa vallitsevan käsityksen mukaisesti rikostuomiolla ei ole myöskään oikeusvaikutusta myöhemässä siviiliasianssa eli kanta syyllisyyskysymykseen voidaan tällöin siviilijutussa riitauttaa.²⁹

Todistusvaikutuksella ei ole tällaista sitovaa vaikutusta uudessa oikeudenkäynnissä, vaan tuomioistuin harkitsee sen merkityksen vapaan todistusharkinnan kautta. Aikaisempi tuomio otetaan tällöin todistustositseikkana eli todisteena vastaan.³⁰ Todistusvaikutus sallii tapauskohtaisen harkinnan ja luo näin ollen joustavuutta ja mahdollistaa lukuisia vivahteita tuomioharkintaan.³¹ Rikostuomion todistusvaikutus saatetaan kuitenkin arvioida niin vahvaksi, että se tosiasiallisesti johtaa samaan lopputulokseen kuin positiivinen oikeusvoimavaikutus.³² Todistusvaikutus voi näin ollen olla laajempi kuin tuomion oikeusvoimavaikutus, mutta todistusvaikutuksen vahvuus on heikompi kuin oikeusvoimavaikutuksen.³³ Todistusvaikutus voi olla myös laajempi kuin oikeusvoimavaikutus, koska viimeksi mainittu rajoittuu yleensä oikeudenkäynnin asianosaisiin ja lopputulokseen. Todistusvaikutus on kuitenkin annettavissa tuomion perusteluille ja jopa yksittäisille todisteille. Jos tuomion todistusvaikutus on vahva, sen erottaminen on vaikeampaa positiivisesta oikeusvoimavaikutuksesta.³⁴

1.3. Tutkielman metodologisista valinnoista ja rakenteesta

Tutkielman tehtävänä on muodostaa kokonaiskuva aiemman rikostuomion todistusvaikutuksen perusteista tulkitsemalla ja systematisoimalla voimassaolevaa oikeutta erityisesti oikeuskäytännön valossa. Tutkielman aiheen kannalta tutkielman tutkimusmetodiksi³⁵ so-

²⁷ Jokela 2015, s. 571–572.

²⁸ Jokela 2015, s. 573 ja Lappalainen – Hupli 2017, s. 795. Näin myös ruotsissa Ekelöf ym. 2006, s. 259. Käytännössä on myös mahdollista, että aiempi rikostuomio saa positiivisen oikeusvoimavaikutuksen myöhemmässä rikosprosessissa. Lappalainen – Hupli 2017, s. 793.

²⁹ Lappalainen 2001, s. 466.

³⁰ Koulu 2016, s. 119.

³¹ Ks. Koulu 2016, s. 122.

³² Lappalainen – Hupli 2017, s. 799.

³³ Jokela 2015, s. 602.

³⁴ Koulu 2016, s. 119.

³⁵ Hirvonen 2011, s. 4.

veltuu parhaiten lainoppi eli oikeusdogmatiikka, jota pidetään oikeustieteen perinteisenä ydinalueena.³⁶ Lainopin tutkimuskohteena on voimassaoleva oikeus ja sen tehtävänä on perinteisesti oikeusnormien tulkinta ja systematisointi. Lainopin merkittävänä tehtävänä voidaan pitää yleisten oppien oikeudenalakohtaista jäsentämistä ja muotoilua.³⁷ Lisäksi lainopissa selvitetään, mikä merkitys laista ja muista oikeuslähteistä löytyvällä materiaalilla on ja tarkoituksena on esittää tulkintakannanottoja oikeuden sisällöstä.³⁸

Tutkielmassa selvitetään tutkimuskysymykseen liittyvän voimassaolevan oikeuden sisältöä tulkiten ja systematisoiden. Tarkoituksena on esittää perusteltuja kannanottoja siitä, vaarantuuko syytetyn oikeusturva jollain tasolla käytettäessä aiempaa rikostuomiota todisteena. Tämä tarkastelu tehdään voimassaolevan lainsäädännön, syytetyn suojaperiaatteiden sekä oikeuskäytännön valossa. Lainopillisesta näkökulmasta tutkielmassa keskitytään enemmän systematisointiin kuin tulkintaan. Tuomioistuinten ratkaisukäytäntöä tarkastellaan osin kriittisesti ja ratkaisukäytännöstä pyritään systematisoimalla jäsentelemään todistusvaikutuksessa huomioon otettavia seikkoja.³⁹ Tutkielman avulla synnytetään uutta tietoa oikeudesta ja yhteiskunnasta, minkä avulla myös tutkimuksellisen omaehtoisuuden kriteeri täytetään.⁴⁰

Oikeustieteelle on ominaista joustava monimetodisuus, jossa tutkimusmenetelmiä ei ole lopullisesti lyöty lukkoon tutkimusta aloitettaessa.⁴¹ Tutkielmaa on pyritty rikastamaan myös muiden metodien elementeillä. Luonteeltaan pääosin lainopillinen tutkielma hyödyntää vertailua ulkomaiseen oikeuskäytäntöön ja oikeuskirjallisuuteen. Ulkomaisesta oikeuskäytännöstä vertailukohteina ovat toimineet muutamat Common Law –maat kuten Yhdysvallat, jossa Suomeen verrattuna hyvin erilainen oikeusjärjestelmä antaa erityisiä perusteita aiemman rikostuomion huomiotta jättämiselle.⁴² Muuten tutkielman lähdemateriaali on pääosin kotimaista. Vahvasti velvoittavista oikeuslähteistä tutkielmassa käytetään lakia,

³⁶ Ks. Lainopillisesta metodista esimerkiksi Hirvonen 2011, s. 21–26, 36–52 ja Laakso 2012, s. 448–452.

³⁷ Hirvonen 2011, s. 21–25; Laakso 2012, s. 448 ja Määttä 2015, s. 11.

³⁸ Hirvonen 2011, s. 23.

³⁹ Hirvonen 2011, s. 50.

⁴⁰ Siltala LM 2002, s. 95–100.

⁴¹ Kangas 1997, s. 91.

⁴² Vaikka Common Law -maissa käytetään maallikoista koostuvaa valamiehistöä, on mielenkiintoista tutkia, soveltuvatko samat perusteet aiemman rikostuomion käyttämisessä todisteena myös Suomessa.

mutta tutkielmassa hyödynnetään myös heikosti velvoittavia ja sallittuja oikeuslähteitä.⁴³ Näistä tutkimusaineistona hyödynnetään eniten oikeuskirjallisuutta, lain esitöitä ja oikeuskäytäntöä⁴⁴, joihin suurin osa tutkielman analysoinnista pohjautuu.⁴⁵

Oleellinen osa tutkielman lähdeaineistosta on empiiristä⁴⁶ aineistoa eli tuomioistuimessa ratkaistuja oikeustapauksia. Lähdeaineistoon on korkeimman oikeuden ratkaisujen lisäksi kerätty hovioikeuksilta tuomioita, joissa tuomioistuimet ovat pohtineet vastaajan aiemman rikollisuuden huomioimista näyttönä. Nämä tuomiot sijoittuvat pääosin vuosille 2016–2019, koska myös aiemman rikostuomion todistusvaikutusta koskevat korkeimman oikeuden ratkaisut on julkaistu 2010 -luvun loppupuolella. Analysoitaessa hovioikeuksien tuomioita, tutkielma saa tukea empiirisen tutkimuksen piirteistä. Tutkielma sisältää näin myös tuomioiden laadullista analyysia lainopin keinoin. Varsinaisesta empiirisestä tutkimuksesta ei kuitenkaan voida puhua.⁴⁷ Tutkielmassa keskitytään lähteenä olevien tuomioistuinratkaisujen perusteluihin ja aineistoa analysoimalla pyritään selvittämään, mitä seikkoja tuomioistuimet ovat ottaneet huomioon punnitessaan vastaajan aiemman rikollisuuden vaikutusta tuomioharkinnassa. Tutkielmassa on systematisoitu näitä erilaisia mahdollisia perusteita todistusvaikutuksen huomioimiselle erityisesti syytetyn suojaperiaatteiden valossa.⁴⁸

Tutkielma jakautuu kuuteen eri lukuun. Tämän yleisen johdantoluvun jälkeen tutkimuskysymystä lähestytään tarkastelemalla syytetyn suojaa todistelussa sekä todisteluun liittyviä yleisiä periaatteita. Todisteluluvussa käydään lyhyesti läpi todistelua ohjaavaa vapaata todistusteoriaa ja todistustaakkasäännöksiä. Lisäksi luvussa keskitytään syytetyn suojana toimiviin syyttömyysolettamaan, kontradiktorisuuteen ja syytetyn selitysvelvollisuuteen. Tutkielman kolmannessa luvussa syvennytään aiemman rikostuomion luonteeseen todistena sekä siihen, miten aikaisempaa rikostuomiota käytetään vapaassa todistelussa. Tutkielman neljännessä luvussa keskitytään aiemman rikostuomion huomioimiseen vapaassa

⁴³ Ks. oikeuslähteiden jaottelusta Aarnio 2006, s. 291–306; Siltala 2003, s. 896–900 ja Laakso 2012, s. 261–269.

⁴⁴ Kansallisten tuomioistuinten ennakkoratkaisuiden eli prejudikaattien merkitys oikeuslähteenä on merkittävästi lisääntynyt 2000-luvun alussa. Siltala 2003, s. 265.

⁴⁵ Ks. Huovila 2005, s. 28–46. Huovila on jaotellut oikeuslähteiden käyttöä. Kun kyse on uudesta lainsäädännöstä, on lain esitöillä suuri merkitys lain tulkinnassa. Kun taas kyseessä on vanhemman lain tulkinta, ovat ennakkoratkaisut esitöitä merkittävämpiä. Ongelmallisissa tilanteissa taas tulee kiinnittää huomiota perustuslakiin, ihmisoikeuksiin sekä EU-oikeudellisiin periaatteisiin.

⁴⁶ Empiirinen tarkoittaa kokemusperäistä, havaintoihin perustuvaa ja mittaamalla selvitettyä.

⁴⁷ Ks. Empiirisen tutkimuksen tutkimusotteista Keinänen – Väättänen 2016, s. 254–264.

⁴⁸ Siltala 2003, s. 497. Eri oikeusperiaatteiden punninta tulee tehdä arvo- ja tavoiteperusteiden valossa ja suhteuttaa tämä punninta muiden oikeusperiaatteiden ilmentämiin yhteiskunnallisiin arvoihin ja tavoiteperusteisiin.

todistusharkinnassa selvittämällä, mitä rikostuomion todistusvaikutuksella tarkoitetaan ja miten todistusvaikutusta arvioidaan näyttönä. Aiemman rikostuomion todistusvaikutuksen yleisen tarkastelun jälkeen tutkielman viidennessä luvussa siirrytään käsittelemään todistusvaikutusta oikeuskäytännön analyysin kautta. Luvussa systematisoidaan eri oikeusasteiden ratkaisujen perusteella, mitä todistusvaikutuksen perusteena olevalla samanlaisella tekotavalla ja muilla yhdistävillä piirteillä tarkoitetaan ja minkälaisia seikkoja tuomioistuimet ovat ratkaisuissaan ottaneet huomioon. Tutkielman viimeisessä luvussa kootaan yhteen tutkielmassa ilmenneitä johtopäätöksiä ja selvitetään aikaisemman rikostuomion todistusvaikutuksen suhdetta syytetyn oikeusturvaan. Lisäksi lopussa esitetään *de lege ferenda* –kannanottoja aiemman rikostuomion todistusvaikutuksen ongelmakohdista ja mahdollisia kehitystarpeita.

2 Syytetyn suoja todistelussa

2.1. Todistelu ja vapaa todistusteoria

Rikosprosessin tehtävinä pidetään rikosvastuun toteuttamista ja yksilön oikeusturvasta huolehtimista.⁴⁹ Ihmisoikeuksien merkitys on myös lisääntynyt lainkäytössä, eikä yksilön oikeuksia saa missään prosessin vaiheessa loukata tai vaarantaa tarpeettomasti.⁵⁰ Prosessissa käsiteltävän oikeudellisen kysymyksen ratkaiseminen ja hahmottaminen vaatii asian taustalla olevien tosiasioiden selvittämistä ja vahvistamista. Tarkoituksen on selvittää asian faktat eli se, mitä todellisuudessa on tapahtunut.⁵¹ Rikosprosessin tavoitteena voidaankin nykyään pitää aineellisesti oikeaan lopputulokseen pääsemistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämällä ja eettisesti hyväksyttävällä tavalla.⁵² Tämän tavoitteen saavuttaminen edellyttää rikosasian näyttökysymysten tehokasta selvittämistä, minkä vuoksi todistelu on hyvin keskeisessä asemassa rikosoikeudenkäynnissä.⁵³ Asianosaiset pyrkivät todistelulla näyttämään omat väitteensä todeksi ja vakuuttamaan tuomioistuimen siitä, että oikeudenkäynnin perustana oleva tapahtumakulku on mennyt juuri niin kuin he väittävät.⁵⁴

Oikeudenkäymiskaari (OK) on Suomen keskeisin prosessilaki, joka sisältää yleisissä tuomioistuimissa sovellettavat yhteiset menettelysäännökset niin riita- kuin rikosasioille.⁵⁵ OK:ta täydentää oikeudenkäyntiä rikosasioissa koskeva erityislaki (ROL). Oikeudenkäynnissä tapahtuvan todistelun kannalta merkittävässä asemassa on oikeudenkäymiskaaren todistelua koskeva 17 luku.⁵⁶ OK 17 luku rakentuu *vapaan todistusteorian* eli vapaan to-

⁴⁹ Jonkka 1992, s. 13–14; Virolainen – Pölönen 2003, s. 141–142 ja Jokela 2018, s. 9. Rikosvastuun toteuttamista ja yksilön oikeusturvasta huolehtimista on välillä pidetty osin ristiriitaisina tavoitteina. Näitä ristiriitaisia tavoitteita onkin yritetty lainsäädännössä yhteen sovittaa.

⁵⁰ Virolainen – Martikainen 2010, s. 464.

⁵¹ Näytön arvioinnissa on aina kyse historiallisesta totuudesta, joten absoluuttista varmuutta ei voida milloinkaan saavuttaa. Periaatteessa tietynlainen epävarmuus jää aina jäljelle. Jonkka 1993, s. 20–21.

⁵² Jokela 2018, s. 9. Totuutta ei siis moderneissa länsimaisissa oikeusjärjestelmissä tavoitella hinnalla millä hyvänsä. Spring-Reiman 2012, s. 147.

⁵³ Pölönen – Tapanila 2015, s. 15.

⁵⁴ Pölönen – Tapanila 2015, s. 26.

⁵⁵ OMSO 65/2012, s. 9. Suomessa rikosprosessi noudattaa pääosin Ruotsin oikeudenkäymiskaaren järjestelmää. OK on säädetty vuonna 1734 Ruotsin vallan aikana, mutta lakiin on tehty osittaisuudistuksia vuosien varrella niin, että vain enää harva säännös on jäljellä vuoden 1734 lain muodossa. Mm. todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskeva lainsäädäntö uudistettiin vuonna 1949, jolloin Ruotsin oikeudenkäymiskaaren (rättegångsbalken) todistelusäännökset otettiin lähes muuttamattomina Suomen todistelua koskevaan OK 17 lukuun. Ks. Jokela 2018, s. 48.

⁵⁶ OK 17 luku uudistus (732/2015) tuli voimaan 1.1.2016. Päivitys oli ajankohtainen, koska oikeudellinen kehitys on 2000-luvun aikana ollut merkittävää ja yhteiskunnalliset, tekniset ja oikeudelli-

distelun⁵⁷ ja vapaan todistusharkinnan periaatteille.⁵⁸ Vapaa todistelu on ilmaistu OK 17:1.1:ssa, jonka mukaan asianosaisella on oikeus esittää haluamansa näyttö asiaa tutkivalle tuomioistuimelle sekä lausua jokaisesta tuomioistuimessa esitetystä todisteesta, jollei laissa toisin säädetä. Asianosaisten mahdollisuutta esittää erilaista näyttöä eri todistuskeinoin ei siis ole rajoitettu.⁵⁹ Vapaan todistelun periaate ohjaa näin ollen, mitä näyttöä tuomioistuimelle voidaan oikeudenkäynnissä esittää ja mitä voidaan hyödyntää todisteena. Se ohjaa todistelun sallittavuutta ja määrittää näytön arvioinnin periaatteet.⁶⁰ Tämä sisältää kuitenkin tiettyjä poikkeuksia ja rajoituksia. Tuomioistuin voi esimerkiksi estää tarpeettomien ja asiaan vaikuttamattomien todisteiden esittämisen.⁶¹

Vapaa todistelu vaatii rinnalleen vapaan todistusharkinnan.⁶² Vapaa todistusharkinta (fri bevisprövning) ilmaistaan OK 17:1.2:ssa, jonka mukaan tuomioistuimen on esitettävä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä. Tuomioistuin voi siis vapaasti ilman sitovia lain säännöksiä määrittää, minkä näyttöarvon se antaa esitetyille todisteille. Tuomioistuimen näytön arviointi⁶³ jakautuu kahteen eri vaiheeseen eli todistusharkintaan ja näytön riittävyyden arviointiin.⁶⁴ Vapaassa todistusharkinnassa voidaan ottaa huomioon vapaaseen todisteluun liittyvät todistelun luotettavuuteen vaikuttavat tekijät.⁶⁵ Tuomioistuin voi tällöin määritellä vapaasti esitetyn näytön todistusvoiman.⁶⁶ Menneistä tapahtumista on usein

set olosuhteet ovat muuttuneet olennaisesti. Mm. Suomen liittyminen Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukseen on vaikuttanut niin riita- kuin rikosasioidenkin käsittelyyn. LaVM 19/2014 vp, s. 3.

⁵⁷ Ks. Jackson – Summers 2012, s. 98. Vapaa todistelu on voimassa valtaosassa eurooppalaisista oikeusjärjestelmissä.

⁵⁸ Vapaa todistusteoria tuli ns. legaalisen todistusteorian tilalle OK:n vuoden 1949 uudistuksen yhteydessä. Legaalinen todistusteoria tarkoitti sitä, että laissa oli säädetty yleissitovin määräyksiin millainen todistelu vastasi täyttä näyttöä ja millainen näyttöarvo oli annettava eri todisteille. Tämä johti siihen, että yleisesti epäluotettavaksi tiedetty todistelu oli kiellettävä, koska todistelun uskottavuusongelmaa ei voitu ratkaista vapaassa todistusharkinnassa. Ks. HE 137/1945 vp, s. 1 ja Lappalainen – Rautio 2017, s. 612.

⁵⁹ Rintala 2006, s. 194.

⁶⁰ Pölönen – Tapanila 2015, s. 35.

⁶¹ Pölönen – Tapanila 2015, s. 35–36.

⁶² Rintala 2006, s. 194.

⁶³ Jonkka 1993, s. 21. Jonkka on käyttänyt termiä näytön arviointi kuvaamaan todisteiden näyttöarvon määrittelyä ja näytön riittävyyden arviointia. Toisaalta näytön arviointi voidaan käsittää laajemmassa merkityksessä niin, että se sisältää ainakin osan todisteluunkin liittyvästä problematiikasta kuten esim. todistusaineiston valikoituminen ja laajuus. Ks. myös Jonkka 1992, s. 117–122.

⁶⁴ Virolainen – Martikainen 2010, s. 272.

⁶⁵ HE 46/2014 vp, s. 45; Lappalainen 2001, s.139 ja Lappalainen – Rautio 2017, s. 612.

⁶⁶ Virolainen – Martikainen 2010, s. 272 ja Lundberg ym. 2015, s. 590.

vaikeaa ellei mahdotonta esittää absoluuttisen varmana pidettävää näyttöä ja tämän vuoksi ratkaisu joudutaankin usein perustamaan jonkinasteiseen todennäköisyyteen.⁶⁷

Vapaa todistusteorian voidaan katsoa tukevan vastaajan oikeusturvaa, koska vastaaja voi esittää edukseen hyvin monenlaista todistelua, jolle tuomioistuin tapauskohtaisesti antaa haluamansa näyttöarvon jokaisen tapauksen erityispiirteet huomioiden. Vapaa todistusharkinta ei kuitenkaan tarkoita mielivaltaa. Tuomioistuimen on arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo perusteellisesti ja tasapuolisesti.⁶⁸ Lain esitöiden mukaan tuomioistuimen tulee perehtyä kuhunkin todisteeseen erikseen ja arvioida niiden merkitys myös kokonaisuutena. Todistusharkinta on yleistysten hyväksikäyttöä ja tuomioistuin arvioi näyttöä nojautuen empiirisen tieteen lainalaisuuksiin, loogiseen päättelyyn sekä kokemussääntöihin.⁶⁹ Todistusharkinnassa on viimekädessä kyse tuomarin vakuuttamisesta, mutta tämä ei kuitenkaan tarkoita, että tuomioistuimen päätös voisi perustua vain intuition tai kokonaisnäkemykseen todisteista.⁷⁰ Todistusharkinta on tehtävä kriittisen arvioinnin kestävällä tavalla.⁷¹ Näytön arvioinnin on aina oltava objektiivista, tasapuolista ja sen on perustuttava hyväksyttäviin päättelytapoihin eikä vain tuomarin subjektiiviseen vakuuttamiseen.⁷² Intuition vaikutusta ei kuitenkaan voida koskaan täysin sulkea pois todistusharkinnassa, vaan eri todisteiden todistusarvo määräytyy lopulta intuitiivisesti arvioimalla esimerkiksi todistajan havaintoa ja kokemussääntöjä kokonaisuudessaan.⁷³

Vapaa todistusharkinta edellyttää avoimia perusteluita.⁷⁴ Tuomioistuimella on OK 24:4:n ja ROL 11:4:n perustuva tuomion perusteluvollisuus, jossa tuomioistuimen tulee perustella todistusharkintansa.⁷⁵ Oikeus saada perusteltu päätös kuuluu asianosaisten perus- ja ihmisoikeuksiin.⁷⁶ Perusteluissa on ilmoitettava, mihin seikkoihin ja mihin oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Tuomioistuimen tulee lausua perusteluissaan sille esitettyjen todisteiden näyttöarvosta eli siitä, miten tuomioistuin on arvioinut esitettyä näyttöä ja

⁶⁷ Jonkka 1992, s. 77 ja Pölönen – Tapanila 2015, s. 27.

⁶⁸ HE 46/2014 vp, s. 45.

⁶⁹ Jonkka 1993, s. 38; Jackson – Summers 2012, s. 98 ja Pölönen – Tapanila 2015, s. 36.

⁷⁰ Lappalainen – Rautio 2017, s. 713.

⁷¹ HE 46/2014 vp, s. 45.

⁷² Pölönen – Tapanila 2015, s. 39.

⁷³ Virolainen – Martikainen 2010, s. 274 ja Lappalainen – Rautio 2017, s. 714.

⁷⁴ Klami 1995, s. 25.

⁷⁵ Tuomarin on perusteltava esittämänsä oikeudellinen tulkinta oikeuslähdeopin osoittamien argumentti- ja tulkintaperusteiden avulla. Siltala 2003, s. 192.

⁷⁶ Jokela 2018, s. 761.

minkä painoarvon se on antanut kullekin esitetylle todisteelle.⁷⁷ Perusteluvelvollisuudella on parannettu yksilön oikeusturvaa ja estetty oikeudenkäynnissä sitä, että tuomioistuimen toiminnasta syntyisi mielivaltainen käsitys.⁷⁸ Perusteluilla varmistetaan se, että oikeudenkäynnin hävinnyt osapuoli vakuuttuu asian puolueettomasta ratkaisemisesta ja siitä, että ratkaisu on tehty asiallisesti ja oikein.⁷⁹ Tuomioistuimen todistusharkinnan ollessa kokonaisharkintaa, tulee asian osapuolien olla tietoisia siitä, mikä arvo eri todisteille on annettu. Kattavilla perusteluilla tämä voidaan varmistaa. Lisäksi perusteluilla kontrolloidaan, että tuomioistuin joutuu itsekin tarkistamaan kriittisesti johtopäätöstensä perustelut ulkopuolisten silmin.⁸⁰ Näin varmistetaan, että myös oikeudenkäynnin ulkopuolinen voi vakuuttua ratkaisun oikeellisuudesta. Perusteluihin onkin kiinnitetty yhä enemmän huomiota.⁸¹

2.2. Todistustaakka ja syyttömyysolettama

Rikosprosessissa on erilaisia syytetyn suojaksi luotuja periaatteita ja sääntöjä, joiden välityksellä lainsäätäjät on toteuttanut esimerkiksi oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.⁸² Tällaiset rikos- ja todistus oikeudelliset periaatteet voivat rajoittaa myös aiemman rikostuomion käyttämistä todisteena. Suomessa rikosoikeudenkäyntiä leimaa akkusatorinen menetelmä, toisin sanoen oikeudenkäynnin asianosaiset huolehtivat asian selvittämisestä ja rikosvastuun toteuttaminen jää tuomioistuimesta erillisen virallisen syyttäjän harteille.⁸³ Akkusatorisessa prosessissa tuomarin rooli on passiivisempi, koska totuuden katsotaan tulevan paremmin esille puolustautumalla toista asianosaista vastaan.⁸⁴ Näin turvataan lisäksi tuomioistuimen puolueettomuutta.⁸⁵ OK 17:7:n mukaan asianosaisten on hankittava asiassa tarpeelliset todisteet. Tuomioistuin saa omasta aloitteestaan hankkia näyttöä rikosasiassa, jos se ei todennäköisesti tue syytettä.⁸⁶ Se, ettei tuomioistuin saa hankkia syytettä

⁷⁷ Tuomion perustelujen on sisällettävä sekä tosiasia-perustelut eli faktaperusteet että oikeudelliset perustelut eli normiperusteet. Tiukuvaara 2005, s. 121–122.

⁷⁸ Virolainen – Martikainen 2010, s. 254–255. Laissa ei aiemmin nimenomaisesti velvoitettu tuomioistuinta perustelemaan todistusharkinnan perusteluita.

⁷⁹ Virolainen – Martikainen 2010, s. 41 ja Linna 2019, s. 179.

⁸⁰ Perustelujen keskeisinä tehtävinä voidaan pitää justifikaatiota, kommunikaatiota ja kontrollia. Virolainen – Martikainen 2010, s. 563.

⁸¹ Turunen 2017, s. 437.

⁸² Pölönen 2003, s. 59.

⁸³ Jokela 2018, s. 435. Ks. tarkemmin inkvisitorisesta ja akkusatorisesta menetelmästä HE 82/1995 vp s. 15–16; Tirkkonen 1975, s. 27–29 ja Pölönen – Tapanila 2015, s. 53.

⁸⁴ Pölönen 2003, s. 51.

⁸⁵ Kuuliala 2017, s. 184.

⁸⁶ Rintala 2006, s. 200. Tuomioistuimella on kuitenkin asian laadusta riippumatta oikeus hankkia omasta aloitteestaan asiantuntijalausunto.

tukevaa näyttöä, on selkeä ilmaisu tuomioistuimen ja syyttäjän roolijaosta.⁸⁷ Jos tuomioistuimien osallistuisi vahvasti näytön hankintaan, vaarantaisi tämä oikeudenkäynnin puolueettomuuden erityisesti näytön arvioinnissa. Tuomioistuimen hankkiessa näyttöä on tuomioistuimien jo osaltaan katsonut tällaisen näytön olevan merkittävää oikeudenkäynnin kannalta. Rikosasian vastaajalle luodaan siis tuomioistuimessa puolueeton pelikenttä, jossa vastaajalle jää syyttäjään nähden yhtäläiset mahdollisuudet vakuuttaa tuomioistuimen syyttömyydestään. Akkusatorinen menetelmä tukee rikosasiassa vastaajan oikeuksia myös siinä mielessä, että vastaaja saa etukäteen tietoonsa rikossyytteen ja voi vapaasti puolustautua sitä vastaan puolueettomassa tuomioistuimessa.⁸⁸

Erityisen tärkeää todistelun kannalta on se, kenellä oikeudenkäynnin toimijoista on *todistustaakka* eli näyttövelvollisuus. Se määrittää, kenen tulee näyttää kanteen perusteena olevat tosiseikat toteen ja pääasiallisesti hankkia tarvittavat todisteet.⁸⁹ Todistustaakka osoittaa, kumpi asianosainen kärsii riskin siitä, että jokin hänelle edullinen oikeustositseikka jää vaille riittävää näyttöä.⁹⁰ Todistustaakasta ja näyttövaatimuksesta rikosasioissa säädetään OK 17:3:ssä. OK 17:3.1:n mukaan rikosasiassa kantajan on näytettävä ne seikat, joihin hänen rangaistusvaatimuksensa perustuu. Tarvittavan näytön hankkiminen rikosasiassa koskee ennen kaikkea syyttäjää.⁹¹ Oikeuskirjallisuudessa on yleisesti lähdetty siitä kannasta, että syyttäjän todistustaakka rikosprosessissa on ehdoton.⁹² Näin ollen rikosprosessissa ei voida varsinaisesti puhua todistustaakan jaosta. Todistustaakan voidaan ajatella olevan aina syyttäjällä, koska rikosoikeudenkäynnissä syyttäjä vaatii syytetylle seurausta, jonka voidaan katsoa olevan syytetyllä kannalta erittäin raskas.⁹³ Prosessissa ovat riskeerattuina syytetyllä perusvapaudet. Syytetylle voi seurata syytteestä myös muita ongelmia, kuten taloudellista menetystä, vaikeuksia työllistymisessä ja negatiivista julkisuutta. Tällöin vaara-

⁸⁷ Pölönen – Tapanila 2015, s. 140.

⁸⁸ Pölönen 2003, s. 51–52.

⁸⁹ Jonkka 1992, s. 97–98 ja Pölönen – Tapanila 2015, s. 52.

⁹⁰ Tirkkonen 1953, s. 195; Boman 1990, s. 113–114 ja Lappalainen – Rautio, s. 715.

⁹¹ HE 46/2014 vp, s. 54. Syyttäjän todistustaakka tulee erottaa syyttäjän virkaan kuuluvasta velvollisuudesta hankkia tarpeellinen todistusaineisto. Ks. lisäksi Jonkka 1992, s. 98; Lundberg ym. 2015, s. 588 ja Lappalainen – Rautio 2017, s. 715.

⁹² Mm. Sahavirta 2006, s. 240; OMSO 65/2012, s. 15–17; Murphy 2015, s. 80 ja Lappalainen – Rautio 2017, s. 716. Norjassa ja Tanskassa ei ole yleissäännöstä todistustaakan jakamisesta. Lähtökohtaisesti rikosasioissa todistustaakka on kuitenkin kantajapuolella. Näin myös Boman 1990, s. 113–114. Todistustaakasta voidaan kuitenkin säätää muualla laissa toisin. Mm. RL 10:8.2:n mukaista arvokonfiskaatiota koskeva säännös.

⁹³ Tirkkonen 1953, s. 196; Jonkka 1992, s. 104 ja Ashworth 2006, s. 247.

na olisi, että syytetty joutuisi todistustaakan alla hyvin epätasa-arvoiseen asemaan.⁹⁴ Syyttäjän tuleekin esittää kaikista oikeustositseikoista tuomitsemiseen riittävä näyttö.⁹⁵

Syyttäjän todistustaakka on olennainen osa oikeusvaltiollista periaatetta sekä *syyttömyysolettamaa*, joka on rikosoikeudenkäynnin lähtökohta.⁹⁶ Syyttömyysolettaman tarkoitus on turvata syytetyn asemaa. Syyttömyysolettama on ilmaistu muun muassa EIS 6.2 artiklassa, KP -sopimuksen 14.2 artiklassa sekä PL 12 §:ssä. EIS 6.2 artiklan mukaisesti jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Tämä voidaan katsoa syyttömyysolettaman suppeaksi merkitykseksi.⁹⁷ Euroopan ihmisoikeuselinten ratkaisukäytännön mukaisesti on katsottu, että syyttömyysolettama sisältää tuomioistuimen objektiivisuusvelvollisuuden, syyttäjän todistustaan, velvollisuuden arvioida kaikki todistusaineiston epäselvyydet syytetyn eduksi sekä syytetyn oikeuden esittää vastanäyttöä.⁹⁸

Syyttömyysolettama asettaa vaatimuksia todistustaakkaan ja näytön arviointiin liittyen. Syyttömyysolettaman mukaisesti syytetylle ei voida asettaa velvollisuutta todistaa syyttömyyttään.⁹⁹ Se antaa syytetylle oikeuden pysyä passiivisena sekä esitutkinnassa että oikeudenkäynnissä.¹⁰⁰ Sahavirran mukaan vaikuttaa siltä, ettei todistustaakkaa ole mahdollista kääntää syytetylle missään vaiheessa rikosprosessia, koska EIT:n ratkaisukäytännön perusteella syyttömyysolettama kattaa kaikki tilanteet, joissa henkilö katsotaan olevan rikoksesta epäillyn asemassa.¹⁰¹ Syyttömyysolettama asettaa siis rikosprosessissa todistustaakan syyksi lukevan tuomion perustavista seikoista syyttäjälle ja syyttäjän tulee näyttää syyte toteen lähtökohtaisesti vahvemman asemansa vuoksi. Syyttäjällä voidaan katsoa olevan vahvempi asema verrattuna syytettyyn, koska syyttäjällä on käytössään esitutkintaviran-

⁹⁴ Pölönen – Tapanila 2015, s. 132.

⁹⁵ Sahavirta 2006, s. 226. Lähtökohtana on, että mitä törkeämpi rikos on kyseessä, sitä vahvempaa näyttöä syyttäjän on esitettävä. Rintala 2006, s. 196.

⁹⁶ Murphy 2015, s. 81 ja Jokela 2018, s. 680–681.

⁹⁷ Pölönen – Tapanila 2015, s. 57. Ks. myös Jackson – Summers 2012, s. 241 ja Ashworth 2006, s. 243. Syyttömyysolettaman voidaan katsoa sisältävän prosessuaalisen suojan, eli suojan sille ettei syytöntä syytetä väärästä rikoksesta sekä sen, että syytetyllä on oikeus tulla kohdelluksi syyttömänä ennen virallista tuomiota. Syyttömyysolettama on tunnustettu kaikissa Euroopan neuvoston jäsenmaissa.

⁹⁸ Jokela 2018, s. 34.

⁹⁹ HE 46/2014 vp, s. 48. EIT on mm. katsonut ratkaisuisaan Telfner v. Itävalta 20.3.2001 sekä Krumpholz v. Itävalta 18.3.2010, että kansalliset tuomioistuimet olivat kääntäneet todistustaakan syyttäjältä syytetylle syyttömyysolettaman vastaisesti.

¹⁰⁰ Pölönen – Tapanila 2015, s. 25. EIT:n ratkaisukäytännössä vastaajan oikeuksien toteutuminen on yleisesti keskeisenä näkökulmana. Gardemeister 2012, s. 78.

¹⁰¹ Sahavirta 2006, s. 231.

omaisen tuottama esitutkimateriaali sekä virka-aseman itsenäisyys.¹⁰² On erityisen tärkeää, ettei syytöntä henkilöä tuomita ja tämän vuoksi syyttäjä on velvollinen näyttämään toteen ne seikat, joihin syyte perustuu.¹⁰³

Syyttäjällä on lisäksi vastuu syyttömyysolettaman toteuttamisesta noudattamalla objektiivisuusperiaatteen asettamia vaatimuksia. Syyttäjän tulee pyrkiä saavuttamaan aineellisoikeudellisesti oikea ratkaisu ja ottamaan toiminnassaan huomioon myös syytetyn eduksi puhuvat seikat.¹⁰⁴ Näin ollen syyttäjä ei saa salata syytettä vastaan puhuvia todisteita.¹⁰⁵ OK 17:3.2:n mukaan syyksilukevan tuomion edellytyksenä on, ettei vastaajan syyllisyydestä jää *varteenotettavaa epäilyä*¹⁰⁶. Syytetyn oikeusturva edellyttää, että epäselvässä tapauksessa asia on aina ratkaistava syytetyn eduksi. Epäselvissä näyttötilanteissa syyte on hylättävä (*in dubio pro reo*), koska syyttömän tuomitsemista pidetään suurempana pahana kuin näytön riittämättömyyteen perustuvaa syyllisen vapauttamista.¹⁰⁷ Syytetyn suojana on lisäksi *in dubio mitius* -periaate, jonka mukaisesti laintulkintatilanteissa lakia tulee soveltaa sen tulkinnan mukaisesti, joka johtaa syytetyn kannalta lievempään lopputulokseen.¹⁰⁸

Syyttömyysolettama ja syyttäjän todistustaakka liittyvät vahvasti aiemman rikostuomion hyödyntämiseen todisteena. Sen, ettei rikosasian vastaajan aiemmalla rikollisuudella lähtökohtaisesti ole merkitystä harkittaessa vastaajan syyllistymistä uuteen rikokseen, voidaan katsoa johtuvan syyttömyysolettamasta. Vastaaja on saanut aiemmin tuomitusta rikoksesta asianmukaisen rangaistuksen ja suorittanut vaaditun seuraamuksen. Vastaaja on hyvittänyt tekonsa, eikä aiemman rikollisuuden tulisi luoda vastaajalle tämän jälkeen negatiivisia seuraamuksia tulevaisuudessa. Vastaajan tulee olla tuomioistuimen edessä syytön uudessa rikosasiassa, ennen kuin syyttäjä osoittaa todistustaakkansa puitteissa uuteen rikokseen kohdistuvalla todistelulla vastaajan syyllisyyden uuteen tekoon. Jos aiemmalle rikollisuu-

¹⁰² HE 82/1995 vp, s. 83.

¹⁰³ Jokela 2018, s. 27.

¹⁰⁴ Vuorenperä 2007, s. 181 ja 198.

¹⁰⁵ Sahavirta 2006, s. 237.

¹⁰⁶ LaVM 19/2014 vp, s. 11 ja OM 69/2012, s. 75. Lakivaliokunnan mietinnön mukaan lakiin oli perusteltua ottaa KKO 2002:47 omaksuttu muotoilu, joka vastaa laajasti sitä, mitä myös muissa maissa käytetään. Sama ilmaisu on käytössä myös Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa (*utom tvivel, beyond reasonable doubt*).

¹⁰⁷ Ks. Tirkkonen 1975, s. 29; Jonkka 1992, s. 106–107 ja Lappalainen – Rautio 2017, s. 732. Yhdessä tuomion perusteluvelvollisuuden kanssa näyttökynnys antaa syytetylle parhaan oikeusturvatakeen, koska syytetty saa tällöin selkeän kuvan siitä, mikä on johtanut langettavaan tuomioon. Sitä, ettei syytöntä tuomita on pidetty tietynlaisena ihmisen perustavana oikeutena. Ashworth 2006, s. 247.

¹⁰⁸ Pölönen 2003, s. 57.

delle annetaan suurempaa merkitystä myös uusissa rikosprosesseissa, voi tilanne johtaa siihen, että vastaaja joutuisi vastuuseen aiemmin tekemästään teosta ikään kuin useampaan kertaan. Siksi vastaajan kohteleva syyttömänä ja uuden prosessin aloittaminen puhtaalta pöydältä ilman entisyyden vaikutuksia on ensiarvoisen tärkeää vastaajan oikeusturvan kannalta.

Todistustaakan ollessa syyttäjällä, voi syyttäjälle kuitenkin syntyä tarve vedota vastaajan aiempaan tuomioon todisteena varsinkin, jos suoraa näyttöä vastaajan syyllistymisestä rikokseen ei ole riittävästi. Tällöin vastaajan aiemmin tekemän samankaltaisen rikoksen yhdistävät piirteet voivat perustellusti tukea näyttöä uudesta rikoksesta. Tuomioistuimen tulee huolehtia siitä, ettei syyttäjän esittämä aiempi rikostuomio loukkaa liiaksi vastaajan syyttömyysolettamaa, vaan tuomio on todisteena aiheellinen ja tarpeellinen. Jos rikosprosessissa esitetään todiste, jonka hyödyntäminen loukkaisi vastaajan perus- tai ihmisoikeuksia, voidaan tällainen todiste asettaa hyödyntämiskieltoon. Todisteen hyödyntämiskielto on poikkeus vapaaseen todistusteoriaan. Tällöin todisteen käyttäminen kielletään jossakin prosessin vaiheessa.¹⁰⁹ Hyödyntämiskielto kohdistuu tuomioistuimen suorittamaan todistusharkintaan ja tällöin oikeudenkäynnissä esitettyä todistusaineistoa jätetään pois oikeudenkäyntiaineistoista. Tuomioistuin ei saa asettaa hyödyntämiskiellon kohteena olevaa todistusaineistoa ratkaisunsa perustaksi eikä suorittaa tällaisen todisteen osalta näytön arviointia.¹¹⁰ Todiste, joka rikkoo vastaajan syyttömyysolettamaa, tulisi asettaa lähtökohtaisesti hyödyntämiskieltoon.¹¹¹ Varsinaisesti aiemman rikostuomion esittämistä todisteena ei kielletä, mutta tuomioistuimen tulisi punnita hyödyntämiskiellon mahdollisuus aiemman rikostuomion osalta ja tarvittaessa jättää tällainen todiste huomioimatta näytön arvioinnissa. Jos taas aiempi tuomio todisteena ei loukkaa vastaajan syyttömyysolettamaa, voidaan tällainen todiste lähtökohtaisesti hyväksyä. Tämänkin jälkeen tuomioistuin voi tuomioharkinnassa todeta, ettei aiemmalla rikollisuudella ole näyttöä tukevaa vaikutusta.

¹⁰⁹ Riekkinen 2014, s. 123.

¹¹⁰ Riekkinen 2014, s. 129. Hyödyntämiskiellosta tulee erottaa todisteiden hankkimis- ja esittämisskiellot, joiden tarkoitus on etukäteen estää tiettyjen todisteiden sisällyttäminen oikeudenkäyntiaineistoon.

¹¹¹ Todisteen hankkiminen ja esittäminen oikeudenkäynnissä ovat tässä tapauksessa sujuneet sinänsä lainmukaisesti, mutta hyödyntämiskielltoa puoltaa ihmis- ja perusoikeuksien toteuttaminen. Kyse on tällöin itsenäisestä hyödyntämiskiellosta. Riekkinen 2014, s. 131.

2.3. Todistelun kontradiktorisuus ja vastakuulustelu-oikeus

Syytetyn suojana toimivat myös oikeudenkäynnin kontradiktorisuus ja välittömyys, jotka tukevat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista.¹¹² Oikeudenkäynnin välittömyydellä tarkoitetaan relevantin oikeudenkäyntiaineiston esittämistä tuomioistuimelle ilman välikäsiä.¹¹³ Kontradiktorisuudella todistelun yhteydessä taas tarkoitetaan, että asianosaisille annetaan riittävät ja yhtäläiset mahdollisuudet esittää näyttöä sekä kommentoida esitettyä todistelua.¹¹⁴ Molemmat periaatteet palvelevat aineellisen totuuden selvittämistä ja erityisesti kontradiktorisuus tukee välittömyysperiaatetta.¹¹⁵ Oikeudenkäynnin kontradiktorisuus on oikeudenkäynnin kannalta keskeinen ja ehdoton prosessioikeudellinen oikeusperiaate.¹¹⁶

Kontradiktorisuudella tarkoitetaan perinteisesti vastapuolen kuulemisperiaatetta (*audiatur et altera pars*), jonka mukaisesti asiaa ei saa ratkaista asianosaisia kuulematta eli ennen kuin asianosaisille on annettu tilaisuus ajaa asiaansa ja vastata toistensa esityksiin.¹¹⁷ Kontradiktorisuus edellyttää kaikkien asianosaisten kuulemista oikeudenkäynnin aikana, sekä asianosaisten oikeutta olla läsnä oikeudenkäynnin käsittelyssä, jossa oikeudellinen argumentointi esitetään tuomioistuimelle ja näyttö vastaanotetaan. Kontradiktorisuuden tavoitteena on, että asianosaisilla on tarvittavat tiedot asiansa ajamiseen ja he kokevat tulleen kuulluiksi. Todistelun suullisuutta ja välittömyyttä voidaankin pitää keskeisinä edellytyksinä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiselle. Näin edistetään osaltaan todistelun luotettavuutta ja aineellisen totuuden saavuttamista.¹¹⁸ Tällöin erilaiset ennakkokäsitykset ja yleistyksen eivät vaikuta todistusharkintaan yhtä vahvasti kuin esimerkiksi suullisessa henkilötodistelussa. Suullisessa todistelussa voi luotettavuuden arvioinnissa tulla paremmin esiin apuseikkoja kuin kirjallisessa todistelussa.¹¹⁹

¹¹² Oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä voidaan puhua niin proseduraalisessa kuin substantiaalisessa mielessä. Ensimmäinen viittaa oikeudenkäynnin ulkoihin järjestyksiin eli menettelyn asianmukaisuuteen. Jälkimmäinen viittaa kontekstuaaliseen oikeudenmukaisuuteen eli siihen, miten aineellisen oikeuden sääntöjen sisältö ja tarkoitus toteutuu. Pölönen 2003, s. 58.

¹¹³ Välittömyydestä voidaan puhua prosessin välittömyytenä eli oikeudenkäyntiaineiston antamisesta suoraan tuomioistuimelle ilman välikäsiä sekä sisäisenä välittömyytenä eli todisteiden esittämisestä alkuperäisessä muodossa. Pölönen 2003, s. 48–49.

¹¹⁴ Rintala 2006, s. 199.

¹¹⁵ Hirvelä 2006, s. 202–204.

¹¹⁶ Gardemeister 2012, s. 77.

¹¹⁷ Lundberg ym. 2015, s. 578 ja Virolainen – Vuorenpää 2017, s. 125.

¹¹⁸ Gardemeister 2012, s. 77 ja 85.

¹¹⁹ Pölönen 2003, s. 48.

Todistelun osalta kontradiktorisuus kumuloituu siihen, että asianosaisella on oltava mahdollisuus esittää haluamansa todisteet ja kommentoida muiden asianosaisten esittämää näyttöä. Asianosainen saa siis esittää omat todisteensa ja hänellä on myös henkilötodistelun osalta vastakuulustelu-oikeus.¹²⁰ Rikosasian vastaajan vastakuulustelu-oikeus juontuu EIS 6.3 artiklasta, jossa on lueteltu syytetyn vähimmäisoikeudet. Nämä oikeudet ovat osa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista.¹²¹ EIS 6.3 artiklan d kohdan mukaan syytetyllä on oikeus kuulustella tai kuulustelluttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan kutsutut todistajat. Vastakuulustelu-oikeus toteuttaa omalta osaltaan prosessuaalista tasa-arvoa. Myös kirjallisten todisteiden osalta kaikilla asianosaisilla on oikeus lausua käsityksensä todisteen sisällöstä ja merkityksestä. Lisäksi asianosaisella on oikeus saada tieto vastapuolen hankkimista todisteista ja oikeus lausua mielipide niistä.¹²² Kontradiktorisuudella turvataan aineellisesti oikean lopputuloksen saavuttamista, koska asianosainen saa tällöin tiedon oikeudenkäyntiaineistosta ja voi halutesaan tuoda esiin omia todisteitaan tai kiinnittää huomiota vastapuolen todisteiden heikkouksiin. Lisäksi tuomioistuimien saa paremmat edellytykset asian selvittämiseen.¹²³

Kontradiktorisuus voi myös rajoittaa todistelua. Todisteen hyödyntämiskielto voi liittyä oikeudenkäynnin ulkopuolella vastaanotettuun henkilötodisteluun ilman vastaajan vastakuulustelu-oikeutta. OK:ssa on rajoitus tällaisen kirjallisen todistajankertomuksen hyödyntämiselle. OK 17:24.2:n mukaan tuomioistuimissa ei saa käyttää todisteena esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa, ellei laissa toisin säädetä, paitsi jos lausuman antajaa ei voida kuulustella pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella taikka hän on jäänyt asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta tavoittamatta, eikä asian ratkaisemista tulisi enää viivyttää. OK 17:24 säännöksellä on pyritty turvaamaan suullisen todistelun välittömyys, mikä on muun muassa todistelun luotettavuuden arvioinnin kannalta ensiarvoisen tärkeää. Kirjallisen todistajankertomuksen vastaanottamiselle voi olla kuitenkin peruste esimerkiksi silloin, kun kertomuksen antaja on kuollut tai niin sairas, ettei hän voi saapua paikalle käsittelyyn.¹²⁴ EIT:n oikeuskäytännön

¹²⁰ Jokela 2018, s. 628–629.

¹²¹ Virolainen – Pölönen 2003, s. 285; Jokela 2015, s. 132 ja Virolainen – Vuorenpää 2017, s. 173. Yleisesti EIS 6.3 artiklan määräykset ovat osa syyttömän suojaamisen periaatetta eli puolustuksen suosimisen periaatetta. Nämä oikeudet on mainittu myös KP -sopimuksen 14.3 artiklan e kohdassa.

¹²² Virolainen – Vuorenpää 2017, s. 133.

¹²³ Tapanila 2019, s. 21–22 ja s. 98.

¹²⁴ Lappalainen – Rautio 2017, s. 625–626.

mukaisesti todistelun hyödyntämättä jättäminen voi tulla kyseeseen rikosprosessissa, vaikka todisteen hankkimisessa sinänsä olisi noudatettu kansallista prosessilakia. EIT onkin erityisesti kiinnittänyt huomiota siihen, että rikosasian vastaaja on voinut todisteen alkupe-
räästä huolimatta käyttää puolustukselle kuuluvia oikeuksia.¹²⁵

Vastaajan vastakuulustelu-oikeus voi vaarantua käytettäessä aiempaa rikostuomiota todisteena, jos tällaisen tuomion perustelut pohjautuvat laajalti oikeudenkäynnissä esitettyyn henkilötodisteluun tai kanssavastajien kertomuksiin. Tuomio sisältää usein perusteluisaan sekä tapahtumien että todistajakertomusten perusteellista läpikäyntiä. Jos syyttäjä vetoaa aiempaan rikostuomioon ja erityisesti siinä esiintyviin kertomuksiin, tulee tuomioistuimen linjata, onko kyseessä tällöin kirjallinen todistajakertomus, jota ei OK 17:24.2:n mukaisesti voida lähtökohtaisesti esittää oikeudenkäynnissä. Jos tuomion perustelut perustuvat olennaisilta osin kanssavastajan tai todistajien kertomuksiin, on vastaajan vastakuulustelu-oikeuden turvaaminen ensiarvoisen tärkeää. Aiemman rikostuomion osalta saattaa joissain tilanteissa olla haastavaa erottaa, vetoaako syyttäjä aiemman rikostuomion perusteluista ilmeneviin kertomuksiin vai muuhun tuomioistuimen perusteluihin. Todistajakertomukset ja muut perustelut voivat olla tuomion perusteluissa sillä tavalla yhdistettyinä, että niitä on vaikea erottaa toisistaan. Tuomioistuimen tulee omatoimisesti olla näissä tilanteissa valppaana ja tunnistaa mahdollinen hyödyntämiskiellon tarve. Syyttäjän vedotessa näyttönä aiemmassa oikeudenkäynnissä esitettyihin todistajakertomuksiin, tulee todistajat kutsua paikalle kuultavaksi myös uuteen oikeudenkäyntiin. Jos vastakuulustelu-oikeutta ei voida toteuttaa, tulee tuomioistuimen kieltää tällaisen tuomion hyödyntäminen todisteena, eikä tuomiolle voida antaa näyttöarvoa edes kokonaisharkinnassa.¹²⁶ Syyttäjä voi myös vedota ainoastaan tuomiossa vahvistettuun tapahtumakulkuun ja muihin esitettyihin todisteisiin. Tällöin ongelmaa vastakuulustelun kannalta ei synny, varsinkin jos todistajakertomukset on selkeästi erotettavissa tuomion perusteluista. Toisaalta, jos tuomiosta erotetaan todistajakertomukset, voi tämän jälkeen olla mahdotonta vertailla rikosten yhteisiä piirteitä, jos aiemman rikoksen näyttö on perustunut käytännössä ainoastaan silminnäkijöiden kertomuksiin. Todistajakertomusten hyödyntämiskiello voi siis käytännössä johtaa koko tuomion todistusvaikutuksen estymiseen.

¹²⁵ Spring-Reiman 2012, s. 149–150.

¹²⁶ Riekkinen 2014, s. 130.

2.4. Selitysvollisuus

Kuten edellä on todettu, rikosasiassa sovellettavasta syyttömyysolettamasta seuraa, ettei vastaajalle voida asettaa velvollisuutta todistaa syyttömyyttään. Tuomioistuimen on oma-toimisesti otettava todistusharkinnassa huomioon sen tietoon tulleet syytteelle vaihtoehtoiset tapahtumakulut, vaikka vastaaja ei olisi itse niihin vedonnutkaan.¹²⁷ Vastaajalla ei ole velvollisuutta myötävaikuttaa syyllisyytensä selvittämiseen ja hänellä on oikeus olla todistamatta itseään vastaan.¹²⁸ Vastaajalla on lisäksi oikeus poiketa totuudesta sekä pysyä vai-ti.¹²⁹ Vastaajalla ei myöskään ole niin sanottua selitystaakkaa. Vastaajan laiminlyöntiä antaa hyväksyttävä selitys häntä vastaan puhuvasta seikasta ei toisin sanoen voida ottaa ratkaisussa ratkaisevana seikkana huomioon. Vastaajan vaikeneminen oikeudenkäynnissä voidaan ottaa huomioon näytön arvioinnissa vain sillä edellytyksellä, että asiassa esitetyt todisteet ja muut esiin tulleet seikat vaativat vastaajalta selitystä.¹³⁰

Syyttäjän todistustaakasta huolimatta vastaaja voi tosiasiallisesti joutua selittämään jotain syyttäjän esittämää näyttöä tai niitä seikkoja, joihin vastaaja on puolustuksessaan vedonnut vältyäkseen syyksilukevalta tuomiolta. Tuomioistuin arvioi todistusharkinnassaan esitetyle näytölle vaihtoehtoiset tapahtumainkulut ja pohtii näistä parhaimman mahdollisen selityksen esitetyle todistusaineistolle.¹³¹ Tällöin syyttäjän syytteen tueksi esittämä näyttö vaikuttaa siihen, millaista selvitystä vastaajalta voidaan edellyttää kiistämisperusteistaan. Syyttäjän tulee kuitenkin esittää riittävän vahva näyttö syytteensä tueksi ennen kuin vastaajan esittämän vaihtoehtoisen tapahtumakulkua koskevan kertomuksen epäuskottavuudelle voidaan antaa merkitystä syyttömyysolettamaa loukkaamatta.¹³² Kyse ei vielä kuitenkaan ole varsinaisesti käännetystä todistustaakasta vaan selitysvollisuudesta.¹³³ Selitysvollisuudesta on puhuttu myös epäaitona todistustaakkana. Vaikka vastaajalla ei ole varsinaista selitystaakkaa, kantaa vastaaja kuitenkin riskin siitä, että tuomioistuin päätyy syyksilukevaan tuomioon ilman vastaajan selitystä syytteen kiistämisen perusteista.¹³⁴ Jos vastaaja

¹²⁷ Virolainen – Pölönen 2003, s. 424.

¹²⁸ Tämä ilmenee KP -sopimuksen 14.3 artiklan g kohdan mukaisesta itsekriminointisuojusta, joka on osa syyttömyysolettamaa. Tätä kutsutaan myös myötävaikuttamattomuusperiaatteeksi. Jokela 2018, s. 84.

¹²⁹ Korvenmaa 2012, s. 240.

¹³⁰ Ks. HE 46/2014 vp, s. 48 ja 53 sekä KKO 2017:12, kohdat 8–9.

¹³¹ Jonkka 1993, s. 132–133. Tähän liittyy myös todistusaineiston kokonaisvaltainen harkinta.

¹³² Näin on katsonut korkein oikeus näytön arviointia törkeässä huumausainerikoksessa koskevassa ratkaisussaan KKO 2012:27, kohta 13.

¹³³ Pölönen 2003, s. 133–139.

¹³⁴ Sahavirta 2006, s. 238 ja Ylevä DL 2012, s. 801.

laiminlyö selitysvastuunsa, voi tuomioistuin ottaa vastaajan menettelyn huomioon OK 17:6:n mukaisesti vain siinä määrin kun se ei loukkaa vastaajan oikeutta olla myötävaikuttamatta syyllisyytensä selvittämiseen.¹³⁵ Syytetyn selitysvastuu liittyy siis kiinteästi todistusharkintaan.

Voidaankin pohtia, millainen selitysvastuu vastaajalle voi syntyä, jos syyttäjä vetoaa näyttönä vastaajan aiempien rikosten samankaltaisuuksiin. Vastaajan oikeus kieltäytyä lausumasta oikeudenkäynnissä voi muuttua vaikeaksi, jos vastaajan odotetaan kommentoivan ja selittävän aiemman rikoksen ja uuden rikoksen välisiä samankaltaisuuksia. Aikaisemmin tuomittua lainvoimaista tuomiota vastaan voi olla vaikeaa perustella etenkin, kun aiemman tuomion oikeellisuutta ei voida uudessa prosessissa riitauttaa. Tällöin vastaajan tosiasialliset puolustautumiskeinot vaikuttavat käytännössä melko vähäisiltä. Vaikka aiemman tuomion merkitystä ei pidetä sitovana ja tuomioistuin voi antaa sille haluamansa näyttöarvon, on selitysvastuun syntyminen vastaajalle tällaisissa tilanteissa oikeusturvariski. Kun aiemman rikostuomion huomioiminen näyttönä on jo lähtökohtaisesti syyttömyysolettaman vastaista, ei vastaajan tilannetta tulisi vaikeuttaa enää selitysvastuun langettamisella vastaajalle aiemman rikollisuuden osalta. Toki vastaaja voi aina halutessaan antaa uskottavan selityksen rikosten yhtenäisille piirteille, mutta tätä ei voida lähtökohtaisesti odottaa vastaajalta. Voidaan katsoa, että silloin kun aiempi rikollisuus huomioidaan näyttönä oikeudenkäynnissä, ei vastaajalta voitaisi ainakaan lähtökohtaisesti vaatia selitystä yhtäläisyyksien selvittämiseksi. Tuomioistuimen tulee tällöin entistä omatoimemmin kiinnittää huomiota mahdollisiin vaihtoehtoisiiin tapahtumakulkuihin. Vastaajan epäonnistunut selitys rikosten yhteisille piirteille ei saisi itsessään vahvistaa aiemman rikollisuuden todistusvaikutusta, vaan sen näyttöarvo tulisi nimenomaisesti perustua yhdistäviin seikkoihin. Jos vastaajan vaikeneminen aiemman rikollisuuden osalta otetaan huomioon negatiivisena seikkana vastaajan kannalta, korostuu syyttömyysolettaman vaarantuminen.

¹³⁵ EIT on mm. ratkaisussaan *Averill v. Yhdistynyt Kuningaskunta* 6.6.2000 katsonut, että kun vastaajan syyllisyydestä on muutakin näyttöä kuin vastaajan kieltäytyminen vastaamasta, voidaan tällöin vastaajan kieltäytyminen ottaa syytettä tukevana näyttönä huomioon.

3 Aiempi rikostuomio osana vapaata todistelua

3.1. Rikostuomio todisteena

Kuten jaksossa 2.1. on esitetty, vapaan todistelun perusteella asianosaisilla on oikeus esittää tuomioistuimessa haluamansa todistelu. Aiemman rikostuomion käyttäminen todisteena perustuu vapaaseen todisteluun ja siihen, että syyttäjä voi esittää näyttönä myös sellaisia todisteita, jotka eivät välttämättä suoraan osoita mitään syytteenalaisesta teosta. Todisteella tarkoitetaan sellaista tosiasiaa koskevaa informaatiota, jonka avulla jokin seikka eli oikeustositseikka pyritään näyttämään toteen tuomioistuimelle todistuskeinon avulla.¹³⁶ Kun asianosainen haluaa esittää todisteena vastaajan aiemman rikostuomion, on kyse asiakirjatodisteesta.¹³⁷ Asiakirjatodiste on fyysinen todistuskappale, jonka näyttöarvo liittyy objektin kirjalliseen sisältöön.¹³⁸ Kirjallista asiakirjaa, johon oikeudenkäynnissä vedotaan todisteena, pidetään asiakirjatodisteena, jos kirjoituksen sisällöllä on todistusarvoa jutussa.¹³⁹ Pelkkä todisteen kirjallinen muoto ei kuitenkaan ratkaise sitä, onko todiste kirjallinen. Esimerkiksi todistajan kertomuksen ollessa kirjallisessa muodossa on kyse henkilöllisestä todistelusta eikä kirjallisesta todisteesta.¹⁴⁰

Aikaisemman rikostuomion ollessa asiakirjatodiste siihen sovelletaan kirjallisia todistuskeinoja koskevia sääntöjä.¹⁴¹ OK 17 luku sisältää hyvin suppeat säännökset asiakirjoista ja katselmuskohteista todisteina. OK 17:38:n mukaan tuomioistuimelle voidaan esittää näyttönä esine tai asiakirja. OK 17:38.2:n mukaan edellä 1 momentissa tarkoitettua näyttöä voidaan esittää tai hankkia siitä huolimatta, että asiakirjasta taikka esineestä tai muusta katselmuskohteesta ilmenee salassa pidettävää tai vaitiolo-oikeuden alaista tietoa, jos todistetta voidaan ilman kohtuutonta haittaa käsitellä niin, ettei tällainen tieto tule ilmi. OK 17:39:n mukaan asiakirjasta saadaan esittää jäljennös, jollei tuomioistuin määrää, että asiakirja on esitettävä alkuperäisenä. Pelkkien OK 17 luvun säännösten perusteella ei kuiten-

¹³⁶ Linna 2019, s. 75 ja Murphy 2015, s. 24.

¹³⁷ Mm. Kouvolan HO on 20.4.2005 tuomiossaan nr 422 katsonut aikaisemman rikostuomion kirjalliseksi todisteeksi. Näin myös Vaasan HO 21.2.2019 nro 19/107602.

¹³⁸ Lappalainen 2001, s. 184; Pölonen – Tapanila 2015, s. 443–444 ja Lappalainen – Rautio 2017, s. 637.

¹³⁹ Jokela 2015, s. 313. Aiemmin asiakirjatodisteista puhuttiin kirjallisina todisteina. Kaikki asiakirjat, kuten asiantuntijan kirjallinen lausunto ja esitutkintapöytäkirjaan kirjattu kertomus eivät kuitenkaan ole OK 17:38–40:ssä tarkoitettuja asiakirjatodisteita.

¹⁴⁰ Rautio – Frände 2016, s. 247. Kirjallisen todistajakertomuksen ongelmasta jaksoissa 2.3. sekä 3.4.

¹⁴¹ Ks. Koulu 2016, s. 120.

kaan voi tehdä vielä kovin pitkälle vietyjä johtopäätöksiä aiemman tuomion hyödyntämisestä kirjallisena todisteena.

Todistelussa todistusaineisto voidaan jäsenellä todistustositseikkoihin ja aputosiseikkoihin. Todistustositseikat ovat todistuskeinoista ilmeneviä tosiseikkoja, joista voidaan tehdä kokemussääntöjä hyödyntäen todistusteemaa koskevia välittömiä päätelmiä.¹⁴² Todistustositseikalla on tietty näyttöarvo todistusteemasta eli todistelun kohteesta.¹⁴³ Vapaan todistus-teorian mukaan todistelussa otetaan huomioon myös aihetodisteet eli indisiot, jotka eivät suoraan itsessään osoita oikeustositseikkaa, mutta yhdessä muun todistelun kanssa lisäävät tai vähentävät todistustositseikkojen näyttöarvoa. Aihetodiste todistaa vain välillisesti todiste-teen teemasta todisteesta tehtävien johtopäätösten avulla.¹⁴⁴ Jos yhdensuuntaisia aihetodisteita on runsaasti, voi riittävä näyttö rakentua yksin aihetodisteidenkin varaan.¹⁴⁵ Aihetodisteista voi muodostua pitkiä todistusketjuja rikosvastuun perusteena olevista oikeustositseikoista, joiden näyttämistä toteen syytteen menestyminen riippuu. Aihetodistelulle on keskeistä sen tulkinnanvaraisuus, mikä tarkoittaa, että aihetodisteelle voidaan tulkinnan perusteella antaa eri merkityksiä.¹⁴⁶ Välillisessä todistelussa tulee kuitenkin aina säilyttää yhteys todelliseen todistusteemaan, eikä tämä yhteys saa missään vaiheessa hämärtyä.¹⁴⁷

Aputositseikat eli apufaktat eivät yksinään todista teemasta mitään, koska niitä ei voida suoraan yhdistää kokemussääntöjen perusteella todistusteemaan. Apufaktat ovat ikään kuin todistustositseikkojen alakategorioita, jotka voivat liittyä niin suoraan kuin välilliseenkin todisteluun.¹⁴⁸ Toisaalta apufaktoilla ei ole suoraan tai edes välillisesti näyttöarvoa todistusteemasta ja täten apufakta ei yksinään riitä todistamaan todistusteeman todenperäisyyttä.¹⁴⁹ Apufaktat sen sijaan tukevat tai heikentävät todistustositseikkojen todistusarvoa ja voidaankin puhua positiivisista ja negatiivisista apufaktoista.¹⁵⁰ Apufaktoilla vaikutetaan

¹⁴² Jonkka 1992, s. 77; Jokela 2015, s. 186; Murphy 2015, s. 24–25 ja Jokela 2018, s. 535.

¹⁴³ Rintala 2006, s. 193.

¹⁴⁴ Pölönen 2003, s. 110–111; Virolainen – Martikainen 2010, s. 266–267; Jokela 2015, s. 187–188 ja Pölönen – Tapanila 2015, s. 88.

¹⁴⁵ Linna 2019, s. 75–76. Lisäksi KKO 2006:78. KKO:n tapauksessa syyksilukeva tuomion näyttö perustui pelkästään aihetodisteisiin. Pelkkien apufaktojen tai kokemussääntöjen perusteella ei kuitenkaan voida antaa rikosjutussa langettavaa tuomiota. Virolainen – Martikainen 2010, s. 268.

¹⁴⁶ Pölönen – Tapanila 2015, s. 88.

¹⁴⁷ Lappalainen – Rautio 2017, s. 606.

¹⁴⁸ Pölönen 2003, s. 108.

¹⁴⁹ Rintala 2006, s. 194 ja Jokela 2015, s. 187. Yhdysvalloissa aiemman rikostuomion käyttämistä todisteena on kritisoitu siitä, että sitä voidaan pitää kuulopuheena. Ks. Murphy 2008, s. 388 ja Motomura 1986, s. 980.

¹⁵⁰ Virolainen – Martikainen 2010, s. 266–267 ja Jokela 2018, s. 535.

todistustositseikan arvioinnissa käytettävien kokemussääntöjen sisältöön, luotettavuuteen ja varmuuteen.¹⁵¹ Erityisesti apufaktat saavat suuren merkityksen tehtäessä päätelmiä ihmisten käyttäytymisestä tai arvioitaessa kertomuksen saamaa näyttöarvoa.¹⁵²

Virolainen ja Martikainen ovat katsoeet, että syytetyn aikaisempaa rikollisuutta koskevalta selvityksellä voi olla ainoastaan negatiivisen apufaktan merkitys.¹⁵³ Se saattaa siis heikentää syytetyn kertomuksen uskottavuutta. Tällainen rikollisuutta koskeva selvitys voi esimerkiksi olla syytetyn rikosrekisteri. Virolaisen ja Martikaisen mukaan syytetyn aiemmin tekemillä rikoksilla taas voi olla positiivisen apufaktan merkitys silloin, kun syytetty on syyllistynyt aiemmin samaan henkilöön tai objektiin kohdistuviin rikoksiin tai tehnyt aiemman rikoksen samanlaisella tekotavalla. Positiivisen apufaktan merkitys edellyttää kuitenkin sitä, että tällöin hyväksytään kokemussääntö¹⁵⁴, jonka mukaisesti tietyn tyyppisten rikosten uusiminen on tavallista.¹⁵⁵ Tällaisten yleistysten tekemisessä piilee kuitenkin aina riski. Kiinnitettäessä huomiota inhimillisen käyttäytymisen säännönmukaisuuteen on vaarana, että yleistykset johtavat harhaan tehtäessä niiden perusteella päätelmiä yksittäistapauksissa. Sen vuoksi on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota apufaktoihin, jotka yksilöivät tapausta ja vähentävät yleistysten merkitystä.¹⁵⁶ Suorien yleistysten tekeminen voi vaarantaa lähtökohtaisesti syyttömyysolettaman tarkoituksen, jos joidenkin rikosten kohdalla vastaajan voitaisiin helpommin olettaa olevan uusija.

Aiempaa rikostuomiota todisteena tulisi siis käsitellä ainoastaan apufaktana, jolla voi olla niin positiivinen kuin negatiivinenkin merkitys.¹⁵⁷ Käytännössä aiempi rikollisuus saa useammin positiivisen apufaktan roolin, kun aiemmalla rikollisuudella yritetään osoittaa rikosten välisiä yhdistäviä piirteitä. Toisaalta aiempaa rikostuomiota voitaisiin myös tarkastella edellä mainittuna välillisenä todisteena toimivana aihetodisteena osoittamaan vastaa-

¹⁵¹ Pölönen 2003, s. 108.

¹⁵² Näin voidaan myös pienentää yleistyksistä aiheutuvien virhearvioiden vaaraa. Jonkka 1993, s. 56–57.

¹⁵³ Virolainen – Martikainen 2010, s. 268.

¹⁵⁴ Jonkka 1992, s. 83. Kokemussäännöillä tarkoitetaan hypoteeseja kahden ilmiön välisestä syytai riippuvuussuhteesta, eli väittämiä siitä, että tietyn asian olemassaolosta on pääteltävissä myös jonkin toisen asian olemassaolo. Ks. Kokemussäännöistä tarkemmin Virolainen – Martikainen 2010, s. 269–271.

¹⁵⁵ Ks. Klami 1995, s. 90–97 ja Virolainen – Martikainen 2010, s. 268 ja alaviite 42.

¹⁵⁶ Jonkka 1992, s. 84.

¹⁵⁷ Apufaktan merkitys tulisi arvioida käytännössä kokemussääntöjen avulla, mutta usein tyydytään yleisen elämäkokemuksen antamaan arviointikykyyn. Varsinkin on vaikeaa arvioida kahden eri apufaktan samaan todisteeseen kohdistuva yhteisvaikutus, Jonkka 1993, s. 56.

jan syyllisyyttä uuteen rikokseen.¹⁵⁸ Erityisesti syyttäjän intressissä voi olla esittää näyttöä tukevaa aihetodistelua, kun saatavilla ei ole lainkaan välitöntä näyttöä. Tällaisia rikoksia ovat usein esimerkiksi huumausainerikokset ja järjestäytyneen rikollisuuden tekemät rikokset.¹⁵⁹ Kyse on todisteesta, joka ei suoraan osoita syytetyn syyllistyneen syytteen mukaiseen tekoon, mutta todisteesta on mahdollista tehdä johtopäätöksiä, jotka tukevat syytteen mukaista tekoa.¹⁶⁰ Aihetodisteesta voidaan tehdä lukuisia erilaisia johtopäätöksiä ja esimerkiksi syyttäjä ja vastaajan puolustus voivat argumentoida esitetystä aihetodisteesta päinvastaiset johtopäätökset.¹⁶¹ Jos aiemman rikoksen ja uuden rikoksen välillä on selvä yhteys, voisi aiempi rikostuomio tulla aihetodisteena kyseeseen.¹⁶² Vedottaessa vastaajan muihin samassa asiassa käsiteltäviin samankaltaisiin syytekohtiin, ei kenties kuitenkaan voida puhua aihetodisteesta, jos vastaajaa ei näistä teoista ole edes lainvoimaisesti tuomittu.

3.2. Syyttäjän rooli aiempaan tuomioon vetoamisessa

Todistustaakan ollessa rikosasiassa syyttäjällä, on vastaajan aiemman rikostuomion käyttäminen todisteena lähtökohtaisesti syyttäjäriippuvaista. Tutkielmaa varten on haastateltu kahta Itä-Uudenmaan syyttäjänviraston kihlakunnansyyttäjää, joiden mukaan aiempaan rikostuomioon vetoaminen todisteena riippuu käsillä olevan rikoksen laadusta ja siitä, löytääkö syyttäjä vastaajan syyllisyyttä tukevan aiemman rikostuomion. Tämä edellyttää usein sitä, että syyttäjä oma-aloitteisesti tutkii vastaajan rikosrekisterin ja havaitsee rikosrekisteristä saman rikosnimikkeen kuin uusi rikos. Rikosrekisterissä on kuitenkin esillä ainoastaan tuomitut rikosnimikkeet, joten syyttäjän on tilattava haluamansa tuomiot verratakseen niiden soveltuvuutta todisteeksi käsillä olevaan tekoon.¹⁶³ Vasta aiemman tuomion saatuun syyttäjä voi verrata aiemman rikoksen ja uuden rikoksen tekotapaa ja muita yhdistäviä

¹⁵⁸ Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2017:12 korkein oikeus on pohtinut aihetodistelun riittävyttä käsitellessään aiemman rikostuomion todistusvaikutusta.

¹⁵⁹ Ylevä DL 2012, s. 798.

¹⁶⁰ Pölösen mukaan aihetodistelussa todistuskeinoina voivat tulla kyseeseen käytännössä kaikenlaiset todistetyypit ja todistelajit eli käytännössä minkä laatuiset seikat ja todisteet tahansa. Pölönen 2003, s. 113.

¹⁶¹ Pölönen 2003, s. 113.

¹⁶² Näin esimerkiksi silloin, kun uudessa huumausainerikoksessa voidaan osoittaa huumausaineen tulleen täysin samasta laboratorion kuin aiemmassakin rikoksessa. Tällöin rikosten välillä voisi olla sen verran vahva yhteys joka todistaisi jo välillisesti todistusteemasta.

¹⁶³ Rikosrekisterissä näkyy myös vain 10 vuoden sisällä vastaajan syyksi luetut rikokset. Näin ollen kaikkia vastaajan rikoksia ei välttämättä ole nähtävissä rikosrekisterissä. Toisaalta yli 10 vuotta aiemmin tehdyillä rikoksilla tuskin on todellista näyttöarvoa todistelussa rikoksen teosta kuluneen pitkän ajan vuoksi.

piirteitä. Huomio vastaajan aiemmasta samankaltaisesta teosta tulee kuitenkin useimmiten esitutkintaviranomaiselta, jolla on tietojärjestelmiensä¹⁶⁴ kautta pääsy syytettyä koskeviin aiempiin rikosilmoituksiin ja hänestä tehtyihin esitutkintatietoihin. Niinpä esitutkintaviranomaisella on usein parhaat edellytykset huomata vastaajaa koskeva aiempi samankaltainen rikollisuus ja tuoda se syyttäjän tietoon.

Syyttäjällä ei ole varsinaista velvollisuutta tutustua vastaajan aiempaan rikollisuuteen rikosrekisteriä tarkemmin. Tarkempi perehtyminen rikoshistoriaan edellyttää siis syyttäjän oma-aloitteisuutta. Jonkan mukaan syyttäjän rooliin kuuluva ominaisuus on aktiivisuus, joka ilmenee siten, että syyttäjältä odotetaan tutkimuksellista asennoitumista.¹⁶⁵ Syyttäjä ei voi vain passiivisesti arvioida esitutkintaviranomaisilta tullutta aineistoa, vaan syyttäjällä on oma vastuu siitä, että rikosepäily on kattavasti tutkittu.¹⁶⁶ Jos syyttäjä saa nimenomaisesti esitutkintaviranomaiselta tiedon vastaajan aiemmasta samankaltaisesta rikollisuudesta, on syyttäjällä erityisesti velvollisuus perehtyä tällaisiin aiempiin rikoksiin. Muuten varsinaista velvollisuutta syyttäjälle tuskin voidaan asettaa aiempiin rikostuomioihin perehtymiseen, koska kaikissa rikoksissa tällaista näyttöä ei edes tarvita. Jos syyttäjällä on jo vahva näyttö vastaajan syyllistymisestä rikokseen, ei syyttäjän tarvitse esittää tällaisia näyttöä vähäisiltä määrin tukevia todisteita syytteen tueksi. Usein syyttäjän omatoiminen aiemman rikollisuuden tarkempi selvittäminen jää kuitenkin haastattelemani syyttäjän mukaan resurssien puutteen ja kiireen takia melko vähäiseksi.

Kaikissa tutkielman jaksossa 5 analysoiduissa tuomioistuinten ratkaisuisissa syyttäjä on vedonnut aiempaan rikostuomioon todisteena. Syyttäjä on vedonnut useimmissa tuomioissa aiempaan rikollisuuteen nimenomaisesti positiivisena apufaktana tukemaan näyttöä vastaajan syyllisyydestä perustuen rikosten samankaltaisuuksiin. Saatavilla ei ollut tuomioita, joissa rikoksen asianomistaja olisi vedonnut aiempaan tuomioon.¹⁶⁷ Syynä tähän on luultavasti se, että monissa rikoksissa ei ole asianomistajaa, ja asianomistajallisissakin rikoksissa

¹⁶⁴ Tällainen tietojärjestelmä on esimerkiksi poliisin valtakunnallinen tietojärjestelmä eli PATJA, johon tallennetaan eri poliisin käytännön työhön liittyviä tietoja mm. rikosilmoituksista ja etsintäkuulutuksista. Myös Viranomaistietojärjestelmä VITJA:ssa on poliisin, rajavartiolaitoksen, tullin ja puolustusvoimien tietokantoja.

¹⁶⁵ Jonkka DL 2003, s. 982.

¹⁶⁶ Syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen välisellä esitutkintayhteistyöllä voidaan osaltaan parantaa rikosprosessin menettelyn asianmukaisuutta. Vuorenperä 2007, s. 199–200.

¹⁶⁷ Kyse on siis rikosasioista. Kuten tutkielmassa on aiemmin kerrottu, mainittu tilanne on tavallista siviiliprosessissa. Ks. KKO 2011:58 ja KKO 2016:26.

prosessit ovat hyvin syyttäjävetoisia.¹⁶⁸ Tällöin asianomistaja tulee lähinnä esittämään oikeudenkäyntiin mahdollisen korvausvaatimuksen, mutta rikosasian todistelu ja todistustaakka jäävät syyttäjän tehtäviksi. Syyttäjällä on myös parhaat edellytykset selvittää vastaajan aiempi rikollisuus, löytää rikoksen kannalta olennaiset samankaltaisuudet ja vedota niihin. Mahdollista olisi myös se, että vastaaja vetoaisi syyttömyyttään puoltavana todisteena aiempaan rikostuomioonsa. Vastaaja voisi vedota esimerkiksi kiistämistään tukevana ja syyttäjän esittämän tapahtumakulun uskottavuutta heikentävänä negatiivisena apufaktana siihen, ettei hän ole aiemmin tai yleensä syyllistynyt syytteessä mainitun kaltaisiin rikoksiin.¹⁶⁹ Tutkielman aineistossa tällaisia tuomioita ei kuitenkaan ollut.

3.3. Syyttämättäjättämispäätös ja vapauttava tuomio todisteena

Vapaan todistelun puitteissa syyttäjä voi esittää aikaisemman rikostuomion todisteena. On syytä tarkastella, rajautuuko vastaajan aiempaan rikollisuuteen vetoaminen ainoastaan syyksilukeviin tuomioihin. Ratkaisun oikeusvoimahan edellyttää rikosprosessia.¹⁷⁰ Koska todistusvaikutuksessa ei kuitenkaan ole kyse ratkaisun sitovuudesta, voivat vastaajan muut samankaltaiset syytekohtat yhtä lailla saada todistusvaikutuksen rikosprosessissa. Niinpä voitaisiin katsoa, että muutkin kuin vastaajan syyllisyyden toteavat rikostuomiot voivat saada todistusvaikutuksen. Todistusvaikutuksena voidaan ottaa huomioon harkinnanvaraiset syyttämättäjättämispäätökset.¹⁷¹ Vaikka kyseessä on syyttämättäjättämispäätös, voi se silti puhua vastaajaa vastaan uudessa prosessissa. Harkinnanvarainen syyttämättäjättämispäätös tarkoittaa sitä, että syyttäjä katsoo, että edellytykset syytteen nostamiselle epäiltyä vastaan olisivat, mutta ROL 1:7–8:ssä säädetyillä perusteilla syyttäjä päättää jättää kuitenkin syytteen nostamatta.¹⁷² Syyttäjä voi jättää ROL 1:7–8:n nojalla syytteen nostamatta rikoksen vähäisyys-, rikoksentekijän nuoruus-, kohtuus- ja tarkoituksenmukaisuusperus-

¹⁶⁸ Hyvä esimerkki rikoksista, joissa ei ole asianomistajaa ovat huumausainerikokset, jotka ovat olleet merkittävänä lähteenä tässä tutkielmassa.

¹⁶⁹ Klami 1995, s. 90–97.

¹⁷⁰ Lappalainen – Hupli 2017, s. 795.

¹⁷¹ Esimerkiksi Itä-Suomen hovioikeus on 26.2.2002 tuomiossaan S 01/187 katsonut, että vanhentumisen perusteella tehty syyttämättäjättämispäätös lievistä kavalluksesta ei osoittanut henkilön syyttömyyttä, vaan päinvastoin kertoi osaltaan henkilön epärehellisyydestä. Syyttäjällä oli ollut näyttöä lievistä kavalluksesta, mutta syyttämättäjättämispäätös oli tehty vanhentumisen perusteella. Asia liittyi työsuhteen purkamiseen kumotun työsopimuslain (320/1970) 43 §:n perusteella.

¹⁷² Jokela 2018, s. 260–261. Ennen vuoden 2015 lainmuutosta ROL (22.8.2014/670) seuraamusluonteinen syyttämättäjättämispäätös sisälsi syyksilukevan kannanoton epäillyn syyllistymisestä rikokseen. Tätä pidettiin periaatteellisesti arveluttavana, koska lainsäädännössä ei ollut annettu syyttäjille nimenomaista toimivaltaa rikosten syyksilukemiselle. Ks. HE 58/2013 vp, s. 11–12.

teella sekä konkurrensiperusteella eli yhtymisperusteella.¹⁷³ Harkinnanvaraisen syyttämättäjättämispäätöksen kohdalla mikään syytteen prosessuaalisista edellytyksistä ei puutu. Myös muista laeista kuten rikoslaista ja tieliikennelaista löytyy säännöksiä syytteestä luopumisesta.¹⁷⁴ Niin ikään myös esitutkintaviranomaisen tekemät rajoittamispäätökset muun muassa vähäisyys- ja kohtuusperusteella, voivat osoittaa vastaajan syyllisyyttä uudessa rikosprosessissa.

Tutkielmaa varten haastateltujen kihlakunnansyyttäjien mukaan erityisesti huumausainerikoksissa¹⁷⁵ syyttämättäjättämispäätöksiin ja esitutkintaviranomaisten tekemiin rajoituspäätöksiin vedotaan kohtalaisen usein oikeudenkäynnissä näyttönä. Esimerkiksi lievemmissä huumausainerikoksissa vähäisyysperusteella tehdyt esitutkinnan rajoittamispäätökset sekä harkinnanvaraiset syyttämättäjättämispäätökset ovat yleisiä. Vähäisyysperuste voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, kun henkilön kotiosoitteeseen on tullut postitse niin pieni määrä huumausainetta, ettei perusteita tutkinnan jatkamiselle tai syytteen nostamiselle ole. Vähäisyyden perusteella tehty syyttämättäjättämispäätös voisi kuitenkin toimia samaa vastaajaa koskevassa uudessa huumausainerikosta koskevassa oikeudenkäynnissä negatiivisena apufaktana heikentäen vastaajan kertomuksen uskottavuutta, jos vastaajan on aiemminkin epäilty olleen tekemisissä saman huumausaineen kanssa. Yhtäläillä nuoruuden, konkurrenssin tai kohtuullisuuden perusteella tehdyn syyttämättäjättämispäätöksen näyttöarvo voisi tulla samantyyppisissä tapauksissa kyseeseen. Tällöin rikoksesta on saatu syyttäjän näkemyksen mukaan syytekynnyksen ylittävä näyttö, mutta syyttämättäjättämispäätös on tehty jollain muulla perusteella. Syyttämättäjättämispäätöksen todistusvaikutuksen kohdalla tulee kuitenkin tiedostaa, ettei syyttäjän ratkaisua voida pitää yhtä vahvana kuin tuomarin tekemää ratkaisua. Helsingin hovioikeus on esimerkiksi huumausainerikoksia ja lievää dopingrikosta koskevassa tuomiossaan 17/142445 ottanut huomioon sen, että vastaajalle oli aiemmin annettu suullinen huomautus siitä, että hän oli tuonut maahan vuonna 2015 postitse 60 kappaletta Tamifen -tabletteja (lievä dopingrikos). Hovioikeuden mukaan se, että vastaaja oli syytekohtassa 1 syyksi luetuin tavoin vuonna 2014 ja toistamiseen vuonna 2015 tuonut postitse maahan samanlaista tekotapaa käyttäen internetin kautta tilaamiaan,

¹⁷³ Näin myös Ruotsissa RB 20:7 ja Norjassa STRPL 69.1 §.

¹⁷⁴ Ks. esimerkiksi huumausainerikoksien osalta RL 50:6 sekä liikennelaki 104 §.

¹⁷⁵ Huumausainerikoksesta säädetään RL 50:1:ssä, jonka mukaan huumausainerikoksella tarkoitetaan huumausaineen laitonta valmistamista, maahantuontia, maastavientiä, kuljettamista, levittämistä ja hallussapitoa. Rangaistavaa on myös RL 50:2a:n mukaisesti huumausaineen käyttörikos, eli huumausaineen käyttö ja vähäisen määrän hallussapito, hankinta tai sen yritys omaa käyttöä varten.

dopingaineeksi luokiteltuja aineita, tuki jossain määrin yhdessä muun näytön kanssa syytteen mukaista tapahtumainkulkua. Näin ollen hovioikeus päätyi ratkaisussaan ottamaan todistusvaikutuksena huomioon suullisen huomautuksen.

Koska syyttämättäjättämispäätös ja esitutkinnan rajoittamispäätös voivat saada todistusvaikutuksen uudessa rikosasiassa, on syytä pohtia myös vapauttavaa tuomiota. Vastaaja on voinut olla aiemmin syytettynä samankaltaisesta rikoksesta, mutta tuomioistuin on hylännyt syytteen. Jos aiemmassa rikosprosessissa vastaajan syyttömyys on selkeästi osoitettu toteen, ei näkemykseni mukaan tällaiselle vapauttavalle tuomiolle voida missään tilanteessa antaa näyttöä tukevaa todistusvaikutusta vastaajan haitaksi.¹⁷⁶ Jos vapauttava tuomio on perustunut näytön puutteeseen ja tämän vuoksi vastaajan syyllisyydestä on jäänyt varteenotettava epäily, voisi vapauttava tuomio mahdollisesti saada todistusvaikutuksen uudessa rikosprosessissa. Vapauttava tuomio voisi toimia lähinnä negatiivisena apufaktana heikentäen vastaajan kertomuksen uskottavuutta. Vapauttavan tuomion todistusvaikutuksen tulisi kuitenkin olla huomattavasti heikompä kuin syyksilukevan tuomion, koska vastaaja on aiemmin vapautettu syytteistä. Jos tällaisella tuomiolla voitaisiin vahvasti osoittaa vastaajan syyllisyyttä myöhemmässä prosessissa, vaarantuisi syyttömyysolettama merkittävästi. Tosiasiassa vapauttaviin tuomioihin tuskin vedotaan todisteina. Tällainen tuomio ei edes samalla tavalla nouse syyttäjän tietoon kuten langettava tuomio, koska vastaajan rikosrekisteriin ei jää tästä merkintää.

Myös ulkomaisella rikostuomiolla on Suomessa todistusvaikutus.¹⁷⁷ Ulkomaisen tuomion todistusvaikutusta arvioidaan aina Suomen oikeudenkäymiskaaren mukaan. Tällöin suomalainen tuomioistuin joutuu määrittämään tuomion näyttöarvon, koska ulkomainen tuomio on osa oikeudenkäyntiaineistoa.¹⁷⁸ Korkeimman oikeuden näytönarviointia törkeässä huumausainerikoksessa koskevassa ratkaisussa KKO 2017:93 syyttäjä vetosi kirjallisena todisteena saksalaiseen Landgericht Bremenin tuomioon. Korkein oikeus totesi perusteissaan, ettei estettä toisessa oikeudenkäynnissä annetun tuomion käyttämiselle näyttönä

¹⁷⁶ Sen sijaan joissain tilanteissa vastaaja voisi vedota vapauttavan tuomion todistusvaikutukseen esimerkiksi todistaessaan, että hänen nimissään on aiemminkin tilattu huumausaineita ilkkivaltatarkoituksessa.

¹⁷⁷ Euroopan unionin neuvoston antaman puitepäätöksen 2008/675/YOS mukaisesti Euroopan unionin tavoite on ylläpitää ja kehittää vapauden, turvallisuuden ja oikeuden aluetta, ja tämän tavoitteen saavuttamiseksi jäsenvaltioissa annettuja tuomioita koskevat tiedot täytyy voida ottaa huomioon tuomion antaneen jäsenvaltion ulkopuolella uusien rikosten ehkäisemiseksi ja uudessa rikosprosessissa. Suomessa puitepäätös on implementoitu RL 7:9:llä.

¹⁷⁸ Lappalainen – Hupli 2017, s. 798.

muussa oikeudenkäynnissä lähtökohtaisesti ole. Kansainvälisessä prosessioikeudessa on voimassa *lex fori*, eli oikeudenkäynnissä käytetään sen maan lakia, jonka tuomioistuimessa asia on vireillä. Tästä ilmenee territoriaaliperiaate eli alueperiaate, jota noudatetaan myös Suomen rikosprosessissa.¹⁷⁹ Ulkomaisen tuomion todistusvaikutus ei edellytä, että tuomion tulisi olla voimassa Suomessa.¹⁸⁰ Vuonna 2012 perustettiin eurooppalainen rikosrekisteritietojärjestelmä (ECRIS), joka on helpottanut rikosrekisteritietoja koskevaa tiedonvaihtoa EU:n jäsenmaiden välillä. Ulkomaisen tuomion rikosnimikkeet voivat kuitenkin joiltain osin erota suomalaisessa oikeusjärjestelmässä tunnetuista rikosnimikkeistä, joten aiemman rikoksen sisältöön tulee tutustua erityisen tarkasti. Suomessa tietty toiminta voi olla rangaistavaa, kun taas toisessa maassa ei.¹⁸¹ Lisäksi tuomioistuimen tulisi ottaa huomioon, millaisessa oikeusjärjestelmässä asia on ratkaistu. Erityisesti muiden kuin EU-maiden oikeusjärjestelmissä voi olla suuriakin eroja suomalaiseen oikeusjärjestelmään, joten ulkomaisen rikostuomion todistusvaikutus ei välttämättä ole niin suoraviivaista. Jos keskitytään vain rikosten samanlaiseen tekotapaan ja yhdistäviin piirteisiin, ei tuomitsemismaan oikeusjärjestelmällä ole tähän vaikutusta.

3.4. Aiemman rikostuomion hyödyntämiskiello

Aiemman rikostuomion hyödyntämiselle todisteena voi olla prosessuaalisia esteitä. Tuomioistuimen tulee huolehtia perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta oikeudenkäynnissä ja ottaa viran puolesta huomioon todisteiden mahdolliset hyödyntämiskiellot.¹⁸² Jaksossa 2.3. esitetyin tavoin todisteena käytettävä tuomio voi sisältää kirjallisia todistajakertomuksia, jotka on vastaanotettu aiemmassa rikosprosessissa. Jos tuomion todisteena esittävä taho haluaa vedota aiemmassa oikeudenkäynnissä esitettyihin kirjallisiin todistajakertomuksiin, syntyy ongelma kontradiktorisuuden ja vastaajan vastakuulustelu-oikeuden osalta. Tätä problematiikkaa on käsitelty korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2017:93. Ratkaisussa syyttäjä vetosi näyttönä saksalaiseen Landgericht Bremenin lainvoimaiseen huumausainetuomioon ja siihen kirjattuihin kyseisessä oikeudenkäynnissä vastaajina olleiden henkilöiden kertomuksiin. Kyseisessä tuomiossa ei ollut ratkaistu nyt törkeästä huumausainerikoksesta syytetyn henkilön syyllisyyttä, vaan vastaajina olivat olleet kaksi muuta henkilöä. Tuomiossa X:n ja Y:n oli katsottu järjestäneen lukuisia marihuanan kuljetusmatkoja Bre-

¹⁷⁹ Virolainen – Pölönen 2003, s. 114.

¹⁸⁰ Koulu 2016, s. 127; Lappalainen – Hupli 2017, s. 798. Ks. Ruotsin Prop. 1982/83:117, s. 7.

¹⁸¹ Esimerkiksi kannabiksen käyttö on monissa maissa dekriminalisoitu.

¹⁸² Spring-Reiman 2012, s. 170.

menistä Helsinkiin.¹⁸³ Näistä samoista matkoista oli kyse myös korkeimmassa oikeudessa syytekohtien 2–5 osalta. Tuomion perusteluissa oli laajasti selitetty X:n ja Y:n kertomuksia liittyen huumausainerikoksen toteuttamistapoihin. Tuomio perustuikin pitkälti näihin kertomuksiin.

Korkeimman oikeuden mukaan oikeudenkäynnin lähtökohtiin kuuluu henkilötodistelun vastaanottaminen suullisesti ja välittömästi niin, että vastaajalla on vastakuulustelu-oikeus. Näin vastaaja pystyy tuomaan esiin kertomuksen mahdolliset heikkoudet.¹⁸⁴ Korkein oikeus totesi, ettei asiassa ollut esitetty perustetta kieltää tuomion hyödyntämistä todisteena. Kuitenkin siltä osin kuin kyse oli kyseisen ulkomaisen oikeudenkäynnin vastaajien yksityiskohtaisista kertomuksista, oli näitä kertomuksia perusteltua pitää OK 17:24.2:n mukaisina kirjallisina lausumina, joita ei saa käyttää todisteena tuomioistuimessa, elleivät lainkohdassa säädetyt edellytykset täyty. Vastaajien kertomukset oli erotettavissa tuomion perusteluissa selostetusta muusta oikeudenkäyntiaineistosta ja tuomioistuimen arvioinnista. Näin ollen tuomion sisältämiä vastaajien kertomuksia ei saanut hyödyntää, mutta tuomiota sai muilta osin hyödyntää todisteena. Arvioidessaan pääasian näyttöratkaisua korkein oikeus otti huomioon, että Landgericht Bremenin tuomio oli perustunut olennaisesti X:n ja Y:n kertomuksiin, eikä vastaajalla ollut mahdollisuutta kuulustella heitä missään vaiheessa. Korkein oikeus on hyvin vahvasti pitänyt vastaajan vastakuulustelu-oikeudesta kiinni. Siinänsä ratkaisussa esillä ollut tilanne on erityislaatuinen, koska syyttäjän vetoamassa ulkomaisessa tuomiossa ei ollut edes ratkaistu Suomessa vastaajana olleen henkilön syyllisyyskysymystä. Kyse ei siis suoranaisesti ollut vastaajaa koskevasta aiemmasta rikostuomiosta. Kyse oli kuitenkin tiukasti vastaajaan liitettävissä olevasta tilanteesta ja samasta menettelystä, josta vastaaja oli syytetty. Myös muut kuin nimenomaisesti vastaajan aiemmat rikostuomiot voivat siis saada todistusvaikutuksen uudessa rikosoikeudenkäynnissä.

Edellä mainituin tavoin aiemman rikostuomion käyttämistä voidaan rajoittaa vastaajan suojana olevien periaatteiden vuoksi. Käytettäessä aikaisempaa rikostuomiota todisteena

¹⁸³ X ja Y olivat molemmat tunnustaneet menettelyn kirjallisesti sekä suullisesti tuomioistuimen käsittelyssä.

¹⁸⁴ EIT on ratkaisussaan *Schatschaschwili v. Saksa* (suuri jaosto 15.12.2015) ottanut kantaa vastakuulustelu-oikeuden puuttumisen merkitykseen. EIT korosti ratkaisussa kantaansa siitä, että oikeudenkäynnin tulee olla todistelu mukaan lukien kokonaisuudessaan oikeudenmukainen ja itsessään hyväksyttävän syyn puuttuminen todistajan poissaololle ei voi olla ratkaisevaa oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden kannalta. EIT:n mukaan puolustuksen oikeuksia tasapainottavia tekijöitä tulee arvioida myös silloin, kun poissaolevan todistajan kertomus ei ole syyksilukemisen ainoa tai ratkaiseva peruste.

tuleekin huomioida, perustuuko todisteena käytettävän aiemman rikostuomion näyttöarvo sen sisältämiin kirjallisiin kertomuksiin vai tuomioistuimen muihin perusteluihin. Rikossaasiassa langettava tuomio ei voi perustua ratkaisevilta osin sellaisiin todistajien kertomuksiin, joita puolustuksella ei ole ollut mahdollista vastakuulustella.¹⁸⁵ Myös EIT on katsonut ratkaisukäytännössään, ettei oikeudenkäynnin syyksilukeva tuomio saa perustua ratkaisevasti tällaiseen näyttöön.¹⁸⁶ Jos taas tuomio perustuu tämän tyyppisen näytön lisäksi muuhun näyttöön, ei EIS 6 artiklan 3 d kohtaa ole katsottu rikotun EIT:n ratkaisukäytännössä.¹⁸⁷ Aiemman rikostuomion todistusvaikutuksessa kyse on ainoastaan näyttöä tukevasta vaikutuksesta, eikä koskaan ratkaisevasta näytöstä. Tämän vuoksi EIT:n ratkaisukäytännön valossa ongelmaa tällaisen todistajakertomuksen sisältävän aiemman rikostuomion hyödyntämiselle ei välttämättä olisi, toisin kuin korkein oikeus on ratkaisussaan katsonut.

¹⁸⁵ Gardemeister 2012, s. 98. Ks. myös KKO 2007:101. Ulkomaalaisia henkilöitä ei voitu kuulla todistajina pääkäsittelyssä. Heidän esitutkintakertomuksensa voitiin kuitenkin ottaa huomioon oikeudenkäynnissä, kun henkilöitä oli yritetty aktiivisesti tavoittaa eikä syyksilukeva tuomio perustunut ratkaisevilta osin näihin esitutkintakertomuksiin.

¹⁸⁶ Ks. mm. Konstantinos Tsotsos v. Kreikka 30.4.2009.

¹⁸⁷ EIT:n ratkaisut Marinescu v. Romania 2.2.2010 sekä Balciunas v. Liettua 20.7.2010.

4 Aiempi rikostuomio osana vapaata todistusharkintaa

4.1. Rikostuomion todistusvaikutus

Tuomion todistusvaikutuksella tarkoitetaan tuomion sisällön merkitystä todisteena toisessa oikeudenkäynnissä. Tuomio otetaan huomioon uudessa oikeudenkäynnissä siis vain todisteena, eikä se määrää sitovasti uuden asian ratkaisun sisältöä.¹⁸⁸ Tuomioistuin arvioi tuomion merkityksen todisteena vapaan todistusharkinnan perusteella ja vapaan todistusteorian vallitessa tuomion todistusvaikutuksella on huomattava arvo.¹⁸⁹ Prosessioikeudessa on myös puhuttu oikeudenkäynnin todistusvaikutuksesta, jolla tarkoitetaan oikeudenkäynnissä kirjatun tai muulla tavalla tallennetun todistusaineiston vaikutusta myöhemmässä oikeudenkäynnissä.¹⁹⁰ Välittömyysperiaate on kuitenkin vähentänyt eri oikeudenkäynnissä vastaanotetun todistelun vaikutusta.¹⁹¹ Käytettäessä vastaajan aiempaa rikostuomiota todisteena ei aiemman rikosasian syyllisyyskysymystä riitauteta uudessa rikosprosessissa eikä aiemman tuomion oikeellisuus muutenkaan ole uuden prosessin kohteena. Aiemmalla rikostuomiolla on tarkoitus ainoastaan osoittaa vastaajan syyllistymistä uuteen tekoon esimerkiksi samanlaisen tekotavan tai muiden samanlaisten piirteiden perusteella.

Korkeimman oikeuden näytön arviointia huumausainerikoksissa koskeva ratkaisu KKO 2017:12 on ensimmäinen ratkaisu, jossa korkein oikeus on ottanut kantaa aiemman rikollisuuden merkitykseen harkittaessa vastaajan syyllistymistä uuteen rikokseen. Aiemman rikollisuuden vaikutusta näytön arvioinnissa on kuitenkin arvioitu jo huomattavasti aiemmin esimerkiksi hovioikeuksien käytännöissä.¹⁹² Kyseisen ratkaisun voidaan silti katsoa olevan ensimmäinen oikeustilaa tällä saralla linjannut ratkaisu.¹⁹³ Korkein oikeus on ratkaisunsa perusteluiden kohdassa 12 todennut, että:

¹⁸⁸ Ks. esim. Tirkkonen 1953, s. 532; Tirkkonen 1977, s. 265; Lappalainen 2001, s. 403 ja Jokela 2015, s. 567.

¹⁸⁹ Tirkkonen 1975, s. 231.

¹⁹⁰ Tirkkonen 1953, s. 532.

¹⁹¹ Lappalainen 2001, s. 403.

¹⁹² Aiempien rikosten samanlainen tekotapa sekä ajallinen yhteys on otettu huomioon esimerkiksi Kouvolan hovioikeuden 26.3.2010 antamassa törkeää varkautta koskevassa tuomiossa nro 299. Lisäksi korkein oikeus on arvioinut aiemman rikostuomion todistusvaikutusta samoja asianosaisia koskevassa siviiliprosessissa mm. ratkaisussa KKO 2005:90.

¹⁹³ Korkeimman oikeuden prejudikaattien oikeuttamisperusteena on oikeudellinen yhdenvertaisuus ja ennakoitavuus niissä rajoissa, joissa ratkaisukäytäntö sallii ja edellyttää yksittäisiä ennakkotapauksia sovellettavan myöhemmän oikeustapauksen yhteydessä. Samalla näiden ratkaisuarargument-

”rikosasian vastaajan syyllistymisellä muihin rikoksiin ei yleensä ole merkitystä harkittaessa, onko vastaaja syyllistynyt syytteessä väitettyyn rikokseen. Kuitenkin jos vastaajan syyksi aikaisemmin luetuilla rikoksilla ja hänen tekemäkseen väitettyllä rikoksella on esimerkiksi samanlainen tekotapa ja muita yhdistäviä piirteitä, aikaisemmalla tuomiolla voi olla vaikutusta myöhemmän rikoksen näytön arvioinnissa. Vastaavasti syytettäessä vastaajaa useasta samankaltaisesta rikoksesta asiassa esiin tulleet sanotunlaiset yhteiset piirteet voivat vahvistaa muun syytettä tukevan näytön todistusvoimaa.”¹⁹⁴

Korkeimman oikeuden kannanotto aiemman rikostuomion huomioimisesta sisältää kolme tärkeää seikkaa. Korkein oikeus on ensinnäkin todennut, ettei vastaajan aiemmalla rikollisuudella ole yleensä merkitystä harkittaessa vastaajan syyllistymistä uuteen rikokseen. Tämän voidaan katsoa ilmentävän syyttömyysolettamaa, jonka mukaisesti rikoksesta syytettyä on kohdeltava syyttömänä ennen kuin hänen syyllisyytensä on todistettu.¹⁹⁵ Vastaajalla on oikeus saada asiansa puolueettomasti ratkaistuksi ilman, että minkäänlaiset ennakkokäsitykset hänen taustastaan tai entisestä rikollisuudesta vaikuttavat asian käsittelyyn.¹⁹⁶ Vastaaja tulee tuomita nimenomaisesti siitä rikoksesta, josta hän on syytettynä eikä perustuen hänen aiempiin rikoksiinsa. Syyttäjän tulee todistustaakan vuoksi esittää uudesta rikoksesta riittävä näyttö. Olisi syyttömyysolettaman ja objektiivisuusperiaatteen vastaista todeta vastaajan syyllistyneen esimerkiksi pahoinpitelyyn, vetoamalla ainoastaan vastaajan rikolliseen luonteeseen aiemman rikoshistorian perusteella.¹⁹⁷ Rikoksentekijän henkilöön liittyvillä seikoilla ei saa olla ratkaisussa merkitystä yli sen, mitä syytetystä rikoksesta on ilmennyt. Niinpä näkemystä siitä, ettei aiemmalle rikollisuudelle lähtökohtaisesti anneta merkitystä näyttönä, voidaan pitää perusteltuna ja syytetyn oikeusturvaa tukevana.

tien sitovuutta vähentää se, että ne ovat säädännöistä oikeutta alhaisempia sekä se, että ne voivat mahdollisesti muuttua myöhemmässä oikeuskäytännössä. Siltala 2003, s. 686.

¹⁹⁴ Ks. myös KKO 2017:93 kohta 11 ja KKO 2019:2 kohta 22.

¹⁹⁵ Syyttömyysolettamaa on tarkasteltu tarkemmin jaksossa 2.2.

¹⁹⁶ Aiemman rikollisuuden vaikutus näyttönä tulee erottaa aiemman rikollisuuden vaikutuksesta rangaistuksen mittaamiseen koventamisperusteena.

¹⁹⁷ Ks. Pölönen – Tapanila 2015, s. 215. Luonnetodisteluun on Suomessa suhtauduttu torjuvasti. Ongelmallisena on esitetty se, että henkilön uskottavuus saa ylikorostuneen aseman verrattuna henkilön kertomuksen luotettavuuteen ja uskottavuuteen. Myös monissa oikeusjärjestyksissä, joissa käytetään maallikkotuomareista koostuvaa valamiehistöä eli jurya on juuri tämän vuoksi yleisesti käytössä kielto käyttää todisteena vastaajan aiempaa rikollisuutta osoituksena pelkästään vastaajan rikollisesta luonteesta. Esimerkiksi Yhdysvalloissa kiellettyä on esittää todiste, jonka pyrkimyksenä on ainoastaan osoittaa vastaajan ”bad character”. Gamble 1979, s. 1–2.

Toiseksi korkein oikeus on todennut, että vastaajan aiemmalla rikollisuudella voi kuitenkin olla merkitystä näytön arvioinnissa, jos vastaajan aiemmin syyksiluetulla ja nyt tekemäksi väitetyllä rikoksella on esimerkiksi samanlainen tekotapa tai muita yhdistäviä piirteitä. Vaikuttaa siltä, että korkein oikeus on tarkoittanut kyseessä olevan tietynlainen poikkeustilanne, jossa aiempi rikostuomio voidaan ottaa huomioon näyttöä tukevana seikkana. Ilmaisusu ”muista yhdistäviä piirteitä” jättää melko paljon liikkumavaraa sille, milloin aikaisemman rikostuomion todistusvaikutus voi tulla kyseeseen.¹⁹⁸ Korkein oikeus ei ole tarkentanut, tuleeko muiden yhdistävien piirteiden liittyä nimenomaisesti tekotapaan vai voidaanko ottaa huomioon mikä tahansa yhdistävä seikka rikosten välillä. Olisi tarkoituksenmukaisempaa tuoda sanotunlaisessa poikkeustilanteessa tarkemmin esiin ne nimenomaiset seikat, jotka tulee ottaa huomioon päätettäessä aiemman rikostuomion todistusvaikutuksesta, koska korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja on mahdollista arvioida ainoastaan niihin kirjattujen perusteluiden perusteella. Ratkaisujen analysointi taas antaa työkaluja todistusharkintaa varten.¹⁹⁹ Avoin säännös jättää harkinnanvapautta tuomioistuimille vapaan todistusharkinnan puitteissa, mutta liian avoin säännös luo helposti oikeustilaan epävarmuutta ja ennakoimattomuutta. Liian avoin sääntely johtaa myös oikeudellisen argumentaation toisistaan poikkeaviin perusteisiin.²⁰⁰ Siksi korkeimman oikeuden linjauksen voidaan katsoa olevan jopa joiltain osin epämääräinen.

Kolmanneksi korkein oikeus on todennut ratkaisussaan, että aiemman rikostuomion lisäksi myös syytettäessä vastaajaa useammasta samankaltaisesta rikoksesta, voivat nämä sanotunlaiset yhdistävät piirteet vahvistaa muun syytettä tukevan näytön todistusvoimaa. Korkein oikeus on todennut vastaajan aiemmalla rikollisuudella voivan olla näyttöä vahvistava vaikutus. Kovin vahvaa näyttöarvoa ei vastaajan aiemmalle rikollisuudelle kuitenkaan yksistään voida antaa. Korkein oikeus onkin ottanut melko varovaisen linjan aiemman rikostuomion todistusvaikutuksen suhteen. Ratkaisussaan KKO 2019:2, jossa oli myös kyse näytönarvioinnista huumausainerikoksessa, on korkein oikeus todennut, että edellytyksenä muiden rikostuomioiden todistusvaikutukselle todistusharkinnassa on, että näillä tuomioilla voidaan osoittaa olevan syytteessä väitettyyn rikokseen kokemussääntöihin perustuva selvä yhteys, joka voi olla syytettä tukeva tai sitä vastaan puhuva. Juuri näillä kokemus-

¹⁹⁸ Ks. tulkinnanvaraisista ilmaisuista ja lakikielen semanttisesta avoimuudesta Laakso 2012, s. 328–331.

¹⁹⁹ Turunen 2017, s. 429. Turusen mukaan kirjoittaminen siitä, mitä korkeimman oikeuden ratkaisuilla on haluttu lausua ohjeena on aina heijastusta siitä, mitä kirjoittaja haluaisi itse lausua omista oikeudellisista käsityksistään korkeimman oikeuden ratkaisujen välityksellä.

²⁰⁰ Laakso 2012, s. 331.

säännöillä voidaan katsoa olevan se vaikutus, johon tukeutuen jonkin todistusasteikan nähdään todistavan tiettyä todistusteemaa.²⁰¹ Aiempi rikostuomio ei siis aina toimi ainoastaan syytettä vahvistavana näyttönä, vaan sillä voi olla myös negatiivinen vaikutus.

Korkein oikeus ei ole ratkaisukäytännössään asettanut rajoja sille, kuinka uusi todisteena käytettävän aiemman rikostuomion tulee olla. Rikosrekisterissä näkyy vastaajan aiempi rikollisuus kymmenen vuoden ajalta, joten tuskin tätä vanhemmilla rikoksilla voi olla suurta vaikutusta näytön arvioinnissa.²⁰² Mahdollisesti tietynlaisena rajapyykkinä voisi toimia RL 6:5:ssä ilmaistu vastaajan aikaisempaan samankaltaiseen rikollisuuteen perustuvan koventamisperusteen soveltamisessa käytetty lähtökohta.²⁰³ Koventamisperuste kohdistuu siis rangaistuksen mittaamiseen. RL 6:5:n 5 kohdan mukaan rangaistuksen koventamisperuste on tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä. Olennaista on teosta ilmenevä piittaamattomuus, joka on pääteltävissä uuden ja aikaisemman rikoksen välisestä suhteesta nimenomaisesti tekojen samankaltaisuuden vuoksi.²⁰⁴ Näin ollen perusteet koventamisperusteelle ovat hyvin samantyyppiset todistusvaikutuksen kanssa. Pelkkä satunnainen uusiminen eli esimerkiksi se, että tekojen välillä on kulunut pitkä aika ei riitä koventamisperusteen soveltamiselle. Viiden vuoden välein tapahtuneiden rikosten ei ole katsottu osoittavan ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä, vaikka kyseessä olevat rikokset olisivatkin samankaltaisia.²⁰⁵ Koventamisperusteeseen liittyvää viiden vuoden säännöstä voisi hyvin soveltaa myös todistusvaikutuksen edellytyksenä. Jos aiemman tuomion kohteena olleesta teosta on kulunut jo yli viisi vuotta, voitaisiin uuden teon ajatella olevan ainoastaan satunnainen uusiminen, jolle ei tuomioharkinnassa voitaisi antaa näyttöarvoa. Sen sijaan mitä lähempänä aiemman rikostuomion kohteena olleet teot ovat tapahtuneet nyt käsiteltävää tekoa, sitä vahvempi todistusvaikutus aiemmalle rikostuomioon voitaisiin antaa. Toisaalta, jos kyse on pitkästä teko-sarjasta, voivat tällöin myös yli viiden vuoden takaiset teot saada todistusvaikutuksen.

²⁰¹ Pölönen 2003, s. 118. Aihetodistelu voidaan nähdä taas kokemussääntöjen argumentointiin kohdistuvana todisteluna.

²⁰² Rikosrekisteri on mahdollista tilata tätä pidemmältä ajalta, koska osa vakavien rikoksien tuomioista poistuu rikosrekisteristä vasta henkilön kuoleman jälkeen.

²⁰³ Tapani – Tolvanen 2011, s. 83. Aikaisempi rikollisuus koventamisperusteena on käytännössä tärkein ja eniten käytetty rangaistusta ankaroittava peruste.

²⁰⁴ Määttä 2012, s. 8 ja Kuuliala 2017, s. 174. Määttän mukaan koventamisperusteen soveltaminen rakentuu kokonaisarvioinnin pohjalle. Koventamisperusteessa otetaan huomioon mm. se, jos teot osoittavat tietoista haluttomuutta noudattaa lakia, kun otetaan huomioon tekoon liittyvät olosuhteet. Tapani – Tolvanen 2011, s. 85.

²⁰⁵ Tapani – Tolvanen 2011, s. 86–87 ja Kuuliala 2017, s. 179.

4.2. Rikostyyppin merkitys

Aiemman rikostuomion todistusvaikutukseen vaikuttavat rikosten samanlainen tekotapa ja muut yhdistävät piirteet sekä se, että aiemmalla tuomiolla voidaan osoittaa olevan syytteessä väitettyyn tekoon kokemussääntöihin perustuva selvä yhteys. Korkein oikeus on ratkaisunsa KKO 2019:2 perusteluiden kohdassa 24 todennut, että ”*monista seikoista, kuten asian laadusta riippuu, minkälainen todistusvaikutus aikaisemmalla tuomiolla voi olla toisessa oikeudenkäynnissä.*” Syyttäjällä on suuri rooli siinä, millaisissa tilanteissa syyttäjä katsoo oleelliseksi vedota aiempaan tuomioon.²⁰⁶ Syyttäjän toimintaan vaikuttavat vahvasti käsillä olevan rikoksen laatu ja luonne. Aiemman tuomion todistusvaikutukselle näyttäisi olevan otollisimpia sellaiset rikokset, joille on tyypillistä tietynlainen säännönmukaisuus ja jatkuvuus. Kuten jaksossa 3.1. on todettu, aiemman rikostuomion positiivisen apufaktan status edellyttää sitä, että hyväksytään kokemussääntö, jonka mukaisesti tietyn tyyppisten rikosten uusiminen on tavallista.²⁰⁷ Näin ollen otollisia rikostyyppisiä aiemman rikostuomion todistusvaikutuksen huomioimiselle ovat rikostyyppit, joille on tyypillistä uusintarikollisuus.²⁰⁸ On tutkittu, että noin prosentti suomalaisista rikollisista tekee noin 42 prosenttia kaikista Suomen rikoksista.²⁰⁹ Lisäksi vuoden 2018 tietojen mukaan rikosten uusijoiden määrä lisääntyi hieman ja vankilasta vapautuneista 50,6 prosenttia palasi takaisin vankilaan viiden vuoden kuluessa.²¹⁰ Taipumus rikosten uusimiseen on täten tilastojen valossa melko suuri.

On mielenkiintoista, että aiemman rikostuomion todistusvaikutusta uudessa rikosasiassa koskevat korkeimman oikeuden ratkaisut KKO 2017:12, KKO 2017:93 ja KKO 2019:2 rajautuvat ainoastaan huumausainerikoksiin.²¹¹ Tutkielmassa jaksossa 5 analysoiduista hovioikeuksienkin tuomioista on nähtävissä, että vastaajan aiempiin rikostuomioihin on vedottu todisteena selvästi eniten huumausainerikoksissa. Toki tutkielman perustana olevia aiemman rikostuomion todistusvaikutukseen liittyviä korkeimman oikeuden ratkaisuja on ainoastaan kolme ja ne kaikki sijoittuvat hyvin lyhyelle aikavälille. Esiin nouseekin kysymys siitä, ovatko huumausainerikokset laadultaan otollisempia aiemman tuomion todistus-

²⁰⁶ Tästä tarkemmin jaksossa 3.2.

²⁰⁷ Virolainen – Martikainen 2010, s. 268, alaviite 42.

²⁰⁸ Syyllistyttyessä samankaltaisiin rikoksiin yhä uudelleen ja uudelleen rikoksen uusijan ”ammattitaidon” voidaan katsoa hioutuvan. Määttä 2012, s. 8.

²⁰⁹ Helsingin Uutiset 31.3.2015.

²¹⁰ Rikosseuraamuslaitos 14.3.2019.

²¹¹ Capra – Richter 2018, s. 771–772. Myös Yhdysvalloissa on tavanomaista vedota aiempiin rikostuomioihin todisteena nimenomaisesti huumausainerikoksissa.

vaikutukselle vai onko kyse siitä, ettei muita tällaisia tuomioita ole edennyt korkeimpaan oikeuteen asti. Toisaalta huumausainerikosten määrä on viime vuosina ollut nousussa.²¹² Huumausainerikoksille voi olla usein tyypillistä tekijän aiempi huumausainetausta, joka liittyy huumausaineiden riippuvuutta aiheuttavaan vaikutukseen. Siksi henkilön syyllistytessä huumausainerikokseen saattaa usein taustalla olla muuta huumausainehistoriaa jo pidemmältäkin ajalta. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2019:2 korkein oikeus katsoi, että kun kyseessä on huumausaineen tilaaminen vastaajan kotiosoitteeseen, voivat vastaajan aiemmat tuomiot, jotka osoittavat vastaajan käyttäneen aiemmin samaa huumausainetta, lisätä syytteenalaisen teon todennäköisyyttä verrattuna siihen, ettei vastaajalla ole aiempaa tuomiota. Lisäksi huumausainerikoksiin, erityisesti maahantuontiin ja välittämiseen, liittyy usein teon tietynlainen suunnitelmallisuus, jatkuvuus ja pitkäaikaisempi sitoutuminen rikoksen järjestelyihin.

Samankaltaista huumausainerikoksille tyypillistä järjestäytyneitä ja jatkuvuutta ilmentävää luonnetta voidaan havaita myös erilaisissa omaisuusrikoksissa, kuten petoksissa ja varkausrikoksissa.²¹³ Petos- ja varkausrikoksia tavataan usein sarjoissa, jolloin sama vastaaja on syyllistynyt useisiin samankaltaisiin tekoihin eri asianomistajiin kohdistuen.²¹⁴ Tällöin aiempi samankaltainen rikollisuus voi toimia hyvinkin näyttöä vahvistavana seikkana osoitettaessa vastaajan syyllisyyttä. Varsinkin toistuvissa teoissa tekotavan voidaan katsoa ilmentävän vastaajalle syntyneitä toimintarutiinia, joka sisältää omat muista tekijöistä eroavat yksilölliset piirteensä.²¹⁵ Myös henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa esimerkiksi lähisuhdeväkivallan kohdalla jatkuvuus on mahdollista, mutta ongelmana on yleensä aikaisempien tuomioiden puuttuminen. Lähisuhdeväkivaltarikoksissa asia jää usein käsittelemättä näytön puuttuessa tai kun lähisuhdeväkivallan uhri ei vie asiaa esitutkintaviranomaisten tietoon.²¹⁶ Aiempi teko on saattanut edetä jo tuomioistuimen käsiteltäväksi, mutta väkivallan uhri on voinut käyttää OK 17:18:n mukaista lähiomaisen oikeutta kieltäytyä todistamasta. Tällöin jutun käsittely voi päättyä näyttöongelmaan uhrin ollessa ainut todistaja tapahtumalle.²¹⁷ Mahdollisesti tällaisillakin teoilla, jotka ovat aiemmin jääneet tuomio-

²¹² Niemi – Virtanen 2018, s. 190.

²¹³ Varkausrikoksista säädetään RL 28 luvussa ja erilaisista petoksista RL 36 luvussa.

²¹⁴ Petosrikoksista tyypillinen esimerkki on erilaisten tuotteiden myyminen internetkirpputoreilla, jolloin henkilö myy olemattomia tuotteita ilman aikomusta toimittaa tuotteita ostajille. Varkausrikoksista esimerkki on erilaiset asuntomurtosarjat.

²¹⁵ Ks. alaviite 209.

²¹⁶ Kotanen – Smolej 2014, s. 10.

²¹⁷ Todistamiskielto voidaan kuitenkin murtaa OK 17:18:n mukaisesti, jos tuomioistuimella on syytä uskoa, ettei henkilö ole itse päättänyt vaitiolo-oikeuden käyttämisestä.

istuimessa näyttämättä toteen kieltäytymisoikeuden takia, voisi olla todistusvaikutus uudessa lähisuhdeväkivaltaa koskevassa asiassa, koska lähisuhdeväkivaltaa koskevissa tapauksissa teot kohdistuvat yleensä toistuvasti samaan asianomistajaan samanlaisella teko tavalla.

Kyse ei siis suoranaisesti ole siitä, ettei aiemman rikostuomion todistusvaikutus olisi mahdollinen kaikissa rikostyypeissä. Tietynlaiset rikostyyppit ovat vain otollisempia todistusvaikutukselle laatunsa puolesta. Voidaan kuitenkin arvioida sitä, asettaako tällainen aiemman rikostuomion todistusvaikutuksen rajautuminen tiettyihin rikostyypeihin rikosasian vastaajat epätasa-arvoiseen asemaan. Syyttömyysolettaman valossa tuntuu mahdottomalta ajatus, että tiettyyn rikokseen syyllistyneiden vastaajien voitaisiin katsoa syyllistyvän muita rikoksentekejiä todennäköisemmin uudestaan samankaltaiseen rikokseen. Myös se, että tietyissä rikostyypeissä syyllisyys voitaisiin osoittaa muita helpommin aiemman rikollisuuden perusteella, kuulostaa vastaajan oikeusturvan kannalta huolestuttavalta. PL 6 §:n mukaisen yhdenvertaisuusperiaatteen²¹⁸ kannalta on selvää, ettei aiemman rikostuomion todistusvaikutus voi rajautua vain tiettyihin rikostyypeihin tai varsinkaan ainoastaan huumausainerikoksiin.²¹⁹ Aiemman rikostuomion todistusvaikutusta siviiliprosessissakaan ei ole rajattu koskemaan vain tiettyjä asioita. Olisi yhdenvertaisuusperiaatteen vastaista, jos todistusvaikutus ei voisi tulla kyseeseen kaikissa rikoksissa. Suurin ero rikostyyppien välillä syntyy todennäköisesti syyttäjän aktiivisesti vedotessa vastaajan aiempiin rikoksiin tietynlaisissa rikostyypeissä enemmän. Erityisesti rikostyyppit, joissa näytön hankkiminen on yleisesti haastavampaa ja näyttö koostuu yleensä vain välillisestä näytöstä, ovat otollisempia aiemman tuomion käyttämiselle todisteena. Jos syyttäjällä on jo vahva näyttö vastaajan syyllisyydestä, ei syyttäjän tällöin tarvitse välttämättä vedota apufaktana toimivaan aiempaan rikollisuuteen, joka vain välillisesti vähäisissä määrin tukee rikoksen näyttöä. Sen sijaan epäselvissä tilanteissa syyttäjä tarvitsee tuekseen kaiken tekoa tukevan näytön, jotta tuomitsemiskynnys ylittyisi, eikä vastaajan syyllisyydestä jäisi varteenotettavaa epäilyä. Vaikuttaa siltä, että aiemman tuomion todistusvaikutukseen vedotaan ennemminkin lisätodisteen tarpeessa, kun asiassa ei vielä ole riittävää näyttöä henkilön syyllisyyden tueksi.

²¹⁸ Yhdenvertaisuusperiaatteen on katsottu perinteisesti tarkoittavan ihmisten tasa-arvoisuutta lainkäytössä. Virolainen – Vuorenperä 2017, s. 123.

²¹⁹ Tämä on osoitettu jo sillä, että tutkielman lähteenä olevissa hovioikeuksien ja käräjäoikeuksien tuomioissa todistusvaikutus on otettu huomioon myös muissa rikostyypeissä kuin huumausainerikoksissa.

Voidaan kysyä, voiko rikosprosessissa rikosvastuun toteuttaminen olla jossain rikosasiassa tärkeämpää esimerkiksi yhteiskunnan kannalta niin, että vastaajan oikeusturvavaatimuksesta olisi tingittävä ja näyttökynnystä voitaisiin alentaa. Esimerkiksi huumausainerikoksissa suoran näytön hankkiminen voi olla haastavaa ja syyttäjän esittämä näyttö koostuu usein lähinnä aihetodistelusta, joka vain esitetyistä seikoista tehtävien johtopäätösten kautta todistaa välillisesti tekoa.²²⁰ Tämä seikka selittää osaltaan sitä, miksi suuri osa todistusvaikutukseen liittyvistä tuomioistuinten ratkaisuista liittyy huumausainerikoksiin. Myös ammattimaisessa tai järjestäytyneessä rikollisuudessa rikokset ovat tyypillisesti hyvin suunnitelmallisia ja kyse on usein laajoista rikoskokonaisuuksista tai rikossarjoista. Tällaisissa organisoiduissa rikoksissa näytön saaminen voi tyypillisesti olla vaikeaa. Hirvelä on todennut väitöskirjassaan, että jos näyttökynnys asetetaan tällaisissa rikoksissa joustamattomaksi ja liian korkeaksi, voi tämä johtaa siihen, ettei säännöksen suojaama oikeushyvä tule käytännössä suojatuksi rikosoikeusjärjestelmän kautta.²²¹ Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että syyllisyyttä koskevaa näyttökynnystä tulisi suoranaisesti alentaa näytön saamisen vaikeuden vuoksi, vaan tuomioistuimen tulisi huomioida asiassa olevat näyttömahdollisuudet eli millaista näyttöä asiaan on ylipäättään saatavilla.²²² Näytön hankkimisen vaikeus onkin otettu huomioon siinä, että tällaisissa tilanteissa aiempaan rikollisuuteen vetoaminen on mahdollista.

Aiempi samanlainen rikollisuus tai muut samanlaiset syytekohtat voivat kuitenkin houkuttaa syyksilukemiseen pelkästään aihetodistelun varassa.²²³ Tämä voi johtaa epävarmoihin johtopäätöksiin, jos liian helposti samankaltaisten syytekohtien perusteella päädytään syyksilukemaan uusi rikos. Suhtautuminen vaihtelevaan näyttökynnykseen on kuitenkin ollut torjuvaa. Kuten ratkaisussa KKO 2017:12 on todettu, ei näyttökynnys voi olla huumausainerikoksissa muita rikoksia alempi, vaikka välittömän näytön hankkiminen niissä onkin usein hankalampaa. Edellä mainittu on vahvistanut sitä hyväksytyä käsitystä, että kaikissa rikoksissa näyttökynnys on yhtä korkea rikostyyppistä riippumatta, eikä näyttökynnys vaarannu tai laske todistusvaikutukseen vetoamisen perusteella. Täten vastaajan aiempaan rikollisuuteen vetoaminen todisteena vaikuttaa perustellulta.

²²⁰ Ks. KKO 2017:12. Syyttäjän korkeimmassa oikeudessa syytekohtan 2 tueksi esittämistä todisteista mikään ei ollut välitöntä näyttöä. Tapauksessa syytettyjen syyllistymisestä syytekohtan 2 tekoon jäi varteenotettava epäily ja syyte hylättiin.

²²¹ Hirvelä 2006, s. 285. Hirvelän mukaan seksuaalirikokset, ihmiskauppa, ympäristöririkokset, erät talousrikokset ja huumerikokset ovat esimerkkejä vakavista rikoksista, joista on yleensä vaikea saada hankituksi näyttöä.

²²² Ylevä DL 2012, s. 807.

²²³ Ks. Pölönen 2017.

4.3. Vapaa todistusharkinta

4.3.1. Aiemman rikollisuuden näyttöarvo

Oikeuskäytännön perusteella ei ole täysin selvää, kuinka vahva aiemman rikostuomion todistusvaikutus on tuomioharkinnassa. Lähtökohtana on korkeimman oikeuden ratkaisujen mukaan se, ettei aikaisempia tuomioita oteta huomioon. Herääkin kysymys siitä, millainen näyttöarvo aiemmalle rikostuomiolle tai muille samanlaisille syytekohtille voidaan antaa. Erityisesti jos vastaajan aiemman rikollisuuden todistusvaikutus riippuu vahvasti rikoksen laadusta, on tärkeää selvittää, kuinka vahvasti aiempi rikollisuus voi näyttää näissä tilanteissa tukea. Todistusvaikutuksen rajoittuessa käytännössä vain tietyn tyyppisiin rikoksiin, ei ihmisten yhdenvertaisuudesta lain edessä johtuen aiemmille tuomioille tai muille syytekohtille voida antaa kovin suurta näyttöarvoa. Rikostuomiolla voidaan katsoa olevan erittäin vahva todistusvaikutus samaa asiaa koskevassa siviiliprosessissa, mikä johtaa siihen, että rikostuomiossa omaksuttua syyllisyyskäsitystä noudatetaan myös siviiliprosessissa.²²⁴ Tämä johtuu siitä, että rikosprosesseissa on siviiliprosesseihin verrattuna korkeampi näyttökynnys ja näyttötaakka rikosasiassa on syyttäjällä. Vähäisissä rikosasioissa annettujen tuomioiden todistusvaikutusta voi olla syytä arvioida toisin, koska syyttäjän rangaistusvaatimus voi tällaisissa tilanteissa menestyä yksinomaan vaaditun seuraamuksen vähäisyyden ja menettelyn summaarisuuden vuoksi.²²⁵ Sen sijaan riita-asiassa ratkaistulla asialla ei yleensä ole todistusvaikutusta myöhemmässä rikosjutussa johtuen prosessien erilaisista todistelusäännöksistä ja asian osapuolisuhteesta.²²⁶ Eri tyyppisissä rikoksissa saatetaan huomioida erilaisia yhtäläisyyksiä, joilla ei taas toisenlaisissa rikostyypeissä ole samanlaista painoarvoa. Koulun mukaan todistusvaikutuksen mahdollistama joustavuus ja vivahteikkuus verrattuna oikeusvoimaan on samalla todistusvaikutuksen rakenteellinen heikkous.²²⁷ Samalla korostuu asianosaisten vaikeus ennakoida sitä, millaisen todistusvaikutuksen tuomioistuin antaa aiemmalle tuomiolle.

Kuten vapaaseen todistusteoriaan kuuluu, aiempi rikostuomio ei saa ennalta määrättyä vaikutusta. Todistusvaikutuksen näyttöarvon harkinta perustuu tapauskohtaiselle harkinnalle. Tuomioistuin saa vapaan todistusharkinnan mukaisesti arvioida, millaisen arvon se antaa

²²⁴ Lappalainen – Hupli 2017, s. 797.

²²⁵ KKO 2011:58, kohta 8.

²²⁶ Tutkintapyyntö valtakunnansyyttäjälle, s. 59.

²²⁷ Koulu 2016, s. 122.

aiemmalle rikollisuudelle ja sen, onko tällä näyttöä tukeva vai heikentävä vaikutus. Vapaalla todistusteorialla edesautetaan näin aineellisen totuuden saavuttamista.²²⁸ Tuomioistuimen ratkaistessa näyttökysymystä tulee tuomioistuimen arvioida sekä näytön todistusvoima että ratkaista näytön riittävyys.²²⁹ Näyttö on riittävä, jos esitetyillä todisteilla saavutetaan riittävä todennäköisyys siitä, että oikeudenkäynnin aiheena oleva todistustositseikka on olemassa ja tämä voidaan asettaa tuomion perustaksi. Tuomioistuin käyttää hyväkseen kokemussääntöjä eli yleistä tietoa tosiseikkojen välisistä syysuhteista arvioidessaan todisteen näyttöarvoa.²³⁰ Kokemussäännön ei tarvitse perustua tieteelliseen tutkimukseen, vaan se voi perustua myös arkikokemukseen eli ns. yleissivistykseen tai elämäkokemukseen.²³¹ Kokemussääntöihin liittyy kuitenkin aina yleistys siitä, että tietystä ilmiöstä seuraa todennäköisesti jokin toinen tietty ilmiö. Juuri tästä on kyse myös aiemman rikostuomion käytössä todisteena. Kokemussäännöillä on tarkoitus osoittaa, että tietynlainen aiempi rikostuomio luo tietynlaisen todennäköisyyden siitä, että kun tekotapa ja olosuhteet kahdessa rikoksessa ovat riittävän samanlaiset, voi tämä osoittaa, että rikokset on tehnyt sama henkilö.

Kirjallisten todisteiden näyttöarvon määrittäminen on yleensä ongelmattomampaa verrattuna henkilötodisteluun ja näyttöarvo todistusteemasta on melko usein pääteltävissä kirjallisen todisteen sisällöstä.²³² Yleensä asiakirjatodisteen osalta on varmistettava asiakirjan aitous ja varsinkin sellaisilla asiakirjoilla, jotka on nimenomaisesti laadittu palvelemaan todisteina, on suuri todistusarvo.²³³ Käytettäessä aiempaa rikostuomiota todisteena on tällaisen asiakirjan aitoudesta tuskin epäselvyyttä. Kuitenkaan todisteen alkuperä ei itsessään tässä tapauksessa nosta tuomion näyttöarvoa. Toki näyttöarvo henkilön syyllistymisestä aiemmin rikokseen on vahva erityisesti lainvoimaisen tuomion kohdalla. On kuitenkin tärkeä erottaa tämä näyttöarvo siitä, että tällä kirjallisella todisteella yritetään todistaa vastaajan syyllistymistä toiseen rikokseen. Tämän takia aiemman tuomion näyttöarvoa ei useinkaan voida pitää kovin vahvana, jos halutaan osoittaa syyllistymistä uuteen rikokseen. Kun aiemmalle rikostuomiolle annetaan positiivisen apufaktan asema, tukee tuomio tällöin muuta näyttöä uudesta rikoksesta samankaltaisten piirteiden kautta. Jos taas tuomio saa negatiivisen apufaktan aseman, heikentää se syytetyn kertomusten ja vaihtoehtoisen tapah-

²²⁸ Jonkka 1993, s. 29.

²²⁹ Ylevä DL 2012, s. 797 ja Lappalainen – Rautio 2017, s. 715.

²³⁰ Pölönen 2003, s. 118.

²³¹ Lappalainen – Rautio 2017, s. 606.

²³² Pölönen – Tapanila 2015, s. 444.

²³³ Jokela 2015, s. 315.

tumakulun uskottavuutta. Voidaan kenties ajatella, että positiivisena apufaktana tuomion näyttöarvo on jonkin verran suurempi, koska aiempi tuomio tukee tällöin nimenomaisesti syyttäjän esittämää tapahtumakulkua yhteisten piirteiden takia kokemussääntöön perustuen. Negatiivisena apufaktana tuomio saa yhtäläillä näyttöarvon, mutta sillä ei samalla tavalla tueta teonkuvauksen mukaisen teon todennäköisyyttä, vaan ainoastaan heikennetään vastaajan kertomuksen uskottavuutta.

Koska kyse on ainoastaan apufaktasta, joka vahvistaa tai heikentää näyttöä, ei aiempi rikostuomio missään tilanteessa voi yksinään olla riittävä näyttö vastaajan syyllisyydestä. Kyse on uudessa rikosprosessissa täysin uudesta teosta, joka ei välttämättä tosiseikastoltaan linkity millään tavalla aiempaan rikokseen. Esimerkiksi Helsingin hovioikeuden ratkaisu 18/144388 koski tekoja, joissa vastaaja oli syytettynä yhdeksästä eri tuhotyöstä ja vahingonteosta. Vastaaja oli väitetysti syyttänyt erilaista omaisuutta palamaan. Syyttäjä ei ollut esittänyt lainkaan näyttöä syytteensä tueksi yhdeksännen syytekohtan osalta. Hovioikeus totesi ratkaisussaan, että yksin se seikka, että vastaaja oli myöntänyt olleensa käymässä naapuriasunnossa tekoajankohtana, ei ollut riittävä näyttö hänen syyllistymisestään syytteessä kuvattuun tekoon. Käräjäoikeus oli aiemmin tuomiossaan katsonut, että huomioon ottaen vastaajan muista syyksiluetuista rikoksista ilmenevä taipumus omaisuuden vahingoittamiseen ja polttamiseen, piti käräjäoikeus vastaajan syyllisyyttä selvitettyinä. Hovioikeus kuitenkin katsoi, että muun syytettä tukevan näytön puuttuessa myöskään vastaajan aikaisemmalla rikollisuudella ei ollut asiassa merkitystä. Vastaajan syyllisyydestä jäi siten varteenotettava epäily syytekohtan 9 osalta. Hovioikeuden ratkaisu tukee sitä ilmeistä seikkaa, ettei aikaisempi rikollisuus tai muut samankaltaiset syytekohtat yksinään ole riittävä näyttö vastaajan syyllistymisestä rikokseen. Vaikka sinänsä kokemussäännön perusteella voisi olla helppo päätellä vastaajan liittyvän useiden muiden tekojen perusteella myös uuteen tekoon, tarvitaan tämän tueksi aina jotain muutakin näyttöä.

4.3.2. Kokonaisharkinta

Tuomioistuimen tavoitteena on selvittää asiassa tapahtumainkulku aineellista totuutta vastaavasti. Täydellisen aineellisen totuuden tavoittaminen jälkikäteen on kuitenkin mahdotonta, joten oikeudenkäynnissä saavutetaan prosessuaalinen totuus.²³⁴ Tuomioistuimen

²³⁴ Ervo 2012, s. 2–3. Aineellista totuutta voidaan pitää tietynlaisena yläkäsitteenä kun taas prosessuaalinen totuus on tulkinnanvaraista ja tiedosta riippuvaista.

todistusharkintaan kuuluu sekä yksittäisten todisteiden näyttöarvon määrittäminen että kokonaisnäytön arviointi.²³⁵ Näin turvataan aineellisen totuuden saavuttamista arvioimalla esitettyjä todisteita yksittäin sekä osana kokonaisharkintaa. Kokonaisharkinnassa näyttö arvioidaan inhimilliseen ajatteluun liittyvällä tavalla, jossa tapahtumille etsitään rakenteellista kokonaisvaltaista selitysmallia.²³⁶ Tuomioistuimen tulee punnita kunkin todistustee- man osalta sekä teemaa tukeva että sitä vastaan puhuva näyttö. Arvioitaessa jokaisen todis- teen näyttöarvo myös erikseen varmistetaan se, ettei yksittäinen luotettava tai epäluotettava todiste vaikuta muiden todisteiden näyttöarvoon. Vaikka punnittaessa erikseen jokaista todistetta todisteet vaikuttaisivatkin vastaajan syyllisyyttä tukevilta, voi tuomioistuin silti kokonaisharkinnan perusteella päätyä siihen, ettei riittävää näyttöä vastaajan syyllisyydestä ole.²³⁷ Rikostuomioiden mahdollinen todistusvaikutus muissa rikosasioissa tuleekin arvioi- da erityisellä huolellisuudella ja varovaisuudella.²³⁸

Aiempi rikostuomio otetaan todisteena huomioon tapauskohtaisesti osana kokonaisharkin- taa. Tällöin aiemman rikostuomion taustalla olevat seikat voidaan huomioida. Kuten edel- lisessä jaksossa on todettu, aiemman rikostuomion näyttöarvo yksittäisenä todisteena voi- daan katsoa olevan suhteellisen vähäarvoinen. Kuitenkin yhdistettynä muihin syyttäjän esittämiin todisteisiin, aiemmalla rikostuomiolla voi olla näyttöä tukeva vaikutus. Tämä ilmenee positiivisen tai negatiivisen apufaktan roolissa ja aiempi rikostuomio voi heikentää vastaajan kertomusta tai lisätä syytteen mukaisen teonkuvauksen todennäköisyyttä ja edes- auttaa näin aineellisen totuuden saavuttamista. Aiemman rikostuomion tarkasteleminen sekä kokonaisvaltaisesti että erillään muusta todistusaineistosta auttaa tuomioistuinta hah- mottamaan sen, onko kyse sellaisesta seikasta, joka tosiasiallisesti tukee näyttöä vai olisiko kyseiselle todisteelle olemassa jokin toinen syy.²³⁹ Mitä enemmän yhdensuuntaisesti näyt- töä tukevia irrallisia seikkoja sidotaan yhteen, niiden merkitys näyttönä kasvaa. Todistus- vaikutus sulautuukin oikeudenkäynnissä näytön yleiseen arviointiin.²⁴⁰ Tällaiseen yhteen sitomiseen liittyy kuitenkin vaara, että yksittäisiä välillisiä todisteita aletaan tulkita siten,

²³⁵ Jonkka 1992, s. 85–86 ja Virolainen – Martikainen 2010, s. 272.

²³⁶ Hirvelä 2006, s. 523.

²³⁷ Virolainen – Pölönen 2003, s. 287.

²³⁸ Näin on todennut korkein oikeus ratkaisussaan KKO 2019:2 kohdassa 24.

²³⁹ Jonkka 1993, s. 113.

²⁴⁰ Ks. Jonkka 1993, s. 184–185. Jonkka on esittänyt, että oikeustapausten analyysin perusteella todistusharkinta perustuu käytännössä hyvin selvästi nimenomaisesti aineistosta saatavaan koko- naiskuvaan ja oletus tapahtuneesta perustetaan siihen, mikä on paras selitys koko todistusaineistol- le. Uskottavuuden arviointiin vaikuttaa aina yleinen elämäkokemus.

että ne sopivat haluttuun kokonaiskuvaan.²⁴¹ Rikoksia yhdistäviä seikkoja on helppo alkaa tulkita yhtenevästi kokonaiskuvan kannalta ja tämän vuoksi varovainen suhtautuminen aiemman rikostuomion todistusvaikutukseen on tärkeää.

Erityisesti aihetodisteluun perustuvassa todistusharkinnassa todisteiden kokonaisharkinnalla on yleensä keskeinen merkitys. Lisäksi on tärkeää arvioida asiassa esiin tulleiden seikkojen perusteella, onko syytteen teonkuvaukselle olemassa mahdollista vaihtoehtoista tapahtumakulkua, jonka olemassaoloa ei voida sulkea riittävällä varmuudella pois.²⁴² Ratkaisussa KKO 2017:12 korkein oikeus edellytti kokonaisharkinnan ja aihetodistelun kannalta sitä, että vaihtoehtoisten tapahtumakulkujen mahdollisuudet ja poissulkeminen arvioitiin. Korkein oikeus totesi ratkaisunsa perusteluiden kohdassa 7, että ”yleisten kokemussääntöjen soveltaminen ja vaihtoehtoisten tapahtumakulkujen tai selitysten tarkastelu kuuluvat näytön harkintaan”. Tämä ilmentää näytön arvioinnissa käytettävää ns. selitysmallia, jossa asiantiloille haetaan parhaalla tavalla selittävää teesiä niin erittelevä näkökulma kuin kokonaisharkinta huomioiden.²⁴³ Todistusvaikutusta puoltavat seikat voivat yhtä lailla olla todistusvaikutusta vastaan puhuvia seikkoja. Korkein oikeus on ratkaisussaan 2017:12 osoittanut sen, että jos näytön arvioinnissa kiinnitetään huomiota aiemman rikoksen ja uuden rikoksen välisiin yhtäläisyyksiin ja samanlaiseen tekotapaan, on tuomioistuimen huomioitava myös merkitykselliset erot tekotavassa rikosten välillä.²⁴⁴ Korkein oikeus päätyi toteamaan perusteluidensa kohdassa 24, että vastaajan aiempi rikostuomio samankaltaisesta huumausaineesta voi lisätä syytteenalaisen teon todennäköisyyttä, mutta toisaalta osoittaa myös sitä, että vastaajalla on pitkän huumausainehistoriansa vuoksi yhteyksiä sellaisiin henkilöihin, joilla voi olla intressiä tilata huumausaineita toisen henkilön nimellä ja osoitteella. Tällaisessa erittelevässä ja kokonaisvaltaisessa arvioinnissa aiempi rikos voi saada kokonaisnäyttöä tukevan vaikutuksen, kun näyttöä arvioidaan kokonaisuutena. Tuomioistuimen kannalta on kuitenkin tärkeää pitää huoli siitä, ettei tällöinkään näyttökynnys saa olla alempi kuin muissa rikoksissa, vaikka välittömän näytön hankkiminen voi olla vaikeampaa.

²⁴¹ Jonkka 1992, s. 87–89 ja Jonkka 1993, s. 108.

²⁴² KKO 2017:12, kohta 7.

²⁴³ Ks. Pölönen 2017. Lisää todisteiden erittelevästä ja kokonaisvaltaisesta arvioinnista Jonkka 1993, s. 99–105 ja Jokela 2015 s. 328–329.

²⁴⁴ Tapauksessa huomioitiin eroina se, että teoissa käytetty auto oli erilainen, vastaaja oli viipynyt käsiteltävän teon aikana kauemmin maassa eikä uuden teon yhteydessä ollut tavattu huumeita.

Kokonaisharkinnalla on katsottu olevan merkitystä myös muissa maissa, joissa aiempien rikostuomioiden ja aiempien rikosten samankaltaisuus voidaan ottaa todisteena huomioon. Englanninkielinen termi aiemman rikostuomion toimimiselle todisteena on *similar fact evidence*.²⁴⁵ Näissäkin tilanteissa vastaajan aiemmalla rikostuomiolla pyritään osoittamaan samankaltaisten piirteiden perusteella vastaajan syyllistymistä uuteen rikokseen. Oikeusjärjestyksiin, joissa vastaajan syyllisyyskysymyksen ratkaisee maallikoista koostuva valamiehistö eli jury, on aiemman rikostuomion käyttämistä todisteena kuitenkin säännelty tarkemmin. Valamiehistöä käytettäessä on tärkeä varmistua siitä, etteivät valamiehistön henkilökohtaiset mielipiteet ja ennakkoluulot vaikuta liikaa päätökseen.²⁴⁶ Aiemmasta rikollisuudesta syntyvät ennakkoluulot voivat tällöin saada suhteettoman suuren painoarvon valamiehistön suorittamassa kokonaisharkinnassa. Tällöin myös aineellisen totuuden saavuttaminen hämärtyy. Tämän vuoksi valamiehistöä käyttävissä oikeusjärjestelmissä vastaajan aiemman rikollisuuden samanlaisia tosiseikkoja hyödyntävä todistelu on yleensä jätettävä huomioimatta, koska järjestelmissä on tunnustettu tällaisiin todisteisiin liittyvä valamiehistön harhauttaminen ennakkokäsityksillä. Ennakkokäsitykset saavat helposti suuremman ja haitallisemman arvon kuin itsessään kyseisen yksittäisen todisteen todistusarvo.²⁴⁷ Valamiehistö ei välttämättä osaa tunnistaa tällaisten olosuhteiden sattumanvaraisuutta tai muita luonnollisia selityksiä niin kuin lainoppinut tuomari osaa.

Vaikka Common Law -maat eroavat oikeusjärjestelmältään merkittävästi Suomen oikeusjärjestelmästä, voidaan perustellusti pohtia onko Suomessa vaarana, että vastaajan aiemmasta rikollisuudesta syntyy jonkinlaisia ennakkokäsityksiä, jotka vaikuttavat liikaa tuomion kokonaisharkinnassa. Suomessa rikosasian ratkaisee lainoppinut tuomari, joko yksin tai useamman lainoppineen tuomarin kokoonpanossa. Suomessa käytetään kuitenkin edelleen lautamiehiä, jolloin tuomion päättävä kokoonpano koostuu lainoppineesta tuomarista ja kahdesta maallikkotuomarista. Tämän takia tietynlaisen ennakkokäsityksen syntyminen on täysin mahdollista ja aineellisen totuuden saavuttaminen voi vaarantua. Suomessa lainoppineen tuomarin voidaan kuitenkin katsoa pystyvän tunnistamaan tällaiset seikat aikaisempaan rikokseen vedottaessa ja yhtäläillä tällaisten ennakkoluulojen ja harhautumisen vaaraa ei näkemykseni mukaan lainoppineen tuomarin kokoonpanossa ole. Valamiehistöä

²⁴⁵ Termi on yleisesti tunnettu mm. Englannissa (Criminal Justice Act 2003, section 98 – 113), Skotlannissa (Moorov Doctrine), Yhdysvalloissa (Rule 404 of the United States Federal Rule of Evidence 1975), Kanadassa (R.v. Handy,) ja Uudessa-Seelannissa (section 43 of the Evidence Act 2006).

²⁴⁶ Laudan – Allen 2011, s. 494 ja Capra – Richter 2018, s. 771–772.

²⁴⁷ Ks. Kanadalaiset tapaukset R. v. Handy ja R. v. D. (L.E.).

käytettäviin oikeusjärjestyksiin liittyy myös se, ettei valamiehistön täydy perustella päätöstään.²⁴⁸ Erityisesti tämän takia voidaan todeta, että näissä oikeusjärjestelmissä voidaan suhtautua aiempaan rikostuomioon todisteena entistä varovaisemmin. Koulun esittänyt, että joku voi sanoa, ettei todistusvaikutus näytön arvioinnin osana kunnolla jäsenny, vaan se muuttuu intuitiiviseksi kokonaisharkinnaksi. Koulun mukaan näin ei kuitenkaan teorian pitäisi tapahtua, koska tuomioistuimen tulee soveltaa normaalia perusteluvollisuuttaan myös todistusvaikutukseen eli kertoa, mikä todistusvaikutuksen suhde on uuteen näyttöön ja millainen painoarvo sille on annettu.²⁴⁹ Tuomion perusteluilla voidaan varmistaa aiemman rikostuomion oikeasuhtainen näyttöarvo osana kokonaisharkintaa. Tuomioistuimen perusteluvollisuus vahvistaa oikeudenkäynnin läpinäkyvyyttä ja parantaa yksilön oikeusturvaa. Erityisesti tämän vuoksi voidaan pitää tärkeänä aiemman rikostuomion yhtäläisyyksien systematisointia todistusvaikutuksen kannalta, jotta tällaiselle vaaralliselle ennakkolähtöiselle tulkinnalle ei jäisi tilaa.

²⁴⁸ Virolainen- Martikainen 2010, s. 254.

²⁴⁹ Koulun 2016, s. 120.

5 Oikeuskäytännön analyysi

5.1. Aineisto

Aiemman rikostuomion tai samanlaisten syytekohtien todistusvaikutuksen perusteena ovat rikosten samanlainen tekotapa ja muut yhdistävät piirteet. Korkeimman oikeuden ratkaisussa on kuitenkin jäänyt epäselväksi, mitä samanlaisella tekotavalla ja muilla yhdistävillä piirteillä on tosiasiasa tarkoitettu. Tutkielmassa on pyritty oikeuskäytännön valossa erottelmaan erilaisia todistusvaikutuksen perusteena huomioonotettuja yhdistäviä piirteitä. Analyysin tavoitteena on ensinnäkin selvittää aineiston perusteella, miten aiemman rikostuomion todistusvaikutus on huomioitu tuomioistuinten todistusharkinnassa. Lisäksi analyysiosassa tarkastellaan, millaisia kriteerejä tuomioistuimet ovat tosiasiasa arvioineet tutkiesaan aiemman rikoksen ja uuden rikoksen yhdistäviä piirteitä. Tarkoituksena on systematisoida yleisiä yhdistäviä piirteitä todistusvaikutuksen perusteena olevien tuomioiden välillä sekä saada tietoa siitä, mihin seikkoihin tuomioistuimet ovat kiinnittäneet huomiota arvioidessaan aiemman rikostuomion saamaa todistusvaikutusta. Yhdistävien piirteiden systematisoinnin ja oikeuskäytännön analysoinnin perusteella voidaan arvioida tarkemmin syytetyn oikeusturvan toteutumista.

Tutkielman analyysiosassa on hyödynnetty kaikkien oikeusasteiden ratkaisuja. Aineiston edustavuutta arvioidaan sillä perusteella, edustaako aineisto laadullisesti ja määrällisesti tutkimuksen kohdetta niin kattavasti, että siitä voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä. Laadullisella edustavuudella tarkoitetaan sitä, kuvaako aineisto laadullisesti koko maata ja onko sen ajallinen ulottuvuus sellainen, että sen perusteella voidaan tehdä päätelmiä vaikiintuneemmasta käytännöstä.²⁵⁰ Varsinaista määrällistä tutkimusta ei ole tutkielmassa tarkoituksena tehdä, joten näiltä osin aineiston voidaan katsoa olevan riittävä.

Tutkielman pohjana toimivat korkeimman oikeuden näytönarviointia huumausainerikoksissa koskevat ratkaisut KKO 2017:12, KKO 2017:93 ja KKO 2019:2. Tutkielmaa varten on lisäksi pyydetty kaikkia hovioikeuksia toimittamaan tuomioita korkeimman oikeuden tuomioihin perustuvilla hakusanoilla ”KKO 2017:12, kohta 12”, ”KKO 2017:93, kohta 11”, ”KKO 2019:2”, ”todistusvaikutus” sekä ”samanlainen tekotapa ja muut yhdistävät

²⁵⁰ Hirvelä 2006, s. 31.

piirteet”.²⁵¹ Tutkielmassa käsiteltävää tilannetta koskevia hovioikeuksien tuomioita on saatu hovioikeuksilta yhteensä 21 kappaletta.²⁵² Kaikki muut hovioikeudet ovat toimittaneet tuomiot, paitsi Turun hovioikeus perustellen päätöstään tietosuojasäännöksin. Tuomiot ovat pääosin vuosilta 2017–2019, jolloin myös aiemman rikostuomion todistusvaikutusta käsittelevät korkeimman oikeuden ratkaisut on julkaistu. Muutamia tuomioita on vuosilta 2015–2016 ja lisäksi kaksi tuomiota on vuodelta 2010. Hovioikeuksien tuomioista kaikki 21 on ratkaistu kolmen hovioikeusneuvoksen kokoonpanossa. Näistä tuomioista 11 kappaletta koski huumausainerikoksia ja neljä kappaletta varkausrikoksia. Lisäksi yksi tuomio koski törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua, yksi vainoamista, yksi tuhotyötä, yksi kiristyksen yritystä, yksi väärennöstä ja yksi petosta. Huumausainerikosten osuus kaikista hovioikeuksien tuomioista on siten 52 prosenttia.

Analyysiosassa on lisäksi otettu huomioon käräjäoikeuksien tuomioista ilmenevät perustellut viidessä tapauksessa, joissa hovioikeus ei ole myöntänyt jatkokäsittelylupaa ja käräjäoikeuden tuomio on jäänyt lainvoimaiseksi. Käräjäoikeuksien perusteluja on hyödynnetty myös niiltä osin kuin hovioikeudet ovat niihin vedonneet. Yhteenlaskettuina kaikki korkeimman oikeuden ratkaisut sekä hovioikeuksien ja käräjäoikeuksien ratkaisut, näistä 29 tuomiosta 16 kappaletta koski huumausainerikoksia. Näin ollen huumausainerikosten osuus koko aineistosta on 55 prosenttia.

5.2. Samanlainen tekotapa

5.2.1. Sama rikoslaji ja rikosnimike

Korkein oikeus on todennut huumausainerikoksia koskevissa ratkaisuissaan 2017:12, 2017:93 ja 2019:2, että aiempi rikostuomio voi saada todistusvaikutuksen silloin, kun rikosten tekotapa on samantyyppinen. Samanlainen tekotapa liittyy ensinnäkin rikoksen la-

²⁵¹ Tutkielmassa käsitellyt tuomiot eivät ole täydellinen kokoelma tuomioista, joissa on käsitelty aiemman rikostuomion todistusvaikutusta. Hakusanoilla on ohjattu tuomioiden valikoitumista mm. korkeimman oikeuden ratkaisuiden jälkeen ilmestyneisiin tuomioihin.

²⁵² Näiden 21 tuomion lisäksi hovioikeuksilta on saatu myös muita tutkielman lähteenä käytettäviä tuomioita, jotka eivät kuitenkaan nimenomaisesti käsittele vastaajan aiemman rikostuomion todistusvaikutusta häntä koskevassa uudessa rikosasiassa eikä niitä ole näin ollen huomioitu tutkielman jakson 5 analyysiosassa. Tällaisia tuomioita ovat esimerkiksi rikoshyödyn menettämistä valtiolle koskevat tuomiot.

jiin. Jokaisella rangaistavaksi säädetyllä teolla on oma rikosnimikkeensä.²⁵³ Rikosnimike on nimitys tietyn tunnusmerkistön täyttävälle rikoksille ja se kuvaa rikoksen sisältöä. Pelkä rikosnimike ei kuitenkaan riitä kertomaan konkreettisesti teosta, vaan syyttäjän tulee kertoa, miten teon tunnusmerkistö todella täyttyy.²⁵⁴ Syyttäjän tulee ROL 5:3.1:n 3 kohdan mukaisesti kuvata haastehakemuksessaan rikos erittelemällä syytteenalainen teko, tekoai-ka, tekopaikka sekä muut tekoon liittyvät seikat.²⁵⁵ Lähes kaikissa tutkielman lähteenä olevissa tuomioissa syyttäjä on vedonnut sellaiseen aikaisempaan rikostuomioon, jossa vastaaja on ollut syytettynä samasta rikosnimikkeestä tai ainakin samasta rikoslajista kuin uudessa rikoksessa. Rikoksen törkeysluokituksella ei ole samanlaista merkitystä arvioitaessa tekotapaa. Näin ollen syytettäessä vastaajaa esimerkiksi törkeästä huumausainerikokses-ta, vastaajan aiempi tavallinen huumausainerikos voi saada todistusvaikutuksen. Käytän-nössä aiemman rikostuomion todistusvaikutus edellyttää siis vastaajan entisyyttä samasta rikoksesta tai samasta rikoslajista.

Samanlainen tekotapa ei liity ainoastaan rikosnimikkeeseen vaan syytteen mukaiseen tosi-asialliseen tapahtumakulkuun. Tekotapa tulee lisäksi erottaa teon seurauksista. Teko liittyy vastaajan konkreettisiin toimiin ja siihen, mitä nimenomaisia toimia vastaaja on tehnyt suorittaakseen rikoksen. Tekotavalla tarkoitetaan siis rikoksen suorittamistapaa. Teosta taas syntyy jokin konkreettinen seuraus. Teon muut olosuhteet ja yhdistävät piirteet ovat sen sijaan muita tekoon liittyviä seikkoja, joita vastaaja ei välttämättä ole aktiivisesti omin toimin aiheuttanut. Mitä enemmän yksilöitäviä samankaltaisia piirteitä teoilla on, sitä varmemmin tällaiset piirteet tukevat esitetyn näytön todistusvoimaa. Samanlainen tekotapa ei kuitenkaan edellytä, että aiempi rikos ja syytteenalainen teko on tehty täysin identtisesti. Identtinen tekotapa saa kuitenkin vahvemman näyttöarvon ja osoittaa vastaajassa tietyn-laista suunnitelmallisuutta. Tällöin vastaajalla on ollut selkeä rikoksen toteuttamissuunni-telma, jonka mukaisesti hän on toiminut usein.

Todistusvaikutusta sivuavien tuomioiden perusteella vaikuttaa siltä, että rikosten samanlai-nen tekotapa on vahvin todistusvaikutusta tukeva peruste. Korkeimman oikeuden ilmaise-mat samanlainen tekotapa ja muut yhdistävät piirteet ovat osittain päällekkäisiä. Muut yh-

²⁵³ Jokaisessa rangaistussäännöksessä käytetään omaa rikosnimikettä, joka ytimekkäästi kuvaa ja yksilöi kyseessä olevan rikoksen.

²⁵⁴ Rikoksen tunnusmerkistössä on voitu kuvata eri vaihtoehtoisia tekotapoja, jotka kaikki täyttävät tämän kyseisen rikosnimikkeen mukaisen tunnusmerkistön. Ks. esim. RL 50:1:ssä ilmaisu huumausainerikos.

²⁵⁵ Ks. Frände 2017, s. 549.

distävät piirteet rikosten välillä tukevat lähinnä tekotavan samanlaisuutta. Toisin sanoen tekotavoissa olevat yhdistävät piirteet voidaan eriteltyinä katsoa yhdistäviksi piirteiksi, kun taas kokonaisuutena ne voidaan lukea yhtenäiseksi tekotavaksi. Täten samanlaisen tekotavan ja muiden yhdistävien piirteiden erottelu ei ole täysin selkeää. Tällaisia päällekkäisiä yhdistäviä piirteitä käsitellään tarkemmin jaksossa 5.3.

5.2.2. Teon toteuttamiseen liittyvät järjestelyt ja tekoväline

Korkein oikeus on törkeitä huumausainerikoksia koskevassa ratkaisussaan 2017:12 eritelty samanlaiseen tekotapaan liittyviä piirteitä. Vastaja oli tuomittu hovioikeudessa kolmesta törkeästä huumausainerikoksesta, joista yhden osalta vastaja valitti korkeimpaan oikeuteen. Asiassa ei ollut esitetty kyseisen syytekohtan osalta välitöntä näyttöä siitä, että vastaja olisi tuonut maahan huumausainetta, koska huumausaine-erää ei ollut tavattu keneltäkään. Syyttäjä oli viitannut syytekohtan 2 tapahtumainkulun yhtäläisyyteen syytekohtissa 1 ja 3 selvitettyyn menettelyyn. Korkein oikeus katsoi huumausaineiden suuren määrän ja muiden tekotapaan liittyvien merkittävien yhtäläisyyksien tukevan näyttöä siitä, että myös syytekohtassa 2 olisi ollut kyse huumausaineen maahantuonnista. Korkein oikeus totesi kuitenkin, että syytekohtien 1 ja 3 huumausainerikosten tekotavoissa oli myös sellaisia merkityksellisiä eroja kuten, ettei syytekohtassa 2 huumausainetta löydetty niin kuin syytekohtissa 1 ja 3. Lisäksi syytekohtassa 2 huumausaine oli väitetysti piilotettu henkilöautoon, mutta syytekohtissa 1 ja 3 huumausaine oli piilotettu tila- ja asuntoautoon. Lisäksi syytekohtassa 2 vastaja oli saapunut Suomeen yksin, mutta syytekohtassa 3 perheensä kanssa. Korkein oikeus päätyi hylkäämään syytteen syytekohtan 2 osalta, koska vastaajan syyllistymisestä jäi varteenotettava epäily.

Korkeimman oikeuden ratkaisusta huomataan, että tekotapa koostuu useiden erillisten seikkojen yhteisvaikutuksesta. Samanlainen tekotapa muodostuu teon konkreettisesta tapahtumainkulusta ja teon toteuttamiseen liittyvistä järjestelyistä. Teko voi koostua monesta eri osateosta ja mitä useampi näistä osista on tehty rikoksissa yhteneväisesti, sitä yhteneväisempänä rikosten tekotapaa voidaan pitää. Edellä mainitussa korkeimman oikeuden ratkaisussa tekotapa liittyi siihen, miten huumausaineiden maahantuonti oli konkreettisesti järjestetty. Huomiota kiinnitettiin huumausaineen esiintymiseen, tekoautoon sekä mukana olleisiin ihmisiin. Korkein oikeus on tuonut ratkaisussaan esiin sitä, kuinka harkittaessa samanlaisen tekotavan näyttöarvoa on otettava huomioon myös tekotapojen erot. Näin ol-

len vaikka tekoja yhdistäisikin useampikin yhtäläisyys tekotavoissa, se ei kuitenkaan välttämättä ole riittävä peruste aiempien rikosten huomioimiselle. Tekotavan yhtäläisyyksien ja erojen vertailussa korkein oikeus on keskittynyt melko yksityiskohtaisiin piirteisiin kuten maahantuonnissa käytetyn auton malliin. Mitä tarkemmin tuomioistuimien tutkii yhdistäviä piirteitä, sitä perustellumpana ja oikeudenmukaisempana tuomioistuimen ratkaisua mahdollisesta aiemman rikostuomion saamasta todistusvaikutuksesta voidaan pitää.²⁵⁶

Tekotavan osalta huomio tulee kiinnittää tekoon ja menettelyyn kokonaisuudessaan. Korkeimman oikeuden törkeää huumausainerikosta koskevassa ratkaisussa 2017:93 syyttäjä oli katsonut syytettä tukevan sen, että vastaajaa syytekohtissa 2–5 syytetyissä huumausainerikoksissa, matkat oli tehty samalla henkilöautolla ja ne oli tehty noudattaen samanlaista toimintamallia kuin syytekohtassa 6, jossa vastaajan oli todettu riidattomasti kuljettaneen maahan marihuanaa. Lisäksi todisteena esitetystä Helsingin kärjäoikeuden tuomiosta ilmeni, että sama organisaatio oli jatkanut marihuanan maahantuontia vastaajan jäätyä kiinni. Näin ollen koko teon toimintamalli on merkityksellinen ja tekotavan yhdistäviä seikkoja oli useampia. Korkein oikeus katsoi myös, että saksalainen Landgericht Bremenin tuomio, jossa oli ratkaistu nyt käsiteltävään tekoon liittyvien X:n ja Y:n syyllisyys marihuanan maahantuontiin, tuki näyttyä. Tämä antoi syytä epäillä, että huumausaineiden maahantuonti oli liittynyt myös vastaajan tekemiin automatkoihin. Korkein oikeus päätyi hovioikeuden tavoin katsomaan vastaajan syyllistyneen törkeään huumausainerikokseen myös syytekohtien 2–5 osalta.

Toteuttamistapaan liittyvät niin samanlaiset tekovälineet kuin esimerkiksi teon kohteena olevan omaisuuden samanlainen määrä. Kuten edellä mainituista korkeimman oikeuden ratkaisuista KKO 2017:12 ja KKO 2017:93 on nähtävissä, liittyy samanlaiseen tekotapaan kiinteästi tekoväline, jolla syytteenalainen teko on toteutettu. Näissä tapauksissa tekoväline oli maahantuontiin käytetty auto. Korkein oikeus ottikin todistusharkinnassaan huomioon, oliko teossa käytetty samaa ajoneuvoa. Tekovälineen merkitystä käsiteltiin lisäksi Vaasan hovioikeuden huumausainerikosta koskevassa tuomiossa 18/153045. Hovioikeus totesi perusteluissaan, että vastaajan kärjäoikeudessa myöntämän törkeän huumausainerikoksen yhteydessä löydetty samanlainen muuntaja oli löytynyt myös hovioikeudessa käsiteltävänä olen huumausainerikoksen tekopaikalta. Lisäksi hovioikeus totesi, että myös muut kärjäoikeuden tuomiossa selostetut seikat tukivat syytettä, koska vastaajan kärjäoikeudessa

²⁵⁶ Samalla turvataan, ettei syyttömyysolettamaa loukata.

myöntämän teon tekotapa on samanlainen. Lisäksi muita yhdistäviä piirteitä tekojen välillä olivat mm. kasvatustoiminnassa käytetty samanlainen muuntaja ja samat ravinneaineet. Hovioikeuden mukaan rikosten yhdistävät piirteet vahvistivat valituksenalaista syytettä tukevan muun näytön todistusvoimaa.

Helsingin hovioikeus katsoi törkeää huumausainerikosta sekä avunantoa törkeään huumausainerikokseen koskevassa tuomiossaan 17/126599, että kanssavastajan luotettavana pidettävä kertomus tarvitsi virheettömyyden varmistamiseksi ainakin välillistä näyttöä, jotta kertomus riittäisi näytöksi muiden vastaajien syyllistymisestä rikokseen. Hovioikeus katsoi erityisesti merkitykselliseksi sen, että syytteen kohteena olevien tekojen tekotapa oli toistunut kerrasta toiseen keskeisiltä osin samanlaisena, vaikka huumausaineiden purkamispaikka Suomessa oli vaihdellut. Samat henkilöt olivat maahantuoneet Espanjasta Suomeen lukuisilla eri kerroilla kokaiinia ja hasista saman henkilöauton ovipaneeleihin pakattuna. Lisäksi huumausaineiden laatu ja määrät ovat pysyneet kutakuinkin samoina eri tekoeräillä. Hovioikeus päätyi katsomaan, että tekokokonaisuudelle ja tekojen samankaltaisille piirteille voitiin antaa merkitystä näytön arvioinnissa. Samassa yhteydessä käsitellyssä Helsingin hovioikeuden tuomiossa 17/126602 hovioikeus päätyi toisen vastaajan osalta hylkäämään syytteet. Vaikka kanssavastajan kertomuksen mukaan muiden huumausaineiden maahantuontien toteutustapa on ollut samanlainen kuin vastaajan syyksi luetulla kerralla, jäi asiassa muun näytön puuttuessa varteenotettava epäily vastaajan syyllistymisestä huumausainerikokseen muiden maahantuotujen huumausaineiden osalta.

Hyvä esimerkki todistusvaikutuksen soveltumisesta väkivaltarikokseen on Helsingin hovioikeuden tuomio 18/122144, jossa on käsitelty sarjakuristajan tapausta koskien törkeää henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua. Syyttäjä vetosi siihen, että vastaajan aiemmin tekemistä rikoksista ilmeni, että vastaaja oli pyrkinyt tavalla tai toisella pääsemään kahden kesken uhriensa kanssa ja tämän jälkeen välittömästi kuristanut uhriin syyllistyneen henkirikokseen tai törkeään pahoinpitelyyn. Vastaaja oli aiemmin tuomittu yhdeksästä eri väkivaltarikoksesta, joihin on liittynyt mainitunlainen uhrin kuristaminen. Hovioikeus päätyi asiassa syyksilukevaan tuomioon ja totesi, että vastaajan rikoshistoria osoittaa, että hän ei ole harjoittanut seksuaalista perversiotaan vertaisryhmässä, vaan muuten pääosin sattumanvaraisesti valikoitujen henkilöiden kanssa. Todistusvaikutuksen taustalla oli siis yhdeksän aiempaa tekoa, joissa teko oli toteutettu identtisellä tavalla kurista-

en.²⁵⁷ Varsinkin tällaisissa perversiota osoittavissa teoissa vastaajan aiemmat rikokset voivat olla tavallisia, jolloin aiempi rikostuomio voi toimia näyttöä tukevana seikkana. Toisaalta aiemmalla rikostuomiolla osoitetaan tällöin vastaajan luonnetta, joka on taipuvainen esimerkiksi seksuaali- tai väkivaltarikokseen ja raja luonnetodistelun puolelle on häilyvä.

5.2.3. Tekotavan yksilöitävyys

Samanlaisen tekotavan osalta on erotettava rikosnimikkeelle tavanomainen tekotapa ja nimenomaisesti vastaajaan yhdistettävä yksilöity tekotapa. Oulun kärjäoikeus katsoi ryöstöä koskevassa tuomiossaan 17/139126, että syytettäessä vastaajaa kahdesta törkeästä ryöstöstä vastaajan aiemmin samanlaisella tekotavalla tehdyt samankaltaiset rikokset tukivat näytön todistusvoimaa. Syytteenalaiset ryöstöt oli toteutettu samalla tavalla käyttäen teräasetta ja naamioitumalla samoin. Lisäksi vastaaja oli kertonut, että hän oli toteuttanut myös aiemmin tekemänsä ryöstön yrityksen, ryöstön ja törkeän ryöstön teräaseella uhaten. Rovaniemen hovioikeus päätyi kuitenkin tuomiollaan 18/120015 hylkäämään syytteen toisen törkeän ryöstön osalta. Hovioikeus totesi, että naamioituminen ja puukolla uhkaaminen ovat sinänsä ryöstörikoksille siinä määrin tavanomaisia piirteitä, ettei niiden perusteella voida luotettavasti yhdistää vastaajaa tekijäksi.²⁵⁸ Rikosten samanlainen tekotapa vaatii siis joitain rikostyyppin tavanomaisesta tekotavasta poikkeavia piirteitä, jotta aiemmalle rikollisuudelle voidaan antaa todistusvaikutus. Tavanomainen tekotapa ei ymmärrettävästi ole vielä riittävä osoitus vastaajan syyllisyydestä, koska tavanomaista tekotapaa ei voida luotettavasti ja yksiselitteisesti yhdistää vastaajaan.

Samaa näkemystä tukee Helsingin hovioikeuden huumausainerikosta koskeva tuomio 18/112685. Hovioikeus katsoi, ettei vastaajan aikaisemmalla rikostuomiolla, jossa hänet oli lainvoimaisesti tuomittu salattuja verkkoyhteyksiä käyttäen toteutetusta törkeästä huumausainerikoksesta, ollut merkitystä arvioitaessa vastaajan syyllistymistä käsillä olevaan huumausainerikokseen. Syyttäjän mukaan vastaajalla oli aikaisemman rikoksen vuoksi ollut tiedossa, miten varautua mahdollisen raskauttavan näytön osalta siihen, jos huumausaine-

²⁵⁷ Mielenkiintoista tapauksessa on, että vastaajasta oli tehty rikosseuraamuksen riski- ja tarvearvio, jossa oli selvitetty vastaajan taipumusta edellä kuvattuihin tekoihin ja hänen perversiotaan. Vakavammassa väkivalta- ja henkirikosteoissa tällaiset riskiarviot ja aiempi rikollisuus voivat siis yhdessä osoittaa näyttöä.

²⁵⁸ Ks. myös jäljempänä jaksossa 5.3.1. avattu Vantaan kärjäoikeuden tuomio 10/2072, jossa kärjäoikeus piti asuntoihin murtautumista oven kautta tai rikkomalla ikkunan törkeän varkauden osalta tavanomaisena tekotapana, jolle ei voitu näytön arvioinnissa antaa merkitystä.

kauppa paljastuisi viranomaisille.²⁵⁹ Hovioikeus totesi perusteluissaan, että kun otetaan huomioon se, että huumausainerikoksissa salattujen verkkoyhteyksien käyttäminen on tyyppillistä ja lisäksi, että käsiteltävässä asiassa huumausaineiden tilaustapa on jäänyt selvittämättä, ei aiemmalla rikostuomiolla voida katsoa olevan merkitystä. Hovioikeus on ratkaisussaan perustellusti tuonut esiin sen, että todistusvaikutuksena ei tule ottaa huomioon sellaisia tekotapoja, jotka ovat tyyppillisiä samanlaisille rikoksille, ja jotka eivät sinänsä osoita kyseisestä tekijästä ja hänen teostaan mitään. Jos rikokselle täysin tyyppillinen ja tavanomainen tekotapa otettaisiin huomioon todistusvaikutuksena, olisi vaarana aiemman rikollisuuden liiallinen käyttö näyttöä tukevana seikkana. Tekotavan yksilöitävyys tukee näin aiemman rikollisuuden asemaa poikkeuksellisenä näyttönä.

Tuomiossaan 18/113956 Helsingin hovioikeus taas katsoi törkeän ryöstön osalta samanlaisen tekotavan tukevan näyttöä, kun asianomistajan kimppuun oli käyty asunnon makuuhuoneessa ja asianomistajan raajat oli teipattu yhteen.²⁶⁰ Tällaista tekoa voidaan pitää jo yksilöitävämpänä tekotapana, jossa omaisuusrikosten tekotapaa on yhdistänyt raajojen teippaus. Kyseinen toimintatapa ei ole yleinen kaikkia ryöstöjä yhdistävä tavanomainen toteutustapa, joten siksi tekotapa on perustellusti voitu ottaa huomioon.

Oulun käräjäoikeus on törkeää rattijuopumusta ja huumausainerikoksia koskevassa tuomiossaan 18/105877 todennut syytettä tukevan jonkin verran syytteen kohdat 1–3, joissa vastaaja oli tilannut ulkomailta postitse internetin kautta huumausaineita. Vastaja oli tunnustanut teonkuvauksen mukaisen menettelyn syytekohtien 1–3 osalta. Käräjäoikeus totesi syytekohdalla 5 olevan samanlaisen tekotavan ja saman rikosnimikkeen syytekohtien 1–3 kanssa tukevan syytettä jonkin verran.²⁶¹ Näyttää siltä, että tuomioistuimet ovat päätyneet tekotapojen todistusvaikutusten osalta jokseenkin erilaisiin ratkaisuihin. Helsingin hovioikeuden ja Rovaniemen hovioikeuden perusteluista ilmenee, että samanlainen tekotapa tulisi olla jollakin tavoin tavanomaisesta toteuttamistavasta erottuva, jotta se voitaisiin yksinään asettaa todistusvaikutuksen perusteeksi. Pelkän tavanomaisen rikosnimikkeelle tyyppillisen tekotavan, kuten edellä mainitussa Oulun käräjäoikeuden tuomiossa 18/105877, ei tulisi tukea näyttöä siitä, että vastaaja olisi syyllistynyt aiemman rikoksen perusteella myös

²⁵⁹ Ks. Jakso 5.3.4., jossa on käsitelty aiemman rikostuomion ja tietyn tiedon tai tietämyksen suhdetta.

²⁶⁰ Ks. Jakso 5.3.3. Samassa tapauksessa hovioikeus katsoi myös rikosten ajallisen yhteyden tukevan näyttöä.

²⁶¹ Rovaniemen hovioikeus ei ole 9.5.2018 antamallaan tuomiollaan 18/119683 myöntänyt asiassa jatkokäsittelylupaa.

uuteen tekoon. Teossa on oltava joku pienempään joukkoon yhdistettävä piirre ja teon pitäisi olla tekotavan perusteella yksilöitävissä tarkemmin vastaajan tekemäksi.

Aiemman rikostuomion todistusvaikutuksen tulisi korkeimman oikeuden perusteluiden mukaan olla lähinnä harvemmin sovellettava poikkeus kuin pääsääntö. Tällöin tekotavan yksilöitävyys ja omalaatuisuus toimivat erityisesti vastaajan hyväksi. Rikosten tekotapojen tulee olla yksilöitävällä tavalla samanlaiset, jotta todistusvaikutusta voidaan soveltaa. Tuomioistuimella on sitä suurempi riski päätyä virheelliseen tuomioon, mitä yleispiirteisempiä seikkoja se ottaa tuomioharkinnassaan huomioon. Yksilöitävyyden voidaan katsoa liittyvän esimerkiksi teon toteuttamiseen liittyviin välineisiin tai toimintatapoihin. Esimerkiksi tavanomaisten internetin kautta tehtyjen huumausainetilausten kohdalla tilausta ei voida yksinään todeta todistusvaikutuksen perusteena olevaksi samanlaiseksi tekotavaksi.²⁶² Tuomioistuinten tulisi kiinnittää perusteluissaan huomiota siihen, että mahdollisen todistusvaikutuksen perusteet yksilöidään riittävän selvästi, jottei samanlainen tekotapa olisi tulkittavissa ainoastaan rikostyypille tavanomaiseksi menettelyksi. Jos tuomioistuin vain päätyy yleispiirteisesti toteamaan tekotapojen yhteneväisyyden, jää ulkopuoliselle vaikutelma liian yleispiirteisten seikkojen huomioimisesta ja vastaajan syyttömyysolettama voi vaarantua.

5.3. Muut yhdistävät piirteet

5.3.1. Laadullinen yhteys

Samanlaisen tekotavan lisäksi korkein oikeus on todennut rikosten välillä olevien muiden yhdistävien piirteiden tukevan todistusvaikutusta. Kuten jaksossa 5.2. on todettu, limittyvät samanlainen tekotapa ja muut yhdistävät piirteet yhteen ja tämän vuoksi niiden erottaminen on osin mahdotonta. Yleisesti tällaiset muut yhdistävät piirteet on tulkittu osaksi samaa tekotapaa. Tuomioistuinten ratkaisuista on kuitenkin eroteltavissa tiettyjä seikkoja, jotka voidaan katsoa todistusvaikutuksen perusteena toimiviksi yhdistäviksi piirteiksi ja jotka on tutkielman kannalta syytä nostaa esiin.

²⁶² Pelkkä ylimalkainen tekotapa, kuten esimerkiksi 'tietokoneen käyttäminen', ei ole riittävää yksilöintiä. Tekojen välinen yhteys tulisi löytyä siitä, että tekoihin on käytetty juuri samaa tietokonetta tai IP -osoitetta, jotka ovat perustellusti liitettävissä vastaajaan.

Rikoksia yhdistävänä piirteenä voi toimia *rikosten kohteena olevan objektin samankaltaisuus*. Tämä tarkoittaa esimerkiksi omaisuusrikoksissa anastetun tai vahingoitettua omaisuuden samankaltaisuutta ja huumausainerikoksissa kohteena olleiden huumausaineiden samaa laatua. Jos rikosten kohteena olevien omaisuuksien laatu on samanlaista, laatu voi olla peruste aiemman rikostuomion todistusvaikutukselle. Tällöin anastetusta tai vahingoitetusta omaisuudesta tulisi kuitenkin olla otantaa useammasta eri teosta, jotta aiempien rikosten voitaisiin katsoa tukevan näyttöä. Taustalle tarvitaan useampia rikoksia, jotta vastaajalla voidaan perustellusti katsoa olevan taipumus esimerkiksi tietynlaisen omaisuuden anastamiseen. Helsingin hovioikeuden varkautta koskevassa tuomiossa 19/102796 vastaaja oli syyllistynyt kuuteen eri varkausrikokseen anastamalla työkaluja ja ajoneuvoja. Hovioikeus totesi, että kuusi väitettyä rikosta sisälsivät keskenään samankaltaisia anastettua omaisuuteen ja rikoksen tekotapaan liittyviä piirteitä ja teot linkittyvät näin toisiinsa. Näin ollen kuuden aiemman rikoksen voitiin omaisuuden perusteella katsoa jo osoittavan vastaajan taipumusta tietyn omaisuuslajin anastamiseen. Mitä enemmän taustalla on samanlaisia tekoja, sitä vahvempi todistusvaikutus voi olla.

Toisaalta Vantaan kärjäoikeus on törkeää varkautta koskevassa tuomiossaan 10/2072 katsonut, ettei tekotavan tai anastetun omaisuuden samankaltaisuudella ollut syytettä tukevaa näyttöarvoa. Syyttäjä vaati kahdelle vastaajalle rangaistusta yhteensä 32 törkeästä varkaudesta, joissa murtautuminen asuntoihin oli tapahtunut vääntämällä joko ovi auki tai rikkomalla ikkuna. Kärjäoikeuden mukaan anastettu omaisuus oli sellaista, jota asuntomurroissa tyypillisesti anastetaan. Lisäksi tekotapaa oli pidettävä tyypillisenä tämänkaltaisissa rikoksissa.²⁶³ Kärjäoikeus kiinnitti huomiota sekä tekotapaan että anastetun omaisuuden laatuun pohtiessaan aiempien rikosten saamaa näyttöarvoa. Vaikka samanlaisia tekoja olikin paljon, kärjäoikeus ei katsonut tekojen tukevan näyttöä. Pelkkä samanlaisten tekojen suuri lukumääräkään ei siis välttämättä riitä. Täten myös rikoksen kohteena olevalta omaisuudelta voidaan edellyttää samankaltaista yksilöitävyyttä kuin rikoksen tekotavaltakin. Pelkkä rikostyyppille tavanomaisen omaisuuden anastaminen ei siis riitä.

Rikoksen kohteen samankaltaisuus pätee myös huumausainerikoksiin. Aiempi rikostuomio, jossa vastaaja on ollut ennenkin tekemisissä saman huumausaineen kanssa, voi tukea näytön todistusvoimaa. Korkein oikeus on katsonut kaikissa kolmessa tutkielman lähteenä olevassa tapauksessa, että jos vastaaja on syytettynä saman huumausaineen maahantuon-

²⁶³ Helsingin hovioikeus on tuomiollaan R 10/1928 pysyttänyt kärjäoikeuden ratkaisun muilta osin paitsi syyksilukunut törkeän varkautta vastaajien syyksi lisäksi kolmen syytekohtaan osalta.

nista tai käyttämisestä, josta hänet on tuomittu aikaisemminkin, voidaan tällä katsoa olevan näyttöä tukeva vaikutus. Ratkaisussa KKO 2019:2 korkein oikeus katsoi, että kun kysymys on huumausaineen tilaamisesta vastaajan kotiosoitteeseen, vastaajan aikaisemmat tuomiot, jotka osoittavat hänen käyttäneen samanlaista huumausainetta kuin tilatussa erässä, voivat lisätä syytteenalaisen teon todennäköisyyttä esimerkiksi verrattaessa tapaukseen, jossa vastaajalla ei ole mitään aikaisempaa yhteyttä huumausaineisiin. Korkein oikeus on myös osoittanut, että näytön arvioinnissa vertailu aiemman rikollisuuden osalta tulee tehdä siihen tilaan, jossa vastaajalla ei olisi aiempaa rikollisuutta samasta rikosnimikkeestä. Tällöin erityisesti huumausaineen samankaltaisuus lisää todennäköisyyttä siihen, että vastaaja voisi olla syyllistynyt käsiteltävään rikokseen.

Myös Helsingin hovioikeuden tuomiossa 17/123135 syyttäjä oli vedonnut törkeää huumausainerikosta koskevan syytteen tueksi siihen, että takavarikkoon saatu amfetamiini oli ollut laadultaan samanlaista ja peräisin samasta laboratorionäytteenä kuin amfetamiini, josta vastaaja oli ollut aikaisemmin epäilty. Vastaajan syyksi oli aiemmin tuomitussa käräjäoikeuden tuomiossa luettu huumausainerikos, jossa vastaajan oli katsottu pitäneen hallussaan 3–5 kertaa muutaman gramman amfetamiinieriä. Hovioikeus katsoi, että nyt kyseessä olevan ja aikaisemman rikoksen kohteena olleen amfetamiinin laatu ja alkuperä viittasivat osaltaan vahvasti syytteen mukaiseen tapahtumainkulkuun.

Helsingin käräjäoikeuden 28.11.2017 antamassa törkeää huumausainerikosta koskevassa tuomiossa 17/148741 vastaajan epäiltiin pitäneen hallussaan ja levittäneen kokaiinia. Käräjäoikeus katsoi, ettei syyttäjän syytteen tueksi esittämällä kahdella 12.4.2016 ja 8.10.2017 päivätyillä tutkintailmoituksilla ja toisen tutkintailmoituksen liitteenä olevalla laboratoriolausunnolla ollut merkitystä arvioitaessa sitä, oliko vastaaja menetellyt teonkuvauksessa kuvatuin tavoin. Tutkintailmoituksissa vastaajaa oli epäilty törkeästä huumausainerikoksesta ja huumausaineen käyttörikoksesta pitämällä hallussaan kokaiinia sekä huumausainerikoksesta pitämällä hallussaan kokaiinia, amfetamiinia ja metamfetamiinia. Käräjäoikeuden näkemys on vastakkainen verrattuna edellä mainittuihin Helsingin hovioikeuden ja korkeimman oikeuden ratkaisuihin. Kyseessä on ollut sama huumausaine eli kokaiini, jonka olisi voitu katsoa vähäisissä määrin tukevan näyttöä. Käräjäoikeus ei ole kuitenkaan perustellut tuomiossaan tätä todistusvaikutusta koskevaa päätöstään.

Huumausainerikoksissa laadultaan sama huumausaine voi myös yhdistää kaksi erityyppistä huumausainerikosta. Aiempi huumausaineen käyttörikos voi myöhemmin tukea näyttöä

vastaajan syyllistymisessä esimerkiksi saman huumausaineen maahantuontiin.²⁶⁴ Rovaniemen hovioikeus katsoi huumausainerikosta koskevassa tuomiossaan 19/106447, että vastaajan syyksi käräjäoikeudessa luettu huumausaineen käyttörikos voitiin ottaa todistusvaikutuksena huomioon. Vastaaja oli tuomion mukaan käyttänyt muutamia kertoja amfetamiinia eli samaa huumausainetta, josta myös hovioikeudessa oli kysymys. Lisäksi vastaaja oli tunnustamassaan huumausaineen käyttörikoksessa pitänyt hallussaan 3,8 grammaa metamfetamiinia, mikä tuki vahvasti väitettä siitä, että vastaaja olisi tilannut syytteessä kuvatun amfetamiinin itse. Hovioikeus katsoi syyttäjän vastauksessaan esiin nostamien vastaajaan kohdistuvien uusien rikosepäilyjen tukevan vähäisessä määrin syytettyä.

Laadullisen yhteyden osalta todistusvaikutus on perusteltu näyttöä tukeva seikka. Laadullisen yhteyden voidaan katsoa soveltuvan parhaiten huumausaine-, omaisuus- ja petosrikoksiin. Näissä rikos kohdistuu tietyn objektin ympärille ja siksi myös rikoksen kohteen laadulla on erityistä merkitystä. Kuitenkin, samoin kuin samanlaisen tekotavan osalta, tulee tuomioistuinten välttää liian yleispiirteisiä yleistyksiä. Oikeuskäytännön perusteella rikoksen kohteena olevalta omaisuudelta voidaan odottaa tietynlaista yksilöitävyyttä. Siksi pelkästään esimerkiksi rikostyypille tavanomainen omaisuus ei välttämättä saa näyttöarvoa pohdittaessa aiemman rikostuomion todistusvaikutusta. Huumausainerikoksissa taas huumausaineen laadulta ei vaadita erityistä yksilöitävyyttä, vaan käytetty huumausaine voi sinänsä olla tavanomaista ja yleisesti käytettyä. Vaatimuksena on, että vastaajalla tulee olla entisyyttä tästä samasta huumausainelaadusta. Vaikuttaisi myös siltä, että huumausainerikoksissa vastaajalla ei välttämättä tarvitse olla niin montaa aiempaa tekoa taustalla verrattuna esimerkiksi omaisuusrikoksiin. Huumausainerikoksissa jo yksikin aiempi tuomio voi saada näyttöarvon laadun osalta. Erityisesti niissä huumausainerikoksissa, joissa voidaan todistaa, että aiemman teon kohteena ollut huumausaine on lähtöisin samasta alkuperästä uuden huumausaine-erän kanssa, on tällaisella seikalla suhteellisen vahva näyttöarvo.

5.3.2. Rikoskumppanuus ja sama asianomistaja

Aiemmalla rikostuomiolla ja uudella rikoksella voi olla myös *henkilöllinen ulottuvuus*. *Rikoskumppanuudesta*²⁶⁵ on kyse silloin, kun henkilö on aiemmin tuomittu samanlaisesta rikoksesta tehtynä toisen henkilön kanssa. Näyttöä voi tällöin tukea se, jos vastaaja on syy-

²⁶⁴ Täten rikoksen laadulla on merkitystä todistusvaikutuksessa, ei ainoastaan virallisella rikosnimikkeellä.

²⁶⁵ Rikoskumppanuudesta säädetään RL 5:3:ssä.

tettynä samasta rikosnimikkeestä jälleen yhdessä saman rikoskumppanin kanssa. Rikoskumppanuuden voitaisiin toisaalta ajatella kuuluvan vahvasti samanlaisen tekotavan piiriin, koska rikos on tällöin jälleen tehty yhdessä toisen henkilön kanssa.²⁶⁶ Rikoskumppanuuden osalta on mahdollista myös, että samat rikoskumppanit ovat toteuttaneet useita erilaisia rikoksia yhdessä. Tällöin rikoskumppanuuden näyttöarvo ei rajaudu ainoastaan samanlaisiin rikostyyppeihin. Todistusvaikutusta ei kuitenkaan tällöin voida pitää yhtä vahvana kuin, jos rikoskumppanuuden ohella myös rikosnimikkeet olisivat rikoksissa samat.

Rikoskumppanuuteen liittyvä piirre on rikollisliigaan tai -jengiin kuuluminen. Rikollisliigaan kuuluminen voitaisiin yhtäläillä katsoa aiemman tuomion todistusvaikutuksen perusteeksi. Järjestäytyneen rikollisuuden toiminnalle on tyypillistä, että rikokset tehdään tarkkaan laaditun ennakkosuunnitelman mukaisesti ja tällaisissa ryhmissä on tarkka työjärjestelmä.²⁶⁷ Jos henkilö on aiemmin tuomittu huumausainerikoksesta ollessaan osa järjestäytyntä rikollisryhmää, voi kuuluminen edelleen tähän ryhmään osoittaa teon mahdollista uusiutumista samoissa olosuhteissa. Aiempi tuomio voi tällöin mahdollisesti tukea näyttöä uudesta rikoksesta.²⁶⁸ Ratkaisussaan KKO 2013:90 korkein oikeus totesi, että aikaisemman rikostuomion yhteenliittymisen tarkoitusta koskevalla johtopäätöksellä ei ollut niin sanottua positiivista oikeusvoimavaikutusta niin, että aikaisempaan tuomioon sisältyvä jotakin ryhmää koskeva järjestäytyneisyyden arviointi olisi asetettava toisessa asiassa annettavan ratkaisun pohjaksi. Korkeimman oikeuden mukaan aikaisemmalla tuomiolla oli kuitenkin todistusvaikutus ja tuomiosta ilmeneviä seikkoja voitiin muiden ohella käyttää arviointiperusteena ryhmän järjestäytymistä arvioitaessa.²⁶⁹

Rikosten välinen henkilöllinen ulottuvuus voi myös olla *samaan asianomistajaan kohdistuneet rikokset*.²⁷⁰ Jos vastaaja on kohdistanut rikoksen tiettyyn asianomistajaan aiemminkin, tämä voi tukea näyttöä uudessa samaan asianomistajaan kohdistuneessa rikoksessa.

²⁶⁶ Tätä piirrettä ilmentää KKO 2017:93, jossa vastaajan syyllisyyttä tukevana seikkana otettiin huomioon tekoon liittyvien kahden muun henkilön huumausainerikostuomio Saksasta, jossa henkilöiden oli katsottu liittyvän marihuanan maahantuontiin. Tuomiosta tarkemmin jaksossa 5.2.

²⁶⁷ Ylevä DL 2012, s. 797.

²⁶⁸ Liigoittumisperustetta käytetään myös koventamisperusteena. Ks. tarkemmin liigoittumisperusteesta Tapani – Tolvanen 2011, s. 75–77.

²⁶⁹ Näin myös mm. Itä-Suomen hovioikeus 2.2.2016 tuomiossa 16/104160 ja Rovaniemen hovioikeus 17.6.2016 tuomiossa 16/126368.

²⁷⁰ Ks. Koulu 2016, s. 121. Todistusvaikutus ei kuitenkaan edellytä, että asianosaiset olisivat identtiset rikoksissa.

Samaan asianomistajaan kohdistuva rikos voi osoittaa esimerkiksi vastaajan motiivia.²⁷¹ Vastaajalla saattaa olla riitaisia suhteita asianomistajaan tai rikolliset teot voivat perustua jonkinlaiseen koston. Aiempi rikos samaa asianomistajaa kohtaan voi myös osoittaa vastaajan motiivia, kun kyseessä on eri rikosnimike.²⁷² Mikäli vastaaja on aiemmin syyllistynyt saman asianomistajan häiriköintiin esimerkiksi kotirauhan rikkomisen, vainoamisen tai muun tämänkaltaisen rikoksen kautta, voi aiemman tuomion todistusvaikutus tulla kyseeseen uuden rikoksen kohdalla, jos vastaaja ja asianomistaja ovat myös uudessa rikoksessa samat. Vaikka uusi rikos olisikin tunnusmerkistöltään täysin eri kuten esimerkiksi vahingonteko, voisi aikaisempi tuomio toimia näyttönä siitä, että vastaajalla on aikaisemminkin ollut taipumusta saman asianomistajan häiriköintiin.

Vantaan kärjäoikeuden tuomiossa 18/117259 oli todistusvaikutuksen saaneessa aiemmassa rikostuomiossa kyse sekä samasta rikoskumppanista että samaan asianomistajaan kohdistuneesta rikoksesta. Kärjäoikeus totesi tuomiossaan, että rikosasian vastaajat oli aiemmin tuomittu samaan asianomistajaan kohdistuneesta ja tekotavaltaan samanlaisesta anastusrikoksesta. Kärjäoikeus katsoi kyseisten seikkojen tukevan syytettä vastaajien osalta.

Samaan asianomistajaan kohdistuneet aiemmat rikostuomiot voivat tulla kyseeseen erityisesti lähisuhdeväkivaltaa koskevissa rikoksissa, joissa parisuhteen osapuoli on tehnyt ruumiillista väkivaltaa aiemminkin samaa asianomistajaa kohtaan. Lähisuhdeväkivaltaan liittyvät läheisesti lähestymiskiellot, joiden uusimisen arvioinnissa otetaan huomioon aiemmat lähestymiskiellotuomiot.²⁷³ Todistelun kannalta voisi olla perusteltua vedota vastaajan aiempaan rikostuomioon tai muihin samankaltaisiin syytekohtiin. Muun muassa Helsingin hovioikeus on vainoamista ja lähisuhdeväkivaltaa koskevassa tuomiossaan 18/130041 katsonut neljän syytekohtan samanlaisen tekotavan ja muiden yhdistävien piirteiden tukevan asianomistajan kertomusta. Asiassa ei esitetty muita väitteitä tai sellaista todistelua, joka olisi horjuttanut asianomistajan kertomusta. Tämän vuoksi ainoana näyttönä ollut asian-

²⁷¹ Ks. Hendricks 1966, s. 134. Yhdysvalloissa aiempaa rikostuomiota käytetään todisteena osoittamassa vastaajan tarkoitusta ja motiivia.

²⁷² Motiivit kertovat jotain tekijästä itsestään, toisin sanoen siitä millainen ihminen tekijä on ja mihin hän on pyrkinyt. HE 44/2002 vp, s. 188.

²⁷³ Ks. KKO 2014:68, kohta 19. Kuten lähestymiskiellon uudistamista koskevia edellytyksiä arvioidaessa aiemmat tuomiot muodostavat yleensä lähtökohdan arvioinnille. Tällöin edellytykset arvioidaan uudelleen uuden aineiston pohjalta, jolloin aikaisemmilla tuomioilla voi olla vain todistusvaikutusta harkittaessa, onko rikoksen tai vakavan häirinnän vaaraa olemassa. Tällöin aikaisempien tuomioiden perusteluista ilmenevillä seikoilla arvioidaan objektiivisesti vaara rikoksen tai vakavan häirinnän jatkumisesta.

omistajan kertomus, sekä syytekohtien samanlainen tekotapa ja muut yhdistävät piirteet voitiin ottaa näyttönä huomioon.

Samaan asianomistajaan kohdistuvien rikosten huomioimiseen voi liittyä tietynlainen riski vastaajan syyttömyysolettaman kannalta. Rikoksen kohteena ollut asianomistaja voi helpommin olettaa, että häneen aiemmin rikoksen kohdistanut henkilö on syyllistynyt myös muihin häneen kohdistuneisiin rikoksiin. Esimerkiksi aiemmin asianomistajan vainoamisesta tuomittu henkilö saattaa olla asianomistajan näkemyksen mukaan helposti ensimmäisenä epäiltyä häneen kohdistuneesta ilkeimmästä. Päätelmää voi vahvistaa asianomistajan henkilökohtainen ennakoasenne, jollaista ei kuitenkaan saisi todistusharkinnassa ottaa huomioon. Vaikka tällainen oletamus voikin lopulta osoittautua oikeaksi, tulee tuomioistuimen suorittaa tuomiharkinta ennakoasenteista vapaana ja objektiivisena. Tämän takia tuomioistuimen tulee noudattaa erityistä varovaisuutta ja korostunutta objektiivisuutta antaessaan painoarvoa samaan asianomistajaan kohdistuneen rikoksen todistusvaikutukselle.

5.3.3. Ajallinen ja paikallinen yhteys

Aiempaa rikostuomiota ja uutta rikosta yhdistävä piirre voi liittyä myös *ajalliseen yhteyteen*.²⁷⁴ Ajallinen yhteys liittyy tekoajkaan. Jos saman tyyppiset rikokset ovat tapahtuneet selkeästi samana ajankohtana tai läheisessä yhteydessä, voidaan tämä katsoa rikoksia yhdistäväksi piirteeksi. Monet rikostyyppit tapahtuvat usein hetkellisinä tapahtumina, mutta rikos voi yhtälailla olla tekoajaltaan jatkuva. Tällöin rikoksen ajallinen ulottuvuus on pidempi.²⁷⁵ Ajallisesti peräkkäisten tekojen on pääsääntöisesti katsottu kuuluvan eri oikeusvoimapiireihin silloinkin, kun ne koskevat samaa oikeushyvää ja rikoksen kohdetta ja täyttävät saman tunnusmerkistön. Jokelan näkemyksen mukaan tästä on kuitenkin syytä poiketa silloin, kun myöhempi syyte koskee rikosta, joka on välittömästi liittynyt aikaisemmin käsiteltyyn rikokseen.²⁷⁶ Usein syytettäessä vastaajaa useasta samankaltaisesta rikoksesta kyse on ajallisesti läheisistä teoista. Vastaaja on voinut syyllistyä esimerkiksi useisiin internetissä tapahtuneisiin petosrikoksiin saman kuukauden aikana. Mitä lähempänä teot ovat

²⁷⁴ Esimerkiksi jo vuonna 1930 Skotlanissa Moorov v. HM Advocate -tapauksen perusteella luotiin Moorov-doktriini, jonka perusteella on useamman samanaikaisen rikoksen/syytekohtan hyödyntämistä todisteena on säännelty. Doktriinin mukaisesti aiemman tuomion käyttämisen perusteena on ensinnäkin se, jos rikossarjaan kuuluvat rikokset liittyvät toisiinsa tiiviisti ajallisesti, luonteeltaan, olosuhteiltaan ja niillä on taustalla olevaa yhtenäisyyttä. Doktriini oli tarkoitettu sovellettavaksi ainoastaan seksuaalirikoksiin.

²⁷⁵ Frände 2017, s. 550.

²⁷⁶ Jokela 2015, s. 598.

tapahtuneet toisiaan, sitä suurempi merkitys ajallisella yhteydellä on näytön arvioinnissa. Erityisesti kun vastaaja on syytettynä useammasta samankaltaisesta teosta, jotka ovat kaikki tapahtuneet esimerkiksi saman kuukauden aikana tai aina viikon välein toisistaan, voi ajallisella yhteydellä olla huomattava merkitys näytön arvioinnissa. Sen sijaan käytettäessä todisteena aiempaa rikostuomiota, tuomio voi olla useammankin vuoden vanha. Toisaalta tekojen välillä kulunut pitkäaikoinen aika voi osoittaa tekojen satunnaisuutta, joka taas puoltaa sitä, ettei aiemmalla rikollisuudella voisi olla näyttöarvoa.²⁷⁷ Paljon riippuukin myös rikoksen luonteesta, millaisen tekoaikavälin voidaan katsoa vielä tukevan ajallista yhteyttä.

Helsingin hovioikeus katsoi törkeää ryöstöä ym. koskevassa tuomiossaan 18/113956 samanlaisen tekotavan lisäksi näyttöä tukevan sen, että vastaajan syyksi aiemmin luetut teot ja uudet tekokokonaisuudet olivat ajallisesti toisiinsa läheisessä yhteydessä. Tekojen välillä oli kulunut aikaa vain noin viikko. Näin ollen asiassa oli esitetty vahvoja viitteitä siitä, että vastaaja oli liittynyt myös uusien tekojen järjestämiseen.²⁷⁸ Vaasan hovioikeus katsoi petosrikoksia koskevassa tuomiossaan 19/107602, että vastaajan syyksi vuonna 2013 tuomitut kaksi petosrikosta tukivat myös ajallisella yhteydellään hovioikeudessa käsiteltävien petosrikosten näyttöä, koska käsiteltävänä olevat teot oli tehty samaan aikaan aiemmin tuomittujen tekojen kanssa. Edellä mainitut tuomiot tukevat näkemystä siitä, että mitä lyhyempi väli tekojen välillä on, sitä vahvempi todistusvaikutus on.

Ratkaisussaan KKO 2019:2 korkein oikeus katsoi, että koska vastaajan aikaisemmassa tuomiossa syyksiluetut huumausainerikokset oli tehty edellisenä vuonna 2014 ja hänen syykseen syytekohdassa 2 luettu huumausaineen käyttörikos oli tehty noin kolme kuukautta nyt käsiteltävänä olevien tapahtumien jälkeen vuonna 2015, voitiin tämän ajallisen yhteyden katsoa vähäisessä määrin tukevan syytettä tarkasteltuna yhdessä muiden asiallisten yhteyksien takia. Korkeimman oikeuden ratkaisun perusteella ajallinen yhteys voi siis olla useampikin kuukausi varsinkin, jos tekoja on useampi ja teot muodostavat selkeän ajallisen jatkumon. Etenkin huumausaineiden maahantuonnille rikoksena on tyypillistä, että eri te-

²⁷⁷ Tekojen välillä kulunut pitkä aika osoittaa myös satunnaisuutta harkittaessa rangaistuksen koventamista. Kuuliala 2017, s. 179.

²⁷⁸ Tapauksessa samanlainen tekotapa törkeässä ryöstössä oli tehty käymällä asianomistajan kimp- puun tämän asunnossa ja sitomalla teipillä asianomistajan raajat yhteen.

kojen välillä voi kulua useampiakin kuukausia.²⁷⁹ Kuitenkin mitä lyhyempi aika tekojen välillä on kulunut, sitä tiiviimpi ajallinen yhteys on.

Ajalliseen yhteyteen voidaan kiinteästi liittää myös *tekopaikan* merkitys eli sen paikan, jossa rikos katsotaan tehdyksi. Useamman rikoksen vyyhdissä rikokset on saatettu tehdä samalla tekoalueella hyvin lyhyen ajan sisällä. Vastaajan ajallinen ja maantieteellinen yhdistäminen tapahtuneisiin rikoksiin voikin saada todistusvaikutuksen näytönarvioinnissa. Jos vastaaja on esimerkiksi syyllistynyt samana ajankohtana useisiin asuntomurtoihin samalla alueella, tämä voi tukea näyttöä. Tekoajan ja -paikan yhteys yksinään on suhteellisen alhainen rikoksen yksilöintiaste.²⁸⁰ Tämä on nähtävissä mm. edellä jaksossa 4.3.1. esitetystä Helsingin hovioikeuden tuhotyötä ja vahingontekoa koskevasta tuomiosta 18/144388, jossa vastaaja oli syytettynä yhdeksästä eri tuhotyöstä ja vahingonteosta. Syyttäjä ei ollut esittänyt mitään näyttöä yhden syytekohtan osalta, vaan syyttäjä vetosi näyttönä muihin samanlaisiin syytekohtiin. Hovioikeus katsoi, ettei yksin se seikka, että vastaaja oli myöntänyt olleensa käymässä naapuriasunnossa tekoajankohtana, ollut riittävä näyttö hänen syyllistymisestään syytteessä kuvattuun tekoon.

Yhdessä muun näytön kanssa yhteinen teko aika ja -paikka voidaan kuitenkin katsoa hyvinkin vahvaksi yhdistäväksi piirteeksi rikosten välillä. Kouvolan hovioikeuden tuomio nro 299 koski vastaajan syyllistymistä lukuisiin varkausrikoksiin, joissa hän oli tunkeutunut eri asianomistajien asuntoihin ja vienyt niistä lompakoita. Käräjäoikeudessa vastaaja oli tuomittu yhteensä 25 eri varkausrikoksesta, joista kuuden rikoksen osalta vastaaja oli myöntänyt syytteet. Vastaaja valitti hovioikeuteen ja vaati käräjäoikeudessa tuomittujen 13 eri syytekohtan osalta syytteen hylkäämistä. Vastaaja perusteli vaatimustaan sillä, ettei pelkästään hänen oleskelunsa tekopaikalla ja rikosten samanlainen tekotapa ollut riittävä näyttö hänen syyllisyydestään näiden kyseisten syytekohtien osalta. Hovioikeus katsoi, että vastaajan aiempien rikosten sekä nyt kyseessä olevien rikosten tekotapa, rikosten ajallinen ja paikallinen yhteneväisyys vastaajan kulloisestakin oleskelusta saatujen tietojen kanssa muodostivat kokonaisuutena arvioiden niin vahvan näytön, ettei järkevää epäilystä vastaajan syyllisyydestä jäänyt. Hovioikeus katsoi, että rikosten tekopaikkojen maantieteellinen etäisyys ja tekokertojen suuri määrä huomioon ottaen ei ollut todennäköistä, että vastaaja

²⁷⁹ Vrt. esimerkiksi internetissä tapahtuvat petokset tai asuntomurtosarjat, jotka voivat tapahtua jopa saman päivän aikana.

²⁸⁰ Frände 2017, s. 550.

olisi joka kerta oleskellut sattumalta kulloisenkin rikoksen tekopaikkakunnalla.²⁸¹ Täten tekojen lukumäärä lisäsi aiemman rikollisuuden näyttöarvoa liitettynä ajalliseen ja paikalliseen yhteyteen. Useat syytekohtat toimivat sekä positiivisen että negatiivisen apufaktan roolissa tukien näyttöä ja heikentäen vastaajan kertomuksen uskottavuutta.

Rikosten ajallinen yhteys voi nousta esiin myös kahden eri rikosnimikkeen välillä. Tällöin vastaajan aiemman rikollisuuden ajankohdalla voidaan todistaa toista rikollista seikkaa. Esimerkiksi Oulun kärjäoikeus on katsonut näin törkeää vahingontekoa koskevassa tuomiossaan 13/110050, jossa kahden vastaajan syytettiin aiheuttaneen vuokraamaansa omakotitaloon kosteus- ja homevaurioita kasvattamalla siellä kannabista. Vastaajista toinen oli tuomittu aiemmin huumausaineen viljelyn osalta törkeästä huumausainerikoksesta, jossa teon eli viljelyn alkamisen ajankohdaksi oli katsottu 1.9.2008. Kärjäoikeus katsoi kyseisen aiemman tuomion todistusvaikutuksen niin vahvaksi, että myös vahingontekoa koskevan asian yhteydessä viljelyn katsottiin alkaneen 1.9.2008. Ajallinen yhteys voi siis saada todistusvaikutuksen myös kahden täysin eri rikosnimikkeen välillä.

Vaasan hovioikeus katsoi petosrikoksia koskevassa tuomiossaan 19/107602, että vastaajan aiempi rikollisuus voitiin ottaa todisteena huomioon. Vastaaja oli syytettynä kahdesta petoksesta sekä kolmesta petoksen yrityksestä. Syyttäjä vetosi hovioikeudessa syytettä tukevana näyttönä kärjäoikeuden 10.12.2015 antamaan tuomioon, jossa vastaaja oli tuomittu kahdesta vuonna 2013 tehdystä törkeästä petoksesta. Syyttäjä vetosi rikosten laadulliseen ja ajalliseen yhteyteen hovioikeudessa käsiteltävinä olevien tekojen kanssa. Lisäksi syyttäjä vetosi siihen, että vastaajan kiistämisperuste oli ollut aiemmassa tuomiossa sama kuin hovioikeudessa käsiteltävässä teossa. Vastaaja oli kyseisissä teoissa kertonut tulleen tilin lainaamisen osalta samalla tavalla hyväksikäytetyksi kuin hovioikeuden käsiteltävinä olevissa teoissa. Hovioikeus totesi perusteluissaan, että Vantaan kärjäoikeuden tuomio on koskenut petosrikoksia kuten käsiteltävänä oleva asia ja lisäksi kyseiset teot oli tehty samaan aikaan kuin hovioikeudessa käsiteltävinä olevat teot. Huomioituna kiistämisperusteiden yhteneväisyydet hovioikeus katsoi, että ajalliset ja laadulliset yhteneväisyydet olivat jonkin verran syytettä tukevia.²⁸²

²⁸¹ Juuri tällainen sattuman mahdollisuuden pohdinta liittyy tiiviisti aiemman rikostuomion todistusvaikutukseen tuomioharkinnassa.

²⁸² Kyseisessä Vaasan hovioikeuden tuomiossa huomionarvoista on se, että hovioikeus katsoi vastaajan kiistämisperusteiden yhteneväisyyden tukevan jonkin verran syytettä. Tästä jäljempänä jaksossa 5.3.4.

Edellä esitetyistä tuomioista on havaittavissa, ettei ajallinen tai paikallinen yhteys yksinään ole riittävä peruste todistusvaikutukselle. Ajallinen yhteys tarvitsee rinnalleen joko sen, että rikosten tekotapa on samanlainen tai ajallisen yhteyden lisäksi on oltava muita yhdistäviä piirteitä. Tämä on ymmärrettävää sen valossa, ettei pelkästään se, että kaksi samalla rikosnimikkeellä tapahtunutta tekoa on tapahtunut ajallisesti samaan aikaan tai lähellä toisiaan, riitä todistamaan vastaajan syyllisyydestä mitään. Todistelulla on tarkoitus todistaa nimenomaisesti vastaajan syyllisyyttä tekoon. Aiemman rikoksen ja uuden rikoksen ajallinen yhteys ei vielä riittävästi yksilöi nimenomaisesti vastaajan osallisuutta myös uuteen tekoon. Ajallisen tai paikallisen yhteyden voidaan yksinään katsoa olevan liian yleispiirteisiä seikkoja osoittamaan rikosten välistä yhteyttä. Tuomioistuimet ovat kuitenkin näyttäneet pitävän hyvin kiinni tästä edellytyksestä, eikä missään tapauksista ajallinen tai paikallinen yhteys ole ollut ainoa todistusvaikutuksen perusteena oleva seikka.

5.3.4. Muut piirteet

Muu yhdistävä piirre voi syntyä myös aiemman rikoksen ja uuden rikoksen välille esimerkiksi jonkin erityisen *tiedon* kautta. Jos aiempi rikos osoittaa, että vastaajan on tullut olla tietoinen jostakin uuden rikoksen kohteena olevasta seikasta, voi aiempi rikostuomio tukea näyttöä heikentäen negatiivisena apufaktana vastaajan kertomuksen uskottavuutta.²⁸³ Oulun kärjäoikeus katsoi väärennystä koskevassa tuomiossaan 15/114579, että vastaajan aiemmalla syyllistymisellä väärennökseen, esittämällä väärän irakilaisen henkilökortin Suomen viranomaiselle, oli syytettä tukeva todistusvaikutus. Kärjäoikeuden mukaan, vaikka kyseinen tuomio ei osoittanut sinänsä käsillä olevista tapahtumista mitään, tuomiolla oli todistusvaikutus arvioitaessa vastaajan tietoisuutta väärin asiakirjojen esittämisen mahdollisista seuraamuksista Suomessa ja siksi vastaajan menettely katsottiin tahalliseksi. Rovaniemen hovioikeus kuitenkin myöhemmin hylkäsi syytteen väärennöksestä tuomiolla 16/127626. Kärjäoikeuden tuomiosta on kuitenkin vedettävissä johtopäätös siitä, että aiemman rikostuomion käyttäminen todisteena voisi tulla kyseeseen todistamaan vastaajan tarkoitusta ja tahallisuutta. Tällaisen seikan todistusvaikutus voi nousta hyvin vahvaksikin, jos tietoa ja tahallisuutta osoittavien tekojen välillä on riidaton yhteys.

²⁸³ Yhdysvalloissa aiemmalla rikostuomiolla voidaan osoittaa vastaajan tietämystä jostain seikasta. Ks. *United States v. Smith*. Tapauksessa vastaajan aiemmalla tuomiolla kokaiinin hallussapidosta ja levityksestä osoitettiin vastaajan tietoa ja aikomusta levittää kokaiinia uudessa rikoksessa.

Kuten edellisessä jaksossa 5.3.3. osoitettiin, Vaasan hovioikeus katsoi petosrikoksia koskevassa tuomiossaan nro 19/107602, että ajallisen yhteyden lisäksi vastaajan aiemmassa petosrikoksia koskevassa käsittelyssä esittämä samanlainen kiistämisperuste tuki näyttöä. Tapauksen kannalta erityisen kiinnostava näkökulma on se, miten vastaajan aiemmassa rikosprosessissa esiintuoma käyttäytyminen ja lausumat vahvistivat näyttöä uudessa rikosprosessissa. Vastaajan aikaisemmin esittämille kiistämisperusteille tai selitykselle vaihtoehdoisesta tapahtumakulusta voidaan siis antaa merkitystä uuden rikoksen kohdalla ainakin negatiivisena apufaktana heikentämään vastaajan kertomuksen uskottavuutta. Täten aiemman rikostuomion todistusvaikutus ei rajaudu ainoastaan aiemman rikoksen teonkuvaukseen ja faktisiin seikkoihin, vaan myös vastaajan aktiivisilla toimilla voi olla vaikutus ja niitä voidaan käyttää näyttönä.

Edellä mainitun kaltaisissa tapauksissa on syytä pohtia vastaajan selitysvastavuutta. Syytetyllä on rikosoikeudenkäynnissä oikeus poiketa totuudesta eikä hänellä ole velvollisuutta myötävaikuttaa oman asiansa selvittämiseen.²⁸⁴ Syytetyllä ei näin ollen ole edes negatiivista totuusvelvollisuutta.²⁸⁵ Tuomioistuimella on oikeudenkäynnissä oikeus vapaan todistusharkinnan puitteissa antaa OK 17:6 mukaisesti vastaajan menettelylle merkitys, mutta vain siinä määrin, ettei se loukkaa vastaajan oikeutta olla myötävaikuttamatta syyllisyytensä selvittämiseen. On hankalaa syyttömyysolettaman ja oikeusturvan kannalta, jos vastaajan puolustautumista aiempaan tekoon aletaan käyttää häntä vastaan uudessa rikosoikeudenkäynnissä. Näkemykseni mukaan tällaisille aiemmassa oikeudenkäynnissä annetuille selityksille ei saisi antaa todistusvaikutusta, koska vastaajan oikeus puolustautua on yksi hänelle oikeudenkäyntiin kuuluvista tärkeistä oikeuksista.²⁸⁶ Kyse on aiemmassa oikeudenkäynnissä annetusta selvityksestä, jonka oikeellisuutta eri tuomioistuimen on mahdotonta arvioida uudessa oikeudenkäynnissä. Aiemman rikostuomion todistusvaikutuksen tulisi keskittyä ainoastaan faktisten tekojen yhtäläisyyksiin ja muihin yhdistäviin piirteisiin, ei vastaajan aiemmissa oikeudenkäynnissä esittämiin lausumiin.

²⁸⁴ Tämä ihmisoikeusperiaate on lausuttu KP -sopimuksen 14.3 artiklan kohdassa g ja se on seurausta oikeudesta olla todistamatta itseään vastaan.

²⁸⁵ Jokela 2018, s. 83–84.

²⁸⁶ Jos itsekriminointisuojaan syntymiselle vaaditut kriteerit täyttyvät, ei vastaajan valehtelulla tulisi olla merkitystä rikoksen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta. Korvenmaa 2012, s. 255.

5.4. Yhteenveto

Edellä esitettyjen tuomioiden systematisoinnin perusteella voidaan perustellusti todeta, että todistusvaikutukseen vaikuttaa useampi yhteys aiemman rikostuomion ja uuden teon välillä. Vahvimpana rikoksia yhdistävänä tekijänä voidaan analyysin perusteella pitää samanlaista tekotapaa. Huomioitavia piirteitä ovat rikosnimikkeiden tai rikoslajien samankaltaisuus, konkreettisten järjestelytoimien yhteiset piirteet sekä tekotavan yksilöitävyys. Analyysin perusteella oikeuskäytännössä rikosten muiksi yhdistäviksi piirteiksi on katsottu rikoksen kohteena olevan omaisuuden laatu, rikoskumppanuus, samaan asianomistajaan kohdistuneet rikokset sekä rikosten ajallinen ja paikallinen yhteys.²⁸⁷ Yhdistävänä piirteenä voi toimia myös aiemman tuomion perusteella todistettu tietynlainen tietämys.²⁸⁸ Tällaisella tietämyksellä voidaan osoittaa esimerkiksi vastaajan tahallisuutta tai suunnitelmallisuutta.²⁸⁹ Tekotapaa on mahdotonta täysin erottaa muista rikoksista yhdistävistä piirteistä. Aiemman rikostuomion todistusvaikutuksen perusteena onkin yleensä samanlaisen tekotavan lisäksi jokin toinen yhdistävä piirre. Kaikki todistusvaikutuksessa huomioitavat piirteet ovat rikoksen tekemiseen liittyviä piirteitä eikä rikosentekijään liittyviä seikkoja. Niinpä aiempien rikostuomioiden todistusvaikutuksessa ei ole liikuttu luonnetodistelun puolelle liittyviin seikkoihin.

Analyysin perusteella tuomioistuimet ovat päätyneet toisistaan eroaviin ratkaisuihin harkitessaan aiemman rikostuomion todistusvaikutusta. Tämän takia oikeustilan ei voida katsoa olevan täysin selvä. Ongelmana voidaan nähdä ensinnäkin se, ettei korkein oikeus ole tarkemmin linjannut ratkaisuisaan, mitä se tarkoittaa samanlaisella tekotavalla ja muilla yhdistävillä piirteillä.²⁹⁰ Tästä seuraa se, että alemmat tuomioistuimet päätyvät helpommin toisistaan eroaviin ratkaisuihin. On ymmärrettävää, ettei todistusvaikutuksen perusteiden

²⁸⁷ Mm. Yhdysvaltojen rule 404 of Federal Rules of Evidence mukaan henkilön aiempi rikoshistoria voidaan ottaa todisteena huomioon, jos tämä osoittaa henkilön tahallisuutta, tarkoitusta, motiivia, henkilöllisyyttä, yhteistä suunnitelmaa rikosten välillä, jatkuvaa toimintaa, taipumusta tai tietämystä.

²⁸⁸ Ks. Tirkkonen 1953, s. 533. Tirkkosen mukaan tuomiolla voi olla erilaisia tosiasiallisia vaikutuksia, jotka eivät perustu oikeussäännöksiin. Tällainen voi olla esimerkiksi silloin, kun asianomainen on oikeudenkäynnissä tai siinä annetun tuomion välityksellä saanut tietoja, joilla on myöhemmin oikeudellista vaikutusta harkittaessa mm. sitä, onko henkilö ollut oikeudenkäynnin jälkeen vilpittömässä mielessä.

²⁸⁹ Ks. Gamble 1979.

²⁹⁰ Tämä johtuu osittain siitä, ettei aiemman rikostuomion todistusvaikutuksen soveltaminen ole ollut ennakkoratkaisun pääasiana. Toisaalta todistusvaikutusta koskevat korkeimman oikeuden ratkaisut ovat kaikki koskeneet kuitenkin näytönarviointia, joten myös todistusvaikutuksen perusteita on syytä avata tarkasti.

hyvin yksityiskohtainen kvalifiointi ole mahdollista rikosten yksilöllisten ja tapauskohtaisten piirteiden takia. Liian mekaaninen määrittely vähentäisi vapaan todistusharkinnan mahdollistamaa tapauskohtaisten piirteiden ja kokonaisarvioinnin huomioimista ja vaikeuttaisi aineellisen totuuden saavuttamista. Siksi aiemman rikollisuuden merkityksen arvioiminen on perustellusti jätettävä suhteellisen väljähkön harkinnan varaan. Kuitenkin oikeustilan selvytyden vuoksi olisi tärkeää osoittaa tarkemmat rajat sille, milloin vastaajan aikaisemmalle rikollisuudelle voidaan antaa merkitystä. Muuten vaarana voi olla, että vastaajan aikaisempaan rikollisuuteen vedotaan tuomioistuimissa ”varmuuden vuoksi”, ja periaate menettää todellisen merkityksensä.

Hovioikeuksien ratkaisukäytännön valossa vastaajan aiemmalle rikollisuudelle on annettu merkitystä jopa yllättävän usein. Toimitetuista 21 hovioikeuksien ratkaisusta ainoastaan neljässä hovioikeus katsoi, ettei aiemman rikostuomion tai samanlaisten syytekohtien voida katsoa tukevan näyttöä. Yhdessäkään tuomiossa ei ole kielletty aiemman rikostuomion esittämistä todisteena. Yksikään tutkielman lähteenä olevista tuomioista ei ole ratkaistu lautamieskokoonpanossa. Näin ollen ei ole syytä tutkielman kannalta pohtia sitä, onko aiempaan rikostuomioon vetoaminen mahdollisesti merkityksellisempää lautamieskokoonpanossa kuin tuomarin ratkaistessa asian. Lautamieskokoonpanon ei tulisi muutenkaan vaikuttaa ratkaisun laatuun ja lautamiehille annetaan tarvittava koulutus.

Yleisen kokemustiedon perusteella on selvää, että todistusvaikutus on sitä vahvempi, mitä enemmän yhteisiä piirteitä teoilla on. Silti jo yksikin yhdistävä tekijä voi joiltain osin tukea näyttöä. Todistusvaikutuksen perusteena olevan tekotavan tai yhdistävän piirteen tulee jollain tavalla erota rikostyypille tavanomaisesta tekotavasta, jotta rikos voidaan luotettavasti yhdistää juuri vastaajaan. Tältä kannalta hovioikeuksien perusteluiden suppeus on huolestuttavaa. Tuomioistuimen tulisi käyttää perusteluvollisuutta myös todistusvaikutukseen.²⁹¹ Pelkästään sen toteaminen perusteluissa, että vastaajan aiemman rikoksen ja uuden rikoksen samanlainen tekotapa tukee syytteen näyttöä, ei tulisi olla riittävä peruste. Tällöin todistusvaikutus katoaa osaksi kokonaisharkintaa. Koska kyseessä on poikkeaminen yleisestä vastaajan oikeusturvan hyväksi todetusta tilasta, tulisi näiden perusteluiden olla läpinäkyviä myös ulkopuolisille.

²⁹¹ Koulu 2016, s. 120.

6 Johtopäätökset

6.1. Tutkielman tuloksista

6.1.1. Syyttömyysolettaman suojaaminen

Tutkielman tavoitteena oli selvittää, missä tilanteissa rikosasian vastaajan aiempaa rikoshistoriaa voidaan hyödyntää todisteena uudessa rikosasiassa ja vaarantaako tämä jollain tavalla vastaajan oikeusturvaa. Aikaisempien rikostuomioiden ja muiden samanlaisten syytekohtien todistusvaikutukseen on suhtauduttu oikeuskäytännössä lähtökohtaisesti varauksella, koska kyse on syyttömyysolettamasta poikkeavasta näytön huomioimisesta. Kuten korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2019:2 kohdassa 23 todennut ”*Rikos- ja todistusoi-keuden keskeisistä lähtökohdista ja viime kädessä ihmisten yhdenvertaisuudesta lain edessä seuraa, ettei rikoksesta epäillyn muille rikoksille voida antaa muuta merkitystä harkittaessa, onko hänen näytetty syyllistyneen syyteenalaiseen tekoon*”. Täten syytetyn suojana olevat periaatteet ovat rajoittaneet aiempien tuomioiden huomioimista todisteena. Varovainen suhtautuminen aiemman rikollisuuden todistusvaikutukseen juontuu nimenomaisesti syyttömyysolettamasta ja siitä, ettei vastaajan aiempi syyllisyys voi automaattisesti todistaa hänen syyllistymistään uuteen rikokseen. Todistelun rajoittamista ja erityisesti tutkielman aiheen kannalta relevanttia aiemman rikostuomion käyttämisen rajoittamista todisteena tulee tarkastella rikosprosessin eri tavoitteiden valossa. Kuten tutkielman alussa on todettu, rikosprosessin tehtävät ovat sekä rikosvastuun toteuttaminen että yksilön oikeusturvasta huolehtiminen. Jos rikosprosessin tehtävät joutuvat prosessissa ristiriitaan, on tuomioistuimen asetettava syytetyn oikeusturva tuomitsemisvaiheessa rikosvastuun toteuttamisen edelle.²⁹² Tuomioistuimien on vastuussa siitä, että se tarvittaessa estää tai jättää huomi- oimatta syytetyn oikeusturvaa loukkaavan todistelun.²⁹³

Tuomioistuinten on noudatettava suhteellisen tiukkaa linjaa vastaajan aikaisempien tuomioiden huomioimisessa. Näin varmistetaan tuomioistuimen objektiivisuus ja syyttö-

²⁹² Jokela 2018, s. 10.

²⁹³ Tuomioistuimilla on lainsäädännön ja oman toimivaltansa mahdollisuus vaikuttaa suuresti siihen, että tuomioistuimissa otetaan vastaan ainoastaan asian kannalta tarpeellinen todistelu. Rintala 2006, s. 210.

myysolettaman toteutuminen.²⁹⁴ Objektiivisuusperiaatteen valossa tuomioistuimen tulee suhtautua passiivisesti oikeudenkäyntiaineiston hankintaan ja etenkin seikkoihin, jotka koituvat syytetyn vahingoksi.²⁹⁵ Rikosoikeudellisen järjestelmän oikeudenmukaisuuden kannalta on tärkeää rikosprosessissa toimivien viranomaisten puolueettomuus.²⁹⁶ On selvää, ettei tuomioistuin voi omatoimisesti ottaa syytetyn aiempaa rikostuomiota huomioon todisteena, koska kyseessä on vastaajan henkilöön liittyvä kielteinen tosiseikka. Ylipäänsä puhuttaessa oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta, joudutaan punnitsemaan keskenään ristiriitaisia perusoikeus- ja intressinäkökohtia ja oikeudenmukaisuus on jo käsitteenä kovin laaja ja arvostuksenvarainen.²⁹⁷ Muodollisen oikeudenmukaisuuden lisäksi tuomioistuimilta odotetaan myös ns. koettua oikeudenmukaisuutta sekä oikeudenkäyntimenettelyn reiluuutta.²⁹⁸ Kun vastaajan aiempi rikollisuus otetaan näyttönä huomioon, ei vastaaja saa aloittaa uuden rikosasian käsittelyä täysin puhtaalta pöydältä. Aiemman rikostuomion mahdollinen huomioiminen tuomioharkinnassa on jo tietynlainen ennako-oletus siitä, että vastaajan syyllistyminen aiempaan rikokseen voisi osoittaa syyllistymistä uuteen rikokseen.²⁹⁹

Rikosprosessissa aineellisen totuuden saavuttamista eli sitä, että rikosasian lopputulos vastaisi asioiden todellista tilaa, voidaan pitää yhtenä prosessin tärkeimmistä tavoitteista. Aiemman rikostuomion huomioiminen edesauttaa aineellisen totuuden saavuttamista antamalla tuomioistuimelle enemmän työkaluja kokonaisharkintaan. Tuomioistuin voi aieman rikollisuuden perusteella luoda paremman kokonaiskuvan asian taustoista. Kuten tutkielmassa on esitetty, aiempi rikostuomio tai muut samanlaiset syytekohdat toimivat lähinnä aputosiseikan roolissa eikä niille yksinään voida antaa kovin suurta näyttöarvoa. Kuitenkin kokonaisharkinnassa aiemmalla rikollisuudella on suurempi painoarvo ja se voidaan ottaa näyttöä tukevana seikkana huomioon. Missään tilanteessa aiempi rikostuomio ei kuitenkaan voi olla yksinään riittävä näyttö vastaajan tuomitsemiseksi. Tuomioistuimet ovat ottaneet tämän hyvin huomioon todistusharkinnassaan ja vaatineet vastaajan syyllisyydestä

²⁹⁴ Tietenkin myös syyttäjällä on velvollisuus toimia objektiivisesti syyttäjälaitoksesta annetun lain (439/2911) 6 §:n mukaisesti.

²⁹⁵ Vuorenää DL 2003, s. 995.

²⁹⁶ Vuorenää DL 2003, s. 994.

²⁹⁷ Pölönen 2003, s. 58.

²⁹⁸ Virolainen – Martikainen 2010, s. 578.

²⁹⁹ Yksi rikollisuuden selittämisen teoriasuuntauksista on valikoitumisteoria, jonka mukaan tietyt ihmiset syyllistyvät rikoksiin muita todennäköisemmin yksilöllisten ominaisuuksiensa vuoksi. Valikoitumisteorian mukaan rikoskäyttäytymiseen voidaan puuttua tehokkaimmin mm. ehkäisemällä ja vaikeuttamalla rikostilanteita. Ks. Rikoksantorjunta – teorioita rikollisuuden syistä.

aiemman rikollisuuden lisäksi muutakin näyttöä.³⁰⁰ Aiemman rikustuomion todistusvaikutus vaikuttaa perustellulta erityisesti rikoksissa, joissa välittömän näytön saaminen on hankalaa ja todistelu perustuu lähinnä aihetodisteisiin. Onkin perusteltua esittää kaikki mahdollinen todistelu syytteen tueksi, jottei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä. Tuomioistuimelle annetaan tällöin paremmat edellytykset aineellisen totuuden saavuttamiseksi. Varsinkin kun tuomioistuimella voi aina tapauskohtaisesti vapaalla todistusharkinnalla määrittää aiemman rikustuomion näyttöarvon, ei näkemykseni mukaan ole vaaraa siitä, että tällainen aikaisempi tuomio saisi suhteettoman suuren painoarvon prosessissa ja vaarantaisi todella syyttömysolettamaa. Tässä piilee todistusvaikutuksen joustavuuden hienous. *In dubio pro reo* –periaatteen mukaisesti tuomioistuimen on kuitenkin aina epäselvässä näyttötilanteessa hylättävä syyte.³⁰¹ Niinpä riski siitä, että henkilö tuomittaisiin perusteetta aiemman rikollisuuden perusteella, on olematon.

Aiempaan rikustuomioon vetoaminen todisteena riippuu hyvin paljon syyttäjän ja esitutkintaviranomaisten selvitysaktiivisuudesta. Syyttäjän tulee tavoitella oikeaa ja oikeudenmukaista ratkaisua.³⁰² Syyttäjän tulee objektiivisuusvelvollisuuden perusteella huomioida niin vastaajan syyllisyyden puolesta kuin vastaan puhuvat seikat.³⁰³ Täten aiemman rikollisuuden huomioiminen ei tältäkin osin näyttäisi olevan ongelma, koska aiemman rikollisuuden esittäminen todisteena perustuu jo siihen lähtökohtaan, että syyttäjä on kokenut vastaajan syyllisyydeksi olevan todennäköiset syyt. Kun tieto aiemmasta rikollisuudesta tulee usein esitutkintaviranomaiselta, on tällöin syyttäjän lisäksi toinenkin taho katsonut aiemman rikollisuuden mahdollisesti tukevan piirteiltään vastaajan syyllisyyttä. Vielä tämän jälkeen tuomioistuimella voi täysin vapaasti määrittää haluamansa näyttöarvon aiemmalle rikollisuudelle. Tietenkin yhdenvertaisuuden kannalta olisi tärkeää, ettei vain tiettyjen rikosten kohdalla keskityttäisi vastaajan aiempaan rikollisuuteen, vaan selvittämistä tapahtuisi yhtä lailla kaikkien rikosten kohdalla.

Yleisesti ottaen vaikuttaa siltä, ettei syyttömysolettamaa tai muita syytetyn suojaperiaatteita ole loukattu aiemman rikustuomion todistusvaikutuksen osalta. Tuomioistuimet ovat

³⁰⁰ Ks. Jaksossa 4.3.1 esitelty Helsingin hovioikeuden tuomio 18/144388.

³⁰¹ *In dubio pro reo* –periaatteen on katsottu liittyvän nimenomaisesti tuomioistuimen ratkaisuperiaatteisiin, ei syyttäjän tekemään syyteharkintaan. Jonkka 1991, s. 244–246.

³⁰² Vuorenää DL 2003, s. 995.

³⁰³ Vuorenää DL 2003, s. 994 ja Lundberg ym. 2015, s. 591. Kuitenkin oikeudenkäynnissä syytetystä tulee syyttäjän vastapuoli, jolloin syyttäjän ei enää pääkäsittelyssä tarvitse tuoda esiin teonkuvaukselle vaihtoehtoisia tapahtumainkulkuja, jotka ovat jääneet varteenotettavan epäilyn ulkopuolelle. Vuorenää 2007, s. 227.

perusteluissaan usein toistaneet korkeimman oikeuden ratkaisuihin ilmaistun näkemyksen siitä, ettei lähtökohtaisesti aiemmalla rikollisuudella ole merkitystä näyttönä. On perusteltua, että aikaisempi rikollisuus voidaan ottaa näyttönä huomioon nimenomaisesti silloin, kun rikosten välillä on selkeät yhdistävät piirteet, jotka yhdistävät vastaajan uuteen rikokseen. Jaksossa 5 systematisoidut perusteet liittyvät rikoksen toteuttamiseen, eikä niillä yritetä todistaa yli uudesta rikoksesta ilmeneviä tosiseikkoja. Perusteet ovat oikeudenmukaisia, eikä niiden huomioiminen loukkaa syyttömyysolettamaa. Tuomioita analysoitaessa syntyi suurimmassa osassa tapauksissa vaikutelma siitä, että vastaajan aiemman rikollisuuden huomioiminen on ollut esitetyissä tilanteissa perusteltua. Huomioon otetut seikat ovat olleet tilanteissa perusteltuja, niillä on ollut todellista arvoa ja ne ovat vahvistaneet näyttöä. Eri rikosten näyttökynnys on nähtävästi pysynyt ennallaan, eikä aiemman rikollisuuden huomioiminen ole asetettu rikoksia eriarvoiseen asemaan. On hyvä muistaa, että kyseessä on lähinnä apufaktana toimiva seikka, joka saa enintään näyttöä tukevan vaikutuksen rikosprosessissa. Kyse ei siis ole painavan näyttöarvon saavasta todisteesta, joka yksinään todistaisi uudesta rikoksesta mitään. Tällainen vähäinen näyttöä tukeva vaikutus tuskin vaarantaa vastaajan asemaa tai muutenkaan aiheuttaa suuria ennakoasenteita tuomioistuimille, niin kauan kun todistelussa ei mennä luonnetodistelun puolelle. Luonnetodisteluun siirtyminen vaikuttaa kuitenkin toistaiseksi vielä kaukaiselta vaihtoehdolta.

Sen sijaan, jos vaarana on sortua pelkästään vastaajan rikollisen luonteen todisteluun, syyttömyysolettaman rikkomisen vaara lisääntyy. On tärkeää erottaa se, ettei aiemmalla rikostuomiolla yritetä yleisesti osoittaa vastaajan rikollista mieltä tai rikollista taustaa ja näin siirtyä tekijäsyylisyyden puolelle. Aiemmalla rikostuomiolla ei ole tarkoitus todistaa yleisesti vastaajan rikollista luonnetta, vaan osoittaa hänelle aiemmin tuomitun rikoksen ja nyt käsiteltävän uuden rikoksen yhteisiä piirteitä, jotka osaltaan parantavat näyttöä siitä, että vastaaja on syyllistynyt myös käsillä olevaan rikokseen. Kyse on oltava rikoksen tunnusmerkistön todistelusta, ei rikoksen tekijän luonteen todistelusta. Toisaalta tuomioistuimen todistusharkinnasta ei voida täysin sulkea inhimillisiä seikkoja pois, joten aiempaan rikollisuuteen vedottaessa piilee aina se vaara, että tällainen tuomio vaikuttaa tuomioistuimen ennakkokäsitykseen vastaajasta. Kuitenkaan Common Law -maille tyypilliseen aiemman rikostuomion todisteena käyttämisen kieltämiseen ei ole syytä lähteä.

6.1.2. Selitysvollisuus ja kontradiktorisuus

Vaikka vastaajan oikeusturva ei suoranaisesti näytä vaarantuvan todistusvaikutuksen vuoksi, on syytä pohtia vastaajalle mahdollisesti syntyvää selitysvollisuutta sekä vastaajan puolustautumiskeinoja todistusvaikutusta vastaan. Todistusvaikutus siirtää todistustaakan asianosaisten vahingoksi, joka haluaa kiistää aiemman tuomion oikeellisuuden.³⁰⁴ Tähän liittyy tiiviisti se, että tuomioistuimet keskittyvät perusteluissaan vaihtoehtoisten tapahtumakulkujen poissulkemiseen. Vastaajan tulisikin pystyä syyttäjän esittämän näytön jälkeen tarjoamaan tuomioistuimelle uskottava vaihtoehtoinen tapahtumakulku. Puolustautuminen aiempaa tuomiota vastaan ja rikoksista löytyvien yhdistävien piirteiden uskottava selittäminen voi olla vastaajalle suhteellisen hankalaa, vaikka vastaajalla ei tosiasiallisesti olisi tekemistä uuden rikoksen kanssa. Vastaajan on vaikea puolustautua erityisesti lainvoimaista tuomiota vastaan ja horjuttaa sen luotettavuutta näyttönä, varsinkin kun tuomion oikeellisuutta ei riitauteta uudessa prosessissa.³⁰⁵ Esimerkiksi Vaasan hovioikeus katsoi törkeää huumausainerikosta koskevassa tuomiossaan 18/153045, että vastaajalle syntyi selvitysvollisuus siitä, miksi väitetyltä tekopaikalta löytyi samanlainen muuntaja kuin vastaajan jo käräjäoikeudessa myöntämän toisen törkeän huumausainerikoksen tekopaikalta. Vastaaja ei kyennyt oikeudessa antamaan uskottavaa selitystä sille, miksi hän oli katsonut internetistä samaa muuntajaa juuri valituksenalaiseen tekoon sopivana ajankohtana. Lähtökohtaisesti tällainen aikaisempaan tuomioon liittyvä selitysvollisuus on mielestäni riski vastaajan syyttömyysolettaman kannalta. Selitysvollisuuden tulisikin keskittyä ainoastaan käsillä olevan rikoksen tosiseikastoon, eikä painottua liikaa jo ratkaistuun asiaan.

Tuomioistuimen tulee myös kiinnittää erityistä huomiota aiemman tuomion sisältämiin asianosaisten ja todistajien kertomuksiin ja tunnistaa, vetoaako syyttäjä todisteena näiden kertomusten sisältöön vai yleisesti tuomioon. Analyysin perusteella oikeudenkäynnin kontradiktorisuus ja vastaajan vastakuulustelu-oikeus eivät kuitenkaan ole nousseet ongelmaksi käytettäessä aiempia rikostuomioita todisteena. Analysoitujen oikeustapausten perusteella tällaiseen ei ole vedottu missään muussa tuomiossa kuin korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2017:93. Edellä mainitussa ratkaisussakin korkein oikeus erotti kirjalliset kertomuk-

³⁰⁴ Koulu 2016, s. 122.

³⁰⁵ Ylevä DL 2012, s. 802 ja Lappalainen – Hupli 2017, s. 795. Kun vastaaja joutuu kommentoimaan syyttäjän todisteena vetoamaa aiempaa rikostuomiota, on kyse niin sanotusta epäaidosta todistustaakasta.

set tuomiosta ja salli tuomion hyödyntämisen muilta osin. Suurimmaksi ongelmaksi kontradiktorisuus saattaisi nousta juuri ulkomaisten tuomioiden kohdalla. Näyttäisi siltä, että aiemmissa rikostuomioissa vedotaan kuitenkin lähinnä yleiseen tapahtumakulkuun ja tuomioistuimen perusteluihin, ei niinkään tuomiosta ilmeneviin todistajakertomuksiin. Tuomion hyödyntäminen on näissäkin tapauksissa siis mahdollista, jos todistajakertomukset ovat helposti erotettavissa tuomioistuimen muista perusteluista.

6.1.3. Todistusvaikutuksen perusteleminen

Aiemman rikostuomion todistusvaikutuksen ei siis voida katsoa vaarantavan syytetyn suojaksi asetettuja periaatteita, vaan syytetyn suoja näyttäisi toteutuvan oikeuskäytännössä suhteellisen hyvin. Tuomioistuimet pitävät selkeästi kiinni erityisesti syyttömyysolettaman asettamista velvoitteista. Kuitenkin todistusvaikutuksen perusteita tarkentamalla ja ylipäänsä tuomioiden perusteluita parantamalla lisätään oikeudenkäytön läpinäkyvyyttä ja parannetaan syytetyn oikeusturvaa.³⁰⁶ Monissa tuomioissa perustelut todistusvaikutuksen osalta jäävät suppeiksi. Tuomioistuimet eivät ole ratkaisuisaan lähemmin eritelleet tai perustelleet aiemman tuomion saamaa todistusvaikutusta.³⁰⁷ Tuomioistuimet ovat tyytyneet toistamaan korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmeneviä todistusvaikutusta koskevia fraaseja soveltamatta kuitenkaan niitä ratkaistavana olevaan tapaukseen. Tällöin yleisen fraasin käytöllä kätetään todelliset ratkaisuperusteet.³⁰⁸ Muutamassa tuomiossa on ainoastaan todettu, että vastaajan aiemman rikollisuuden ja käsiteltävän rikoksen samanlainen tekotapa ja muut yhdistävät piirteet voidaan ottaa huomioon näyttöä tukevana seikkana. Näissä tuomioissa ei ole yksilöity, mitä ylipääntään on katsottu samaksi tekotavaksi tai yhdistäväksi piirteeksi tai kumpaan seikkaan todistusvaikutuksen huomioiminen on edes perustunut. Perusteluista ei välttämättä ilmene edes, mistä aiemmassa rikollisuudessa on ollut kyse. Myös aiemman rikollisuuden saama vaikutus näyttönä jää hyvin suppeasti perusteluksi. Täten ulkopuolisen on mahdotonta arvioida todistusvaikutuksen perusteita. Voidaankin pohtia, onko vapaa todistusharkinta saanut liian laajoja ulottuvuuksia, jos tuomioistuin ei perustele todistusvaikutusta lainkaan.

³⁰⁶ Ks. Virolainen – Martikainen 2010, s. 578. Virolaisen ja Martikaisen mukaan tuomari voi säilyttää arvovaltansa ainoastaan toimivalla läpinäkyvällä ja luottamusta herättävällä tavalla. Pelkkä oikea lain soveltaminen ei siis enää riitä, vaan menettelyn tulee olla kansalaisten silmin puolueettonta ja asianmukaista.

³⁰⁷ Ks. Koulun 2016, s. 120. Koulun mukaan osasyynä tähän voi olla se, ettei aikaisempi tuomio sijoitu luontevasti todistusoikeuden systematiikkaan.

³⁰⁸ Kuuliala 2017, s. 189.

Vapaan todistelun ja syyttäjän todistustaakan vallitessa vastaajan aiempaan rikollisuuteen vetoaminen on käytännössä syyttäjälähtöistä. Monista analysoiduista hovioikeuksien tuomioista ei ilmene, onko syyttäjä nimenomaisesti esittänyt vastaajan aiemman rikostuomion todisteena tai muuten vedonnut aiempien tai samaan aikaan käsiteltävänä olevien tekojen todistusvaikutukseen. Joistain tuomioiden perusteluista jää jopa sellainen vaikutelma, että tuomioistuin on ottanut aiemman rikollisuuden omatoimisesti huomioon näytön arvioinnissa.³⁰⁹ Toisissa tuomioissa taas on selkeästi ilmaistu syyttäjän vedonneen näyttönä aiempiin rikoksiin ja samanlaiseen tekotapaan. Tuomiot erosivat myös siinä, oliko aiempi rikostuomio merkitty kirjalliseksi todisteeksi vai ei. Näkemykseni mukaan tuomioistuimen tulisi perusteluissaan tuoda selkeästi esille, kuka on vedonnut vastaajan aiempaan rikollisuuteen, jotta ulkopuoliselle ei jäisi epäselvyyttä todistusvaikutuksesta perusteluiden vuoksi.

Jos tuomioistuimen ratkaisu perustuu ristiriitaiseen todisteluun, tulee tuomioistuimen perustella, miksi jollekin todisteelle on annettu arvo ja jollekin ei.³¹⁰ Perusteluissa tulisi tuoda esiin niin todistusvaikutuksen puolesta kuin sitä vastaan puhuvat seikat. Jos syytetty esittää painavaa vastanäyttöä todistusvaikutuksen kumoamiselle, niin tällöin tuomioistuimen tulisi perustella tuomiossaan, miksi esimerkiksi tuomiolle ei ole annettu todistusvaikutusta kyseisessä tapauksessa.³¹¹ Näkemykseni mukaan aiemman rikostuomion todistusvaikutus tulisi aina perustella tarpeeksi laajasti, koska kyse on kuitenkin syyttömyysolettamasta poikkeavasta todistelun huomioimisesta.³¹² Ilman perusteluita voi syntyä vaikutus mieltävaltaisesta todistusharkinnasta.³¹³ Tuomioistuinten tulisi keskittyä enemmän faktaperusteluiden laatuun eli näyttökysymyksen perusteluun ja siihen, mihin oikeustositseikkoihin ratkaisu on perustunut.³¹⁴ Lisäksi johtopäätöksissä tulisi tiivistää, minkä vuoksi ratkaisua puoltavat seikat ovat painavampia kuin sitä vastaan puhuvat seikat.³¹⁵ Erityisesti hovioikeuksien tulisi perusteluissaan ottaa huomioon roolinsa siinä, että se on usein ylin asiaa

³⁰⁹ Näin esimerkiksi Helsingin hovioikeuden tuomiossa 19/102796.

³¹⁰ Tiukuvaara 2005, s. 122.

³¹¹ Tuomioistuinten tulisi perusteluissaan tuoda esiin *pro et contra*-argumentaatiota, jossa ilmoitetaan myös se, miksi lopputulosta puoltavat perusteet on lopulta arvioitu vastaan olevia perusteita painavammiksi. Näin mm. Virolainen – Martikainen 2010, s. 564–565.

³¹² Vrt. Virolainen – Martikainen 2010, s. 573. Virolaisen ja Martikaisen näkemyksen mukaan tuomioistuinten perusteluihin käytettävät voimavarat tulisi säästää erityisesti näytöllisesti ja juridisesti vaikeampiin asioihin. Siksi esimerkiksi rutiinomaisissa kirjallisissa rikosasioissa suppeammatkin perustelut ovat hyväksyttäviä. Kuitenkin yleensä vedottaessa aiempaan rikostuomioon todisteena ei kyseessä ole tällainen rutiinijuttu, jonka kohdalla suppeammat perustelut olisivat hyväksyttäviä.

³¹³ Koulumäki 2016, s. 122.

³¹⁴ Tiukuvaara 2005, s. 121–122.

³¹⁵ Kuuliala 2017, s. 190.

käsittelyä tuomioistuimien korkeimman oikeuden ollessa lähinnä ennakkotuomioistuin.³¹⁶ Tuomitun vastaajan osalta perusteluilla on tärkeä merkitys, jotta vastaaja voi ymmärtää, miten syyksilukevaan lopputulokseen on päädytty.

6.2. Lopuksi

Tutkielman perusteella voidaan sanoa, että sinänsä joustava lähtökohta aiemman rikostuomion tapauskohtaiselle todistusvaikutukselle on perusteltua. Tämä aiheuttaa kuitenkin tietynlaista ennakoimattomuutta oikeustilaan, koska korkeimman oikeuden ratkaisussa aiemman rikostuomion todistusvaikutuksen perusteet ja tuomiolle annettava näyttöarvo on jätetty hyvin avoimeksi. Avoimet perusteet luovat suurempaa vaihtelua tuomioistuinten ratkaisuihin. Rikosprosessissa tulisi yhtä lailla vaalia yhdenvertaisuutta ja sitä ilmentävää seuraamusikäntöön yhdenmukaisuutta.³¹⁷ Perusteita käytännössä soveltavat alemmat tuomioistuimet toimivat tietynlaisessa pimennossa ja luovat oikeuskäytäntöä ilman ylemmää ohjausta tai oikeustieteen tukea. Tuomareiden eriävät näkemykset aiemman rikollisuuden huomioimisesta näyttönä vaarantavat oikeudenkäytön yhtenäisyyttä ja lisäävät muutoksenhakua. Se, ettei perusteita ole aiemmin tarkemmin systematisoitu, on ongelma sekä vastaajan oikeusturvan että oikeuden yhtenäisyyden kannalta. Sekä syyttäjän että vastaajan on vaikea ennakoida, millaisen todistusvaikutuksen tuomioistuin antaa aikaisemmalle tuomiolle. Näin ollen todistusvaikutuksen joustavuus ja vivahteikkaus ovat samaan aikaan todistusvaikutuksen heikkous.³¹⁸ Tietenkään tuomion saama todistusvaikutus ei voi olla vakio, eikä todistusvaikutuksesta välttämättä ole tarpeellista säätää lain tasolla. Avoimien perusteiden luomaa epävarmuutta tulisi ensisijaisesti korjata tuomioistuimen informatiivisella prosessijohdolla, jota myös vapaa todistusteoria edellyttää. Korkeimman oikeuden tulisikin aiemmissa ratkaisussa linjatun ohjeen yksioikoisen toistamisen sijaan avata tulevaisuudessa ennakkoratkaisuisaan tarkemmin sitä, miten todistusvaikutus on uudessa tapauksessa nimenomaisesti vaikuttanut ratkaisun muodostumiseen.

Tutkielman systematisoinnilla voidaan katsoa olevan erityistä käytännön hyötyä syyttäjille. Todistusvaikutuksen perusteiden selkeämmällä ilmaisulla lisätään syyttäjien mahdollisuutta vedota aiempaan rikollisuuteen todisteena tehokkaammin ja yhdenmukaisemmin. Ongelma aiempien rikostuomioiden huomioimisessa on myös mahdollinen resurssien puute.

³¹⁶ Jäntti 2005, s. 152.

³¹⁷ Kuuliala 2017, s. 184.

³¹⁸ Koulu 2016, s. 122.

Laadukas ratkaisutoiminta vaatii riittäviä resursseja, joita ei ole tarpeeksi.³¹⁹ Haastattelemiени syyttäjien mukaan syyttäjän on käytännössä haastavaa saada aiemmat rikostuomiot tarkemmin tutkittavaksi sen vaatiman työmäärän vuoksi. Syyteharkinnan ollessa usein kii-reistä, ei syyttäjällä ole riittävästi aikaa perehtyä jokaiseen syytetyn aiempaan tuomioon. Tällöin syyttäjälle riittää tieto vastaajan mahdollisesta rikoshistoriasta, jonka perusteella syyttäjä voi vaatia rangaistuksen koventamista entisyyden perusteella. Tämä ei kuitenkaan ratkaise näyttöongelmaa, vaan vaikutus kohdistuu rangaistuksen mittaamiseen. Huonoa näyttöä ei koskaan voi kompensoida lievemmillä rangaistuksella. Riittävien resurssien puute voi näin ollen johtaa siihen, ettei rikosvastuu välttämättä toteudu vähäisimmissä ta-pauksissa toimenpiteistä luopumisen takia.

Oikeustila ei ole toivottava ennakoitavuuden puuttuessa. Kun keskustellaan aiemman ri-kostuomion käyttämisestä todisteena, huomio pitäisi kiinnittää tuomioistuinten perustelui-hin ja niiden laadun ylläpitämiseen. Oikeusvaltion keskeisiä periaatteita, kuten syyttö-mysolettamaa, tulee pitää esillä voimakkaasti.³²⁰ Nähdäkseni juuri samanlaisen tekotavan ja muiden yhdistävien piirteiden joustavuuden ja avoimuuden luoman epävarmuuden vuoksi todistusvaikutuksen huomioon ottamisen perusteiden tulisi olla nykyistä selvempiä. Jos tuomioistuimet jatkossa perustelisivat tarkemmin ja laajemmin todistusvaikutuksen saamaa näyttöarvoa eri tilanteissa, olisi rikosasian asianosaisten helpompi ennakoida aiempien tuomioiden todistusvaikutus. Mahdollisimman avoin harkinta perusteluissa on tärkeintä, ottaen huomioon kaikki asiaan vaikuttavat seikat puolesta ja vastaan, kuten kai-kessa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin arviointia koskevissa perusteluissa.³²¹ Jos aiemman rikostuomion huomioimista ja sen saamaa näyttöarvoa ei riittävästi perustella, syntyy helpommin vaikutelma syytetyn oikeusturvan vaarantumisesta. Rikosasioiden ta-pauskohtaisten piirteiden vuoksi kovin yksityiskohtainen sääntely ja rajaaminen ei ole mahdollista, mutta tietynlainen systematisointi selkeyttäisi tilannetta huomattavasti. Tämä ennustettavuus palvelisi niin syytetyn oikeusturvaa kuin syyttäjää toiminnassaan. Lisää-mällä oikeudenkäytön läpinäkyvyyttä taataan myös osapuolten tyytyväisyys prosessin laa-tuun.

³¹⁹ Ks. Valtakunnansyyttäjänvirasto 15.1.2019 ja Yle Uutiset 7.2.2019. Alkuvuodesta 2019 esillä ollut syyttäjien ja esitutkintaviranomaisten resurssipula. Myös Lakimiesliitto on esittänyt huolensa oikeudenhoitoon käytetystä kustannuksista. Esim. Ruotsissa oikeudenhoitoon käytetään vuosittain 55 % enemmän rahaa henkilöä kohden kuin Suomessa. Lakimiesliitto 2019–2023, s. 7–9.

³²⁰ Lakimiesliitto 2019–2023, s. 10.

³²¹ Spring-Reiman 2012, s. 171.